

Kadınların
Özel Hallerini İlgilendiren
Rivayetlerin Tahlihi ve
Değerlendirilmesi

Dr. Şule Soyal Şenol

KADINLARIN ÖZEL HALLERİNİ İLGİLENDİREN RİVAYETLERİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

DR. ŞULE SOYAL ŞENOL

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren
Rivayetlerin Tahlihi ve Değerlendirilmesi
DR. ŞULE SOYAL ŞENOL

Bu kitabın bütün yayın hakları Palet Yayınlarına aittir.
Yayınevinin yazılı izni alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği tanıtımlar ve akademik çalışmalar
haricinde, kısmen veya tamamen kitaptan alıntı yapılamaz.
Eser, matbu yahut dijital ortamda kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Editör
Doç. Dr. Muhammed YAMAÇ

ISBN: 978-625-6345-03-4

BASKI
ŞELÂLE OFSET
Fevzi Çakmak Mah. Hacı Bayram Cad. No: 22 Karatay / Konya
MATBAA SERTİFİKASI NUMARASI: 46806

Konya, Mart 2024

PALET YAYINLARI
Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
www.paletyayinlari.com.tr

KADINLARIN ÖZEL HALLERİNİ İLGİLENDİREN RİVAYETLERİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

DR. ŞULE SOYAL ŞENOL

Dr. Şule SOYAL ŞENOL, 2000 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine 2013 yılında Karabük Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı'nda başladı ve 2015 yılında "*Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi*" isimli çalışmasıyla mezun oldu. Doktora eğitimine de aynı üniversitede devam ederek 2023 yılında "Kadın Tâbiî Râvilerin Hadis İlmindeki Yeri" başlıklı çalışmayla 2023 yılında doktorasını tamamladı. Şenol'un; "*Kadınların Özel Hallerinde Kur'ân Okuması ve Kur'ân'a Dokunması İle İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi*", "*Kadınların Özel Hallerinde Mescide Girmesini İlgilendiren Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi*" ve "*Mülk Sûresi'nin Fazileti İle İlgili Rivâyetler ve Değerlendirilmesi*" adlı üç makalesi, "*İmam Mâtürîdi Kur'ân'ı Kur'ân'la Te'vil: Ali Karataş*" ve "*el-Cevâhirü'l-Mükellele fi'l-Ahbâri'l-Müselsele, Yazar: Şemseddin Es-Sehâvî, Tahkik: Dr. Kemal Abdü'l-Fettâh Fettûh (Katar: Dâru'l-Fethi'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2011)*" adlı iki kitap tanıtımı ve "*Sünnet-i Nebevîyye ve Modern Öğretim Stratejileri*" adlı bir tercüme makalesi yayımlandı. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslarda öğreticilik yapmaya başladı. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı vaiz olarak görev yapan Şenol, evli ve iki çocuk annesidir.

ÖNSÖZ

Allah (c.c.), Hz. Muhammed'i, insanların dünya ve ahirette mutluluğa ulaşmalarında rehberlik etmesi için son peygamber olarak göndermiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber'e ait olan her söz ve davranış Müslümanlar için önemlidir.

Sahâbe, Hz. Peygamber ile aynı dönemde bulunma bahtiyarlığını yaşamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken ortaya çıkan problemlerde doğrudan O'na başvurarak çözümünü öğrenmişlerdir. Daha sonraki nesiller ise ancak O'na ait söz, davranış ve takrirlere, nakiller vasıtasıyla ulaşabilmektedir. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle beraber iç karışıklıklar ortaya çıkmış ve hadis uydurma faaliyetleri de başlamıştır. Bu dönemden sonra, hadis naklinde râvilerin güvenilirlikleri önem kazanmış ve isnâd sorulmaya başlanmıştır.

Günümüzde elimizde bulunan kaynaklarda yer alan hadislerin tamamının Hz. Peygamber'e ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Hadislerin Hz. Peygamber'e ait olup olmaması meselesi, başlangıçtan günümüze kadar ilim adamlarını meşgul etmiştir. Bu süreç içerisinde çeşitli metodolojiler geliştirilmiş ve ilk dönemlerde hadisin sıhhatinin belirlenmesi için senedin önemi üzerinde durulmuştur. Senet tenkitine paralel olarak hadisin sıhhatinin tespitinde, metin tenkidi üzerinde de durulmaya başlanmıştır. Yapılan bütün çalışmaların hakikati arayış noktasında bir basamak olmasını temenni ediyoruz.

Bu çalışma, *“Kadınların Özel Hallerini İlgilendiren Rivayetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi”* başlıklı Yüksek Lisans tezinin gözden geçirilerek birtakım düzeltmelerle üretilmiş halidir. Bu çalışmada fıkıhçıların ilgi alanına giren hadis metinlerinin sıhhatinin belirlenmesinde ağırlıklı olarak senet tenkidi üzerinde durulmaktadır. Fıkıhçıların görüşlerine delil olarak gösterdikleri bu rivâyetler tartışmalara sebep olmuş ve aynı konuda farklı hükümlerin verilmesine mesnet teşkil etmişlerdir. Ayrıca kadınların ibadet hayatı konusunda oldukça önemli hükümlerin verildiği bu rivâyetlerin sıhhatinin tespiti zorunluluk arz etmektedir. Hükümlere mesned olan rivâyetlere bir de bu açıdan bakılmasının yararlı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın ortaya çıkmasında ufuk açıcı yaklaşımlarıyla bir rehber görevi gören saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT'e çok teşekkür ederim. Kitabın taslak ve içerik olarak düzenlenmesinde editöryal olarak büyük emekleri olan Doç. Dr. Muhammed YAMAÇ'a müteşekkirim. Ayrıca çalışmanın hazırlanma aşamasında benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen eşim İbrahim ŞENOL, çocuklarım Bedirhan Erkam ve Nurbanu'ya da teşekkürü bir borç bilirim.

Dr. Şule SOYAL ŞENOL
Bartın, Mart – 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5
GİRİŞ.....	9
<i>Çalışmanın Konusu ve Kapsamı</i>	9
<i>Çalışmanın Amacı</i>	9
<i>Çalışmanın Yöntemi</i>	10
<i>Çalışmanın Kaynakları</i>	11
1. BÖLÜM DİN VE KÜLTÜRLERİN KADINA VE ÖZEL HALLERİNE BAKIŞI VE KADINLARIN ÖZEL HALLERİYLE İLGİLİ KAVRAMLAR	13
1. DİN VE KÜLTÜRLERİN KADINA VE ÖZEL HALLERİNE BAKIŞI	13
1.1. <i>Eski Yunanda Kadın</i>	13
1.2. <i>Roma 'da Kadın</i>	13
1.3. <i>Hinduizmde Kadın</i>	14
1.4. <i>Zerdüştlükte Kadın</i>	14
1.5. <i>Budizmde Kadın</i>	14
1.6. <i>Eski Türklerde Kadın</i>	14
1.7. <i>Arap Toplumunda Kadın</i>	15
1.8. <i>Yahudilikte Kadın</i>	15
1.9. <i>Hıristiyanlıkta Kadın</i>	20
1.10. <i>İslâm 'da Kadın</i>	21
2. HAYIZ, NİFAS VE İSTİHÂZE KAVRAMLARI.....	24
2.1. <i>Hayız</i>	25
2.2. <i>Nifas</i>	34
2.3. <i>İstihâze</i>	35
2. BÖLÜM KADINLARIN ÖZEL HALLERİNİ İLGİLENDİREN RİVAYETLERİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	39
1. TAVÂF RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39
1.1. <i>Hz. Âişe Rivâyeti</i>	39
1.2. <i>Safiyye bnt. Hüvey Rivâyeti</i>	42
1.3. <i>Esmâ bnt. Umeys Rivâyeti</i>	45
1.4. <i>Tavâf Namazdır Rivâyeti</i>	46
1.5. <i>Tavâf Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi</i>	48
2. NAMAZ RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	48
2.1. <i>Muâze Rivâyeti</i>	48
2.2. <i>Fâtıma bnt. Ebî Hubeyş Rivâyeti</i>	52
2.3. <i>Ümmü Seleme Rivâyeti</i>	56
2.4. <i>Medineli Kadınların Uygulaması</i>	58
2.5. <i>Namaz Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi</i>	59
3. ORUÇ RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	59
3.1. <i>Hamne bnt. Cahş Rivâyeti</i>	60
3.2. <i>Adiy Rivâyeti</i>	64
3.3. <i>Din Noksanlığı Rivâyeti</i>	66
3.4. <i>Oruç Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi</i>	72
4. MESCİDE GİRMEK İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	72
4.1. <i>Bayram Namazına Çıkış Rivâyeti</i>	73

4.2. Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'den Seccadeyi Getirmesini İstediği Rivâyet.....	76
4.3. Hz. Peygamber'in Sahabelere Evlerinin Kapılarının Yönünü Değiştirmeleri Emrettiği Rivâyet.....	79
4.4. Mescide Girmek İle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi	81
5. KUR'ÂN OKUMAK İLGİLİ RİVÂYETLERİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	81
5.1. Ali b. Ebî Tâlib Rivâyeti.....	82
5.2. Abdullah b. Ömer Rivâyeti	89
5.3. Hz. Âişe Rivâyeti	94
5.4. Kur'ân Okumak Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi.....	96
6. MUSHAFA DOKUNMAKLA İLGİLİ RİVÂYETİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	96
6.1. Amr b. Hazm'ın Mektubu	96
6.2. Mushafa Dokunmak ile İlgili Rivâyetin Değerlendirilmesi.....	102
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	105

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Kur'an-ı Kerim'de, kadınların hayızlı iken ibadetlerinin nasıl olması gerektiğine dair bir hüküm mevcut değildir. Bundan dolayı ibadet hayatını yakından ilgilendiren bu konularda hüküm verilirken, rivayetler esas alınmıştır. Kadınlar konusunda, özellikle kadınların özel halleri konusunda yüzyıllardır farklı icthadlarda bulunulmuştur. Fakihler icthadlarına göre hükümler vermiştir. Bir grup "hayızlı kadının Kuran'a dokunması haramdır"¹ derken, diğer bir grup "caizdir" demiştir. Buna karşılık "dokunmak haramdır ama bakabilir, dokunmadan okuyabilir"² şeklinde fetvalar verilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü, dinlerde ve kültürlerde kadının özel halleridir. İslam'daki kadın portresiyle kıyaslayabilmek için, tarihi süreç içerisinde kadına bakış ve özel hallerde kadın konusu ele alınarak çalışmaya zemin hazırlanmıştır. Daha sonra hayız, istihaza ve nifas kavramlarının tanımları yapılmıştır.

Çalışmanın ana eksenini, kadınların özel hallerini ilgilendiren rivâyetleri tahlil etmek ve değerlendirmek oluşturmaktır. Çalışmanın hacmi açısından rivâyetler (konularına göre) özel hallerde tavaf yapmak, namaz kılmak, oruç tutmak, Kur'ân okumak ve mushafa dokunmak olarak sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, kadınların özel hallerini ilgilendiren rivâyetler tahlil edilerek, ortaya çıkmış olan ihtilafa çözüm noktasında ilmi bir katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Günümüz dünyasında kadın ve kadınlarla ilgili konular, gündemde kalmaya devam etmektedir. Son dönemlerde bazı zaruretlere ve birtakım çevrelerin marjinal düşünceleri sebebiyle yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. İslamın ilk asırlarından itibaren bugüne kadar kadının özel hallerinde ibadetlerinin nasıl olması gerektiği hususu tartışılmıştır. Yakın bir zamana kadar ülkemizde, farklı görüşlerin söylenmediği bu konular, yabancı eserlerin Türkçeye kazandırılması ve din eğitiminin yaygınlaşmasıyla beraber farklı bir boyut kazanmıştır. Kadınların özel halleri ve bu dönemdeki ibadetlerin nasıl olması gerektiği konuları, artık üzerinde çok fazla tartışmanın olduğu ve farklı görüşlerin ortaya atıldığı konular olmuştur.³

Kur'ân-ı Kerim'de, kadınların özel hallerinde ibadetiyle alakalı açık hükümlerin bulunmaması sebebiyle dikkatler sünnete yönelmiştir. Son dönemlerde Türkiye'de bu konularda delil olarak gösterilen rivâyetlerin sıhhati tartışma alanına girmiş ve

¹ Şeyh Nizam, *Fetâvâ-yı Hindiyeye*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr 2009), I, 93; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 2003), I, 476; İbn Hazm el-Endelüsî, *el-Muhallâ bi'l-Asâr*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 2010), I, 95.

² Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Meseleler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat 2014), s. 38.

³ Bk. Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Meseleler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat 2014); Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, (Ankara: Kitâbiyât Yayınları 2000); Bünyamin Çalık, "Hayız Olgusunun İslam Hukuku Bağlamında Oruç Üzerindeki Etkisi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (Kars 2014): 75-99.

senet ve metin tenkitleri yapılmaya başlanmıştır.⁴ Yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmalarda belli konuların ele alındığını veya metin tenkiti üzerinde durulduğu görülmektedir. Yaptığımız araştırmalar netice olarak bizi, bir bütün şeklinde ele alınmamış olan kadınların özel hallerini ilgilendiren rivâyetleri incelemeye sevk etmiştir. Bu çalışmayı yapmaktaki amaç, fihhi hükümlere mesned teşkil eden hayız, istihaza ve nifas ile ilgili rivâyetleri bir araya getirerek, ağırlıklı olarak senet yönünden tenkitlerini yapmak ve bu vesileyle yapılan tartışmalara olumlu bir katkıda bulunmaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma öncelikle bir kaynak taramasını gerektirmektedir. Çalışmanın hacminin çok fazla genişlememesi için konular Kütüb-ü sitede yer alan rivayetler ile sınırlandırılmıştır. Çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İslam'dan önceki dinlerde kadın olgusuna genel bir bakış ve özellikle hayızlı kadınlar hakkındaki uygulamalar üzerinde durulacaktır. Geçmişten günümüze doğru gelerek İslam'ın kadınlar hakkındaki söylemleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece İslam'ın kadına verdiği değer gözler önüne serilecektir. Ayrıca özel haller yani hayız, nifâs ve istihaze kavramlarının tanımı ve mahiyeti açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, Kütüb-ü Sitte'de yer alan, özel hallerde -sirasıyla- tavaf, namaz, oruç, mescide girmek, Kur'ân okumak ve Mushaf'a dokunmak konularında, delil olarak gösterilen rivâyetler incelenecektir. Rivâyetlerin incelenmesinde özellikle senet incelemesine ağırlık verilecektir. Örnek hadislerin incelenmesinde, aynı manayı ifade eden rivâyetler bir araya getirilerek isnat şeması oluşturulacaktır. Hadislerin senet şemalarında, râviler Hz. Peygamber'den itibaren hadisin yer aldığı muşannifinin zikrettiği son râviye kadar gösterilecektir. Eğer hadisin bir senedi varsa bu senetteki râviler birbirlerinden ok işaretleriyle ayrılarak gösterilecektir. Daha sonra hadisin isnat şemasındaki râvilerin güvenilirlikleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Sahabenin adaleti göz önünde bulundurulup, bazen sadece tanıtmak amacıyla hakkında bilgi verilecektir. Râvinin güvenilirliğini tespit etmeye çalışırken kimliği, vefatı, münekkitlerin tüm görüşleri olduğu gibi aktarılacaktır. İsnat şemasında yer alan her bir râvi incelendikten sonra, hadis ile ilgili genel bir değerlendirme yapılabilmektedir.

⁴ Bk. Kamil Çakın, "Kadınlar ile İlgili bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar*, Mayıs, 1998, 1/1, 5-30; Kadir Paksoy, "Kur'an'a Abdestli Dokunmakla İlgili Rivayetlerin Tahlili", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa 1999, V, 330-378; Hasan Elik, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, VI (Nisan 1998): 48-78; Arif Ulu "Adet Halindeki Kadının Orucuyla ilgili Hadislerin Tenkidi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (Erzurum 2012): 1-50; Mustafa Hocaoğlu, "Hayızlı-Cünüb Kimsele ve Kur'an Tilaveti", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (İzmir 2008): 11-30; Yunus Keleş, "Hayız Halinde Olan Kadınların Kur'ân-I Kerim'e Dokunması Ve Okuması İle İlgili Hükümler", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, XVII (2011): 427-450; Selman Nasr Eddaye, "Cünüb Ve Hayızlının Kur'an Okumasının Hükümü", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çevirenler: Zühal Dağ-Esra Güllengül, Mümine Arslan, Ayşe Geze, 8/2 (Elazığ 2008): 413-440.

Bu aşamalardan sonra tartışmalı konularda metin ile ilgili hususlara değinilecek ve varsa İslam âlimlerinin görüşlerine yer verilecektir. Tavaf, namaz, oruç, mescide girmek, Kur'ân okumak ve Mushaf'a dokunmak şeklinde oluşturduğumuz alt başlıklarda konu ile ilgili delil olarak gösterilen tüm rivâyetler bulunacaktır. Yapılan senet tetkikinden sonra hangi rivâyetlerin bu konu hakkında delil olmaya uygun olduğu konusunda görüş beyan edilecektir. Sonuç başlığı altında da çalışmada ulaşılan sonuçlar özetlenerek bir değerlendirme yapılacak, çalışmamızda faydalandığımız eserler topluca verilecektir.

Çalışmanın Kaynakları

Çalışmada faydalanılan en önemli eserler, başta Kütübü sitte olmak üzere diğer temel hadis kaynaklarıdır. Kütübü Sitte eserleri olan; Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi's-Sahîh-i, Müslim'in* (ö. 261/875) *es-Sahîh'i*, Ebû Dâvud (ö.275/889), İbn Mâce (ö. 273), Tirmizî (ö.279/892), Nesâî (ö. 303/915) ve Darîmi'nin (ö.255/869) *es-Sünen*'leri ana kaynaklar olacaktır. Konu ile ilgili rivâyet taraması yapılırken A. J. Wensink başkanlığındaki heyetin hazırlamış olduğu *El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*⁵ adlı fihrist kitabına müracaat edilmiştir. Senet tetkiki esnasında râviler ile ilgili bilgilere ulaşmak için rical ve tabakat kitaplarından faydalanılmıştır. Bu konuda İbn Hacer'in (ö.852/1449) *Takribü't-Tehzîb* ve *Tehzîbu't-Tehzîb* 'i, Mizzî'nin (ö.742/1341) *Tehzîbü'l-Kemal* 'i, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *ed-Duaîf ve'l-Metrûkîn* 'i, Iclî'nin (ö. 261/875) *Ma'rifetü's-Sikât* 'i, İbn Adiy'in (ö. 935) *el-Kâmilü fi'd-Duaîf'r-Ricâ'l* 'i, Râzî'nin (ö. 327) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Buhârî'nin *et-Târihu'l-Kebîr* 'i en çok müracaat edilen eserler arasındadır. Ahkâm hadislerinin sıhhatini değerlendirme aşamasında İbn Hacer'in *Bulûğu'l-Meram* 'ından, Zeylai'nin (ö.762/1360) *Nasbu'r-Râye* 'sinden ve Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) *Neylu'l-Evtâr* 'ından faydalanılmıştır. Hadis usûlü ve tarihi konularında Suphi es-Sâlih'in (ö. 1399/1962) *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, Abdullah Aydınlı'nın *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Ahmet Naim ve Talat Koçyigit'in *Hadis Usûlü* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Hadislerin şerhleri yapılırken de İbn Hacer'in *Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîh-i'l-Buhârî*, Zürkânî'nin (ö. 1122/1710) *Şerhu Zürkânî alâ Muvatta İmam Mâlik, Kastallâni'nin* (ö. 923/1517) *İrşâdü's-Sâri li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Mübarekpûri'nin (ö. 1935) *Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Camii't-Tirmizî*, Hattâbi'nin (ö. 388/998) *Meâlimü's-Sünen* gibi meşhur şerh kitaplarına müracaat edilmiştir. Özel haller ile ilgili kavramlar açıklanırken Ezherî'nin (ö. 370/980) *Tehzîbü'l-Luğ'a'sı*, ez-Zebîdî'nin (ö. 1205/1791) *Tâcu'l-Arus* 'u, İbn Sîde'nin *el-Muhkemu ve'l-Muhîtu'l-A'zam* gibi önde gelen lügatlerden faydalanılmıştır. Fikhî hükümlerle alakalı olarak İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-Müctehid* ve *Nihâyetü'l-Muktesid* 'i, İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *el-Muhallâ bi'l-Âsâr* 'ı, Serahsî'nin (ö. 483/1090) *Kitâbu'l-Mesbûtu*, Şeyh Nizam'ın *Fetâvây-ı Hindîyye'si* gibi eserler çalışmaya kaynaklık etmiştir. Çalışmanın özellikle birinci bölümünde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 'nin maddelerinden, çeşitli eserler ile farklı dergilerdeki makalelerden faydalanılmıştır. Kadınların özel halleriyle alakalı olarak yazılmış, Kamil Çakın'ın "*Kadınlar ile İlgili bir Hadis ve Değerlendirilmesi*", Kadir Paksoy'un "*Kur'ân'a Abdestli Dokunmakla İlgili Rivâyetlerin Tahlihi*", Hasan Elik'in "*Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi*", Arif Ulu'nun "*Âdet Halindeki Kadının Orucuyla*

⁵ A. J. Wensink, *Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*, (Leiden: Mektebetü Berlin 1936).

İlgili Hadislerin Tenkid” adlı makaleler de önemli kaynaklar arasındadır. Ayrıca, Ankara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Ana Bilim Dalı’nda Gülsüm Soydan tarafından hazırlanmış “*Kadınlara Özel Hallerle İlgili Hükümlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*” ve Sakarya Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Ana Bilim Dalı’nda Sümeyye Turan tarafından hazırlanmış “*Kadınların Özel Hallerinde İbadet*”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Ana Bilim Dalı’nda Ayşe Ayaz tarafından hazırlanmış “*Kadınların Özel Hallerinde Yapabilecekleri ve Yapamayacakları İbadetler*” adlı tamamlanmış yüksek lisans tezleri de incelenmiştir. Senet tenkidinde değerlendirmeler yapılırken Osman Oruçan’a ait *Hadis ve Bilim*⁶ adlı basılmış doktora tezine müracaat edilmiştir.

⁶ Osman Oruçan, *Hadis ve Bilim*, (İstanbul: TDV Yay. 2012).

1. BÖLÜM

DİN VE KÜLTÜRLERİN KADINA VE ÖZEL HALLERİNE BAKIŞI VE KADINLARIN ÖZEL HALLERİYLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. DİN VE KÜLTÜRLERİN KADINA VE ÖZEL HALLERİNE BAKIŞI

Bu bölümde kadınlar ve kadınlara ait özel haller geçmişten günümüze dinler tarihi açısından incelenecektir. Bu inceleme esnasında bütün toplumlarda kadınların özel halleriyle ilgili bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Fakat kültür ve dinler arasında karşılaştırma yapabilmek maksadıyla, diğer toplumların kadına bakış açısı ortaya konulacaktır.

1.1. Eski Yunanda Kadın

Eski Yunan'da, kadınların özel halleri ile ilgili bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak kadın olgusuna genel bir bakış, bu konuda değerlendirme yapabilmek için fikir verecektir. Eski Yunan'da kadının hemen hemen kölelerle bir tutulduğu görülmektedir. Koca, karısını istediği zaman dövebildiği gibi, başka birisine armağan olarak da verebilirdi.⁷ Hürriyeti elinden alınmış, tüm medeni haklardan mahrum edilmişti. Mirasta hiçbir hak iddia edemezdi. Kadının tüm malları erkeğin tasarrufundaydı. Boşanma yetkisi de yalnız ve mutlak olarak erkeğe verilmişti.⁸ Kadın, Yunan zihniyetine göre pis, necis ve şeytani varlıklardan sayılırdı. Kanuni açıdan ise kadın, onların gözünde bayağı bir eşya idi ve çarşı pazarlarda alınıp satılırdı.⁹ Aristo, "kadın yaratılıştan yarım kalmış bir erkektir"¹⁰ demiştir.

1.2. Roma'da Kadın

Roma Devleti'nde de özellikle ilk dönemlerde kadının durumu Yunanlılardan pek farklı değildir. Romalılar kadının durumunu ne olup ne olmadığını tartışmışlar, sonuçta onun, ruhu olmayan bir şey olduğuna karar vermişler ve bundan dolayı da ahirette herhangi bir mükâfata ulaşamayacağını ilan etmişlerdir. Kadın pis bir varlık olarak telakki edilmiş, et yememesi, hiçbir şekilde gülmemesi, aksine ağlaması ve konuşmaması gerektiği ifade edilmiştir. Konuşmaktan menedilmesi için ağzına sanki demir kilit vurulmuştur. Romalılarda, kız çocukları hor görülüp kendi kaderlerine terkedilirdi. Esasen babanın, çocuklarını kabul etme zorunluluğu yoktu. Aksine çocuk doğumdan sonra onun ayakları dibine konur, eğer çocuğunu kucağına alırsa onu kabul etmiş sayılırdı. Almadığı takdirde çocuk, umumi yerlere veya ibadet edilen yerlere konurdu. Şayet çocuk erkekse, onu dileyen alır, kız ise o zaman çocuk açıklıktan ve susuzluktan güneşin sıcaklığından yahut kışın soğuktan ölür

⁷ Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 10/4, 250.

⁸ Mustafa Sıbâi, *Kadının Yeri*, çev. Abdullah Yalçın- Mehmet Yolcu, (İstanbul: Akabe Yay. 1988), s. 44.

⁹ Sıbâi, *Kadının Yeri*, s. 43- 44.

¹⁰ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, (İstanbul: Ensar Neşriyat 2008), s. 26.

giderdi.¹¹ Roma toplumunda da kadınların özel halleri ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3. Hinduizmde Kadın

Eski Hint'te kadının hiçbir hakkı yoktu. Kadının saygıdeğer oluşu, ölen kocasının cesedi üzerinde kendisini yakmasına bağlanırdı.¹² Hint hukukuna göre kadın miras, evlenme gibi hiçbir hakka sahip değildi. Yine “Manu” kanununa göre kadın, zayıf karaktere kötü eğilimlere ve ahlaka sahip olduğu için, çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına kocasının vefatından sonra oğluna veya akraba başka bir erkeğe bağlı kalmaya mecbur etmiştir. Veda'larda kadın, yilandan, zehirden ve kasırgadan daha kötü bir mahlûk olarak anlatılmıştır.¹³ Hinduizm'de de hayızlı kadın kirli addedilirdi. Hayız müddeti içerisinde hiç kimseyle temas edemez; ancak hayız müddetinin sonunda banyo yaparak kirden kurtulabilirdi.¹⁴

1.4. Zerdüştlükte Kadın

Zerdüştlüğe göre ölmüş bedenden sonra en murdar beden hayızlı kadının bedenidir. Akıntılı kadın (daştân) özel bir odada tecrit edilir ve kimseyle temasa geçmesine müsaade edilmez; ancak özel bir çubukla kendisine yiyecek iletirdi. Kadın hayızın bitişinden sonra murdarlıktan kurtulabilirdi.¹⁵

1.5. Budizmde Kadın

Çin gibi doğu milletlerinde de kadının durumunun pek parlak olduğu söylenebilir. Konfüçyüs düşüncesinde karı-koca arasında bağlar vardır, ancak kadının kendine özel hakları yoktur.¹⁶ Çin'de her sene bir sal üzerine bir kız oturtarak onu nehirde batıran ve bu suretle nehir tanrısına kurban veren bölgeler vardı.¹⁷ Budizm'de kadınların özel halleri ile ilgili hükümlere rastlanılmamıştır.

1.6. Eski Türklerde Kadın

Türkler ise, o zamanki dünyanın genel kabulünün aksine kadınlara değer vermişlerdir. Onlar kız ile erkek arasında ayırımı yapmamışlardır. Türklerde kız çocuğu “evin başı, evin yakışığıdır”. Eve gelen gelin, “evi aydınlatan bir ateş” olarak görülmüştür. Türklere göre, kadına saygı duymak gerekiyordu. Dünyanın genel kabulüne uygun olarak Türklerde de çok kadımla evlilik vardı. Ancak ilk kadın evde baş kadın idi. Babadan sonra aileyi “anne” temsil ederdi. Bunun için “ana”nın yeri babanın diğer akrabalarından ileri olurdu. Babanın mirasına anne sahip olabiliyordu. Çocukların vasisi de oydu. Eski Türklerde bekâret anlayışı da son derece önemliydi. Görüldüğü gibi Türklerde kadın anlayışı o dönemde var olan anlayışlardan

¹¹ Sibâi, *Kadının Yeri*, s. 45.

¹² Himmet Berki, Osman Keskiöğlü, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, (Ankara: DİB Yayınları 1982), s. 9.

¹³ Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, s. 24.

¹⁴ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *DİA*, XVII, 51.

¹⁵ Yavuz, “Hayız”, XVII, 51.

¹⁶ Eberhard Wolfram, *Çin Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1987), s. 47.

¹⁷ Wolfram, *Çin Tarihi*, s. 62.

farklılık arz etmektedir. Türklerin kadına bakışı, İslam'ın kadına bakışıyla uyum göstermiştir. Esasen Türklerin, askeri mücadelelerin durduğu bir dönemde büyük bir arzuyla İslam'ı kabul etmelerinin altında yatan en önemli sebeplerden biri de bu dinin kendi karakter ve anlayışlarıyla büyük uyum göstermesi olmuştur.¹⁸ Eski Türklerde kadınların özel halleri ile ilgili bilgilere ulaşamamıştır.

1.7. Arap Toplumunda Kadın

Cahiliye dönemi Arap toplumunda erkek daima kadından daha önemlidir. Cahiliye dönemi anlayışına göre kadın, uğursuz bir varlık idi.¹⁹ Bu anlayış, kadını tahkir etmede o kadar ileri gitti ki, hür kadınlar bile miras yoluyla varislere intikal ederdi. Erkek dilerse üvey annesiyle evlenebilirdi. Çünkü o, babasından kalan bir mirastı.²⁰ Gerçekten İslam gelmeden önce kadın, şarap karşılığında rehin bırakılan, kumar masalarında kumar karşılığı olarak ileri sürülen bir varlıktı. O, cinsel arzuların tatmininde bir vasıta olmaktan öteye geçmiyordu. Ona, daima kalplerde fitne uyandıran, şehevi arzuları kamçılayan bir varlık olarak bakılıyordu.²¹

Âdet halinde olan bir kadınla aynı yatağa yatmazlar, onunla aynı odada durmazlar, birlikte yiyip içmezlerdi. Hatta bu durumdaki bir kadını muvakkaten de olsa evden bile çıkarırlardı. Bu anlayış, Araplara, özellikle Medine ve çevresinde yaşayan Yahudiler'den geçmiş olmalıdır.

Cahiliye toplumunda kız çocuğu doğurmak zillet olarak kabul ediliyordu. Kur'ân bunu şu şekilde ifade etmektedir. "Aralarından birine bir kız olduğu müjdenince, içi gamla dolu olarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır. Onu utana utana tutsun mu? Yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar!"²²

Cahiliye dönemi Arap toplumunda kız çocuklarına beslenen bu kin ve nefretten dolayı, kız doğuran kadını kocası, sadece bu sebeple terkedebiliyordu. Kız çocuklarına karşı bu insanlık dışı duygu, aynı zamanda onların öldürülmesini beraberinde getiriyordu. Kur'ân hem İslam öncesi Arap toplumunda var olan kız çocuğu öldürme olgusuna, hem de bu insanlık dışı eylemi gerçekleştirenlerden hesap sorulacağına²³ dikkat çeker.

1.8. Yahudilikte Kadın

Geleneksel Yahudilik, Tevrat'ta ortaya konan ve daha sonra Talmud'ta formüle edilen hiyerarşik yapıyı yani kadın ile erkek arasındaki rol ayrımını, dini ve sosyal hayata katılımdaki farklılıklarını korumaktadır. Pek çok açıdan hiyerarşik yapının

¹⁸ Bahaeddin Öge, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, (İstanbul: Türk Dünyası Vakfı Yay. 1988), s. 250.

¹⁹ Bedruddin Zerkeşi, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yöneltiliği Eleştiriler*, çev. Bünyamin Erul, (Ankara: Kitabiyat 2002), s. 104.

²⁰ Ömer Faruk Harman, "Kadın", *DİA*, XXIV, 85.

²¹ Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, s. 27.

²² Nahl 16/58-59.

²³ Tekvir, 81/ 89.

alt kademesinde görülen kadının konumu, günümüz Yahudiliği için de önemini korumaktadır.²⁴

Yahudilikte kadının rolü eski dönemlerden beri var olan ataerkil toplum yapısına uygun olarak şekillenmiş, sosyal fonksiyonlar cinsiyete göre tesis edilmiştir. Tevrat'ta kadının yaratılışıyla ilgili iki kıssadan birincisine göre kadın erkeğe eşittir ve ikisi de Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır.²⁵ İkinci kıssaya göre ise²⁶ Allah, tikslenme olmasın diye, derin bir uyku ile Âdem'i uyutmuş, bu esnada kadını, erkeğin kaburga kemiklerinden birini alarak yerini etle doldurmuş ve kadını Âdem'in yalnızlığını gidermek üzere uygun bir yardımcı olarak yararmıştır.²⁷ Âdem de, "Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir; buna kadın (nisâ, İbranicede işşah) denilecek, çünkü o insandan (erkek, İbranca'da iş) alındı" der.²⁸

Tevrat'taki anlatıma göre Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılan ve Âdem tarafından İşşah adı verilen ilk kadın Âdem'in karısı olur ve ikisi çıplak²⁹ şekilde hiçbir utanç duymadan cennette yaşarken yılan kadını kandırır ve ona Allah'ın yasak kıldığı meyveden yedirir. Kadın bu meyveyi kocasına da verir ve o da yer³⁰; bunun üzerine ikisinin de gözleri açılır ve çıplaklıklarının farkına varırlar. Âdem karısını, karısı ise yılanı suçlar. Yasağı çiğnemesi sebebiyle kadın, kendisine, "Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlât doğuracaksın ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır" denilerek cezalandırılır.³¹ Kadın böylece beşer soyunun annesi olur. Bu rolüne işaret etmek üzere Âdem ona yeni bir isim olarak Havvâ adını verir; çünkü bütün yaşayanların annesi olmuştur.³²

Rabbânî literatüre³³ göre Havvâ Âdem'in sağ böğründen, on üçüncü kaburgasından ve kalbinin etinden yaratıldı. Havvâ ile birlikte şeytan da yaratıldı. Tanrı Havvâ'yı bir gelin gibi süsledi; onun için kıymetli taşlarla, incilerle ve altınla bezenmiş bir gelin odası yaptı. Bu gelin odasını melekler koruyordu. Âdem Havvâ'yı görür görmez kucaklayıp öptü. Kıskançlıktan çıldıran samael(şeytan) yılanın Havvâ'yı kandırmasını sağladı.³⁴

Diğer bir rivâyete göre ise yılan bizzat Havvâ'ya sahip olmak için onu günaha teşvik etti ve onu şehvete sürükledi. İki koruyucu meleğin yokluğundan faydalana-

²⁴ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, (İstanbul: İsam Yayınları 2008), s. 168.

²⁵ Tekvin, 1: 26-27.

²⁶ Tekvin, 2: 21-25.

²⁷ Gürkan, *Yahudilik*, s. 169; Tekvin, 2: 21-22; Mustafa Erdem, *Hazret-i Âdem*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları 1993), s. 34.

²⁸ Erdem, *Hazret-i Âdem*, s. 35; Tekvin, 2: 18-23.

²⁹ Erdem, *Hazret-i Âdem*, s. 35.

³⁰ Günay Tümer, "Aslı Günah", *DİA*, III, 497.

³¹ Tekvîn, 3: 1-16.

³² Tekvîn, 3: 20.

³³ Rabbânî Literatür: Yahudi kutsal kitabı Tanah'tan sonra en kutsal yahudi metni Mişna ve onun yorumundan oluşan Talmud'dur. Dâr anlamıyla Rabbânî literatür, Şim'on ha-Tsaddik'ten (m.ö. IV-III. yüzyıllar) Bâbil Talmudu'nun tamamlanmasına kadar (milâdî 499) geçen dönemde, Şifahî Torâ'nın vârisi olup onu elinde bulunduran yahudi fukahasına ait olduğu ileri sürülen söz, davranış, tartışma ve kararların toplandığı yazılar bütünüdür. Bk. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *DİA*, XLIII, 199.

³⁴ Erdem, *Hazret-i Âdem*, s. 40.

rak şeytan ya da yılan Havvâ'yı kandırdı. Yasak meyveyi tutan Havvâ, ölüm meleğinin kendisine doğru gelmekte olduğunu görünce Âdem'i de kendi kaderine ortak etti. Yılan onu günaha çağırdığında şarap içen Havvâ bunu Âdem'in içeceğine de karıştırdı. Sadakatsizliği sebebiyle Havvâ'ya dokuz belâ verildi.³⁵

Tevrat'a göre hayızlı kadın "...ve eğer bir kadının akıntısı olur ve bedeninde akıntısı kan olursa, yedi gün murdarlığında kalacak ve ona her dokunan akşama kadar murdar olacaktır. Ve murdarlığında üzerinde yattığı her şey murdar olacaktır; üzerinde oturduğu her şey murdar olacaktır. Ve onun yatağına dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının üzerinde oturmakta olduğu herhangi bir şeye dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının oturmuş olduğu yatak yahut herhangi bir döşek üzerinde bir şey olursa, adam o şeye dokunduğu zaman, akşama kadar murdar olacaktır. Ve bir adam onunla yatarsa ve kadının murdarlığı ona bulaşırsa, yedi gün murdar olacak ve üzerinde yattığı her yatak murdar olacaktır. Ve âdet zamanında değilken bir kadının çok günler kan akıntısı olursa yahut âdet zamanından fazla olarak akıntısı olursa; murdarlığı akıntısının bütün günleri âdet günleri gibi olacaktır."³⁶ Kanın kesilmesinden sonra yedi gün süreyle murdar sayılmış ve birtakım yükümlülüklerle tabi tutulmuştur.

Aldatan ve insanlığı Cennetten çıkararak Havvâ anlayışı, kadını insanlığın bütün günahlarından sorumlu tutmuştur. Çünkü ilk günah inancına göre, Hz. Havvâ'nın işlediği ve Hz. Âdem'e de işlettiği iddia olunan günah, irsî olarak bütün insanlığa geçmektedir ve bütün insanlar, bu günahla dünyaya gelmektedir. İsa Mesih, bu günahı temizlemek için kendini kurban ettiği için, Hz. Havvâ, yani kadın, dolayısıyla Hz. İsa'nın kanından da sorumlu tutulmuştur.

Tanrı kadına dedi: "Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım ve ağrı ile evlat doğuracaksın arzun kocana olacak, oda sana hâkim olacaktır." Yahudi bilginleri sosyal statüsü ne olursa olsun Havvâ için verilen bu cezanın tüm kadınları kapsadığını söylemişlerdir.³⁷

Kitab-ı Mukaddes'te, hamile kadın erkek çocuğu doğurursa, murdarlığının yedi gün, kız çocuğu doğurursa iki hafta olacağını yazar. Yani, kız çocuğunun erkek çocuğundan iki kat daha fazla kirlilik sebebi olacağı belirtilir.³⁸ Catholic Bible da kız çocuğunun doğumu bir kayıp olarak nitelenirken, erkek çocuğunu eğiten adama düşmanlarının bile gıpta edeceği kaydedilir.³⁹

Manevi ve etik açıdan her ne kadar kadın-erkek eşitliği söylene bile; ekonomik, sosyal ve dini alanlarda kadının erkeğin gerisinde ve erkeğe bağlı olduğu belirtilmiştir. Kadının erkekten yaratılmasının sebebi aynı bütünü parçaları olmaları dolayısıyla birbirlerine bağlanmaları,⁴⁰ parça bütüne tâbi olduğu gibi kadının erkeğe

³⁵ Ömer Faruk Harman, "Havvâ", *DİA*, XVI, 543.

³⁶ Levililer, 15: 19-28.

³⁷ Erdem, *Hazret-i Âdem*, s. 43.

³⁸ Levililer, 12: 2-6.

³⁹ Ecclesiasticus, 22: 3; 30/3.

⁴⁰ Tekvin, 2: 23-24.

tâbi olmasıdır. Bu tâbi oluş, kadının yasak meyveyi yemesi ve eşine de yedirmesi sebebiyle daha da ön plana çıkmıştır. Kadının erkekten sonra ve ondan bir parça olarak yaratılması, erkeğin kadına ad koyması erkeğin hâkimiyeti ve kadının ona boyun eğmesi olarak yorumlanmaktadır. Kitâb-ı Mukaddes geleneğinde erkek kadının efendisidir. İbrânca’da kocaya verilen isimlerden biri de “baal”dır ki efendi anlamındadır.⁴¹

Kadının birinci görevi ve varlık sebebi çocuk doğurmak⁴² ve yuvaya bakmaktır. Kocasına iyi bir eş olmak, çocuklara iyi bir anne olmak kadın için mutluluk,⁴³ kadının kısır olması ise kınanma ve üzüntü sebebidir.⁴⁴ Anne olarak kadının özel bir yeri vardır ve ona saygı gösterilmesi istenmektedir.⁴⁵ Dinî hukukta kadın, hakları, görevleri ve çeşitli kadınlık halleriyle özel bir hukukî statüdedir ve bu sebeple de erkeklerle ortak genel hükümler dışında farklı kurallara tâbidir.⁴⁶

İbadette kadının rolü ikinci derecededir. Kadının âdet görme ve çocuk doğurmasıyla ilgili özel kirlilik süresi ibadet yapmasına engeldir ve temizlenme kuralları söz konusudur.⁴⁷ Düzenli ibadetleri yerine getiren erkeklerdir ve sadece erkeklerin okumakla yükümlü oldukları dualar vardır (Tefilot). Çoğunlukla Tevrat’ın emirlerine doğrudan muhatap olmayan kadın, Mabed ibadetinin önemli bir kısmından (üç büyük hac bayramı) muaf tutulduğu gibi, kadın bedeni ritüel kirliliğin sembolü sayılmıştır.⁴⁸

Rabbî literatürde hayız konusu daha ayrıntılı kurallar çerçevesinde incelenmiştir. Öyle ki Mişna’da bu konuya ayrılan başlı başına bir bölüm vardır (Taharot’un yedinci bölümü). Ayrıca “Tosefta” ve “Sulhan Aruh” gibi önemli şeriat kitaplarında da konu üzerinde durulmuştur.⁴⁹

Hayzın dinî yönüyle ilgili en ayrıntılı uygulamaları geliştiren Yahudilikte hayız gören kadın “niddah” (ayrılan) adıyla anılır. Eski Ahid’de hayızlı kadın, kanamanın sona ermesinden itibaren yedi gün boyunca murdar (tame’ah) kabul edilmiş ve birtakım yükümlülüklerle tâbi tutulmuştur.⁵⁰ Kadın, bu sürenin sonunda “mikveh” denilen gusül abdestine benzer bir banyo yapar ve ancak bu banyodan sonra temiz (tehorah) olma vasfını kazanır. Kanamanın devam ettiği sürede ve yedi günlük müddet içinde hayızlı kadınla cinsel ilişkiye girmek, onun dokunduğu herhangi bir şeye temas etmek murdarlığı bulaştırdığından yasaktır. Akıntı normal süresinden fazla devam ediyorsa bu durumdaki kadın “zavah” (boşaltan) adını alır ve kan akışı duruncaya kadar aynı hükümlere tâbi olur.

⁴¹ Ömer Faruk Harman, “Kadın”, *DİA*, XXIV, 84.

⁴² Tekvîn, 3: 16.

⁴³ Süleyman’ın Meselleri, 31: 28.

⁴⁴ Tekvîn, 11: 30; 25: 21; 29: 31.

⁴⁵ Çıkış, 20: 12; Levililer, 20: 9.

⁴⁶ Harman, “Kadın”, s. 84.

⁴⁷ Harman, “Kadın”, s. 84.

⁴⁸ Levililer, 12: 2; 13: 29; 15: 19, 25; Çıkış, 19: 15.

⁴⁹ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *DİA*, XVII, 52.

⁵⁰ Levililer, 15: 19-24; 18: 19; 20/18; II. Samuel, 11: 4; Hezekiel, 22: 10.

Kadının âdet görme ve çocuk doğurmasıyla ilgili özel kirlilik süresi ibadet yapmasına engeldir ve temizlenme kuralları söz konusudur. Tevrat hukukunda ortaya konan temizlik tanımlamasına göre, bir kişi ya da nesneyi dini ve gündelik uygulamalardan alıkoyan kirlilik durumu ritüel kirlilik, bu durumdan temizlenmeye de ritüel temizlik adı verilmiştir.⁵¹ Kişiyi kirli kılan haller, çeşitli deri hastalıkları, kadın ve erkek için jenital akıntı, regl ve doğum sonrasında karı-koca arasındaki teması yasaklayan akıntı, bazı hayvanların cesetleri ve ölü insan bedenine dokunmaktır.⁵²

Kirleticiliğinden dolayı, âdet gören kadın, bazen kendisiyle kurulacak herhangi bir ilişkiyi önlemek için evinden bir başka yere sürülür. Âdetli olduğu günler boyunca murdarlık evi olarak isimlendirilen özel evlere kapatılır. Dahası, eğer kadının ayaklarının tozundan da olsa murdar olmuşsa, kocası sinagoga girmekten men edilir. Hanımı, kızı veya annesi âdet gören bir haham, sinagogda haham duasını yapamaz.

Günümüzde de nida durumundaki kadınlar, akıntının kesilmesinden yedi gün sonra, murdarlıktan kurtulmak için tüm vücudu suya sokarlar (Tevila). Söz konusu temizlik işlemi için boyutları, içerdiği suyun niteliği ve miktarıyla alakalı belli kurallara uymak suretiyle hazırlanan ve mikve olarak isimlendirilen ritüel temizlik havuzları kullanılmaktadır.⁵³ Daha sonra giysileri yıkamak ve adak kurban etmek gerekir.⁵⁴

Yıllık üç hac sadece erkeklere şarttır.⁵⁵ Kadın da erkek gibi adak adayabilir,⁵⁶ fakat babasının veya eşinin iznini alması şarttır.⁵⁷ Erkeğin belli durumlarda karısını boşama hakkı vardır. Tevrat'ta erkeğin, evlendiği kadında utanılacak bir şey bulduğunda eşini boşayabileceği belirtilmektedir.⁵⁸ Talmudik dönem boşanma için bazı şartlar getirmiştir ve Orta çağlardan itibaren boşanma her iki tarafın isteğiyle olmaktadır. Kadın kocasından ve erkek kardeşi varsa babasından mirasçı olamaz.⁵⁹ Kadının şahitliği geçerli değildir.⁶⁰

Kadın din görevlisi olamaz. Yahudilikte kadınlar cemaatten sayılmazlar ve cemaatle ibadete iştirak edemez sadece uzaktan izleyebilirler. Kadınlar cenaze merasimine de katılamazlar. Kutsal Mâbed'in ziyaret edilmesi Yahudilikte bir ibadet şeklini teşkil etmektedir. Çeşitli bayramlarda çocuklar ve kadınlarla, akıl ve beden rahatsızlıkları olanlar dışındaki Yahudiler Kutsal Mâbed'i ziyaret ederler.⁶¹

⁵¹ Levililer, 11, 17; 5: 2-3; Sayılar, 19; 31: 19-20.

⁵² Gürkan, *Yahudilik*, s. 144.

⁵³ Hasan Dinç, *Kutsal Kitaplar "Ortak Konular Farklı Hükümler"*, (Ankara: Sinemis Yay. 2006), s. 200.

⁵⁴ Gürkan, *Yahudilik*, s. 144; Levililer, 15: 13-15, 19, 25, 28-30; 5: 6.

⁵⁵ Çıkış, 23: 17, 34: 23; Tesniye, 16: 16.

⁵⁶ Sayılar, 6: 2.

⁵⁷ Sayılar, 30: 4-16.

⁵⁸ Tesniye, 24: 1-4.

⁵⁹ Sayılar, 27: 8-11.

⁶⁰ Harman, "Kadın", s. 84.

⁶¹ Abdurrahman Küçük, "İbadet", *DİA*, XIX, 239.

Tevrat kadınlara erkekler gibi giyinmeyi yasaklamaktadır.⁶² Diğer taraftan kadının başını örtmesi gerekmekte, kadının başını açma ise kâhin tarafından bir aşağılama olarak yapılmakta,⁶³ halk içinde başı açma küçük düşürücü bir davranış olarak kabul edilmektedir.⁶⁴ Yahudi bilginlerine göre saçının örgüsünü gösteren evli kadın cezalandırılmalıdır. Talmud'a göre bir kimse halk içinde başını açan karısını boşayabilir, bazılarına göre ise başı açık kadının bulunduğu evde kutsal metinlerin okunması yasaktır. Kadının başını örtmesi şart olmasına rağmen peçe takma zorunluluğu yoktur.⁶⁵

Klasik yahudi literatürü kadınlarla ilgili farklı görüşler sunmaktadır ve bu tavır farklılığı Rabbinik literatürde de vardır. Her gün sabah ibadetinde okunan duadaki, "Rabbim, beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun!" ifadesi yanında rabbilerin poligamiyi uygulamadıkları da bilinmektedir. Kadınlar Tevrat tedkikinden muafır. Talmud'da Tanrı'nın, çeşitli kötü huylardan uzak durması, müteväzî olması ve böbürlenmemesi için kadını Âdem'in başka bir organından değil de kaburga kemiğinden yarattığı belirtilir; ayrıca kadınlar geveze, açgözlü, kıskanç, kavgacı, güvenilmez ve baştan çıkarıcı gibi sıfatlarla yerilir.⁶⁶

Talmud sonrası dönemde kadınlara şefkat ve merhametle muamele edilmesi, ihtimam gösterilmesi gibi hususlar üzerinde durulmuş, fakat öğrenim kapıları sadece erkeklere açılmıştır. Maimonides'e göre kadın kamuya ait bir göreve tayin edilemez. Ona göre bir kadın kocasının ellerini ve ayaklarını yıkamak, ona hizmet etmek gibi görevlerini yerine getirmeyi reddederse sopayla cezalandırılır.⁶⁷

Yahudilik'te "niuf, zenut" gibi İbrânîce kelimelerle anlatılan zina en büyük suçlardan biridir. Erken dönemlerde zina kavramı büyük oranda kadının kocasının mülkü oluşu kavramıyla ilişkilendirilmişti. Kadın kocanın özel mülkü olduğuna göre zina doğrudan doğruya mülke tecavüz anlamına geliyordu.⁶⁸

Bilindiği gibi Tevrat, hukuk kitabıdır. Fakat Talmut'a göre kadınlar, Tevrat ın çalışma konusunun dışındadır. Bu geleneğin bazı bilginlerine göre, "Tevrat ın sözleri kadınlara söylenmektense, ateşte yansın ve her kim, kendi kızına Tevrat ı öğretirse, ona müstehcenlik öğretmiş gibi olur" demektedir.

Görüldüğü gibi hayzın dinî yönüyle ilgili en ayrıntılı uygulamaları Yahudilik geliştirmiştir.

1.9. Hıristiyanlıkta Kadın

Yahudilikte olduğu gibi, Hıristiyanlıkta da kadın erkeğe hizmet için vardır. Çünkü o, erkek için yaratılmıştır.⁶⁹ Aziz Agustin'e göre kadın erkeğin günah işlemesine sebep olduğu için, kişinin kendi karısıyla bile cinsel ilişkiye girmesi günah-

⁶² Tesniye, 22: 5.

⁶³ Sayılar, 5: 18.

⁶⁴ İşaya, 3: 17.

⁶⁵ Harman, "Kadın", s. 84

⁶⁶ Harman, "Kadın", s. 84

⁶⁷ Harman, "Kadın", s. 85

⁶⁸ Eldar Hasanov, "Zina", *DİA*, XLIV, 445.

⁶⁹ İncil, Korintlulara 1. Mektup, 11: 9.

tır. Bu bakımdan kişinin kendi karısı veya bir fahişeyle cinsel ilişki kurması arasın-
da pek fark yoktur. Her ikisi de günahtır.⁷⁰

Pavlos ise biraz daha lütüfkar davranarak, evlenmenin günah olmadığını söy-
lemekle beraber, evlenenlerin bedeninde sıkıntı olacağını öne sürmüştü ve “evlenen-
leri esirgediğini” ifade etmiştir.⁷¹ Herşeye rağmen evlilik gerçekleşmiş ise, bu tak-
dirde Hıristiyanlık aile müessesesini kabul eder. Ancak bir kocanın boşadığı kadınla
evlenen kimse zina etmiş olur.⁷² Tabii bu durumda zina sadece erkek için değil,
boşandıktan sonra tekrar evlenen kadın için de sözkonusudur.⁷³

Bütün bu hükümler kadının Hıristiyanlık nazarındaki olumsuz konumundan
kaynaklanmaktadır. Hıristiyanlık'ta hayızlı kadın özel dinî hükümlere tâbi tutulmaz.

1.10. İslâm'da Kadın

Bu bölümde sadece İslâm'ın genel olarak kadına bakışı ele alınacaktır. İslâm'da
kadınların özel halleri ile ilgili bilgiler ise çalışmanın temelini oluşturduğu için ikin-
ci bölümde ayrı bir başlık olarak değerlendirilecektir.

İslâmiyet'in Arap kadınının sosyal statüsünde köklü değişiklikler meydana ge-
tirdiği şüphesizdir. Hz. Ömer'in, “Doğrusu biz Câhiliye devrinde kadınlara önem
vermezdik, nihayet Allah İslâm'ın gelişiyiyle kadınlar hakkında âyetler indirmiş ve
birçok hak tanımıştır” sözü, İslâm öncesi dönemin genel kadın anlayışını gösterme-
si bakımından dikkat çekicidir.⁷⁴

Kur'ân, insan olması bakımından kadını erkekle eşit bir varlık olarak kabul
eder. Allah insanları daha huzurlu ve mutlu bir hayat sürmeleri için çift olarak ya-
ratmıştır.⁷⁵ İslâm'da ilk kadın tarafından işlenen ve erkeğin de işlemesine sebep
olunan aslı günah anlayışı yoktur. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Âdem'le Havvâ'nın şeytan
tarafından müştereken kandırıldığından bahseder.⁷⁶ İslâm'da Hıristiyanlıkta olduğu
gibi ilk günah anlayışına dayanan kadın karşıtı bir söylem yoktur. Erkek olsun ka-
dın olsun her doğan kişi günahsız doğar, sonradan işlediği fiiller sebebiyle sorumlu
olur.

Kur'ân-ı Kerîm'de gerek yaratılış gerekse hak ve sorumluluklar yönünden er-
keklerle eşit konumda olan bir kadın portresi çizilmektedir. Kadın Allah'ın kulu
olması bakımından erkekle eşit seviyededir; dinî hak ve sorumlulukları da aynı
düzeydedir.⁷⁷ Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik sözleri ve uygulamaları
Kur'ân'ın çizdiği bu çerçeveye uygundur. Onun şahsında kadınlar her zaman mese-
leleriyle ilgilenen, eşleriyle olan anlaşmazlıklarında ara buluculuk yapan, haklarını

⁷⁰ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", s. 262; Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, s. 26.

⁷¹ İncil, Korintaslulara 1. Mektup, 11: 9.

⁷² İncil, Luka, 16: 18; İncil Matta, 19: 9.

⁷³ İncil, Markos, 10: 11-12.

⁷⁴ Mehmet Akif Aydın, “Kadın”, *DİA*, XXIV, s.91

⁷⁵ Nisâ 4/1; Rûm 30/21.

⁷⁶ Bakara 2/34-36; krş. Tâhâ 20/121.

⁷⁷ Âl-i İmrân 3/195; Tevbe 9/71.

koruyan, erkeklere eşlerine iyi davranmalarını öğütleyen ve kendi yaşayışıyla da buna örnek olan bir dost bulmuşlardır.⁷⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde kadınların Mescid-i Nebevî’de aktif bir dinî hayatından bahsedilebilir. Sahâbî kadınların gerek günlük namazlara gerekse cuma ve bayram namazlarına katıldıkları bilinmektedir. Resûl-i Ekrem’in bu iştiraki teşvik ettiği, hatta mazeretleri sebebiyle namaz kılamayacak durumda olanların bile bayram namazlarında cemaatin gerisinde durup tekbirlere katılmalarını istediği kaydedilmektedir.⁷⁹ Rasûlullah’ın zaman zaman erkekler bölümünü geçip kadınların yanına gittiği ve onlara ayrıca dinî bilgiler verdiği de olmuştur. Bu ise kadınların cemaate iştirakinin az sayıda olmadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁸⁰

Hız. Peygamber’in vefatından hemen sonra kadınların namazlarını camide kılama uygulamasından rahatsızlık duyulmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bunda, bazı kadınların dikkat çekecek şekilde süslenerek mescide devam etmelerinin rolü olmalıdır. Zira Hız. Âişe (r. Anha)’dan gelen bir rivâyet bunu düşündürmektedir: “*Eğer Peygamber kadınların kendisinden sonra neler yaptığını görmüş olsaydı Benî İsrâil kadınlarında olduğu gibi onları mescide gelmekten menederdi.*”⁸¹ Burada Âişe’nin dikkat çekmek istediği husus, kadınların cemaate katılmaları değil camiye süs ve ziynetlerini gösterme yeri olarak kullanmalarındadır. Yine Hız. Âişe’nin rivâyet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem; “*Ey insanlar! Kadınlarınızı ziynetlerini takarak mescitte gösteriş yapmaktan menedin*” demiştir.⁸²

Resûl-i Ekrem’in vefatından sonra kadınlarla ilgili olumsuz rivayetler de görülmektedir. İnsana uğursuzluk getiren varlıklar arasında kadının da sayıldığı: “*Üç şey uğursuzluk getirir: Ev, kadın ve at*”⁸³ hadisi bunun örneklerinden birini teşkil eder. Ebû Hureyre’nin böyle bir hadisi naklettiğini duyan Hız. Âişe’nin itirazı da dikkat çekicidir. Hız. Âişe: “Ebû Hureyre hadisi tam olarak zapt edememiş, çünkü o Resûlullah şöyle derken içeri girmiştir: ‘*Allah Yahudilerin canını alsın! Onlar uğursuzluğun evde, kadında ve atta olduğunu söylerler*’. Ebû Hureyre sözün sonunu duymuş, fakat başını duymamıştır.”⁸⁴

Bir başka örnek: “Namaz kılanın önünden merkep, kara köpek ve kadının geçmesi durumunda namaz bozulur” hadisidir.⁸⁵ Hız. Âişe bu hadise şiddetle itiraz etmiş ve “Bazen Resûlullah namaz kılarken ben onunla kıblesi arasında yatmış olurdum, secde etmek istediğinde ayaklarıma dokunurdu, ben de onları çekerdim” demiştir.⁸⁶ Hız. Âişe bu açıklama ile kadınların, merkep ve köpekle bir tutulmasının doğru olmadığını ve namaz kılanın önünden geçmek suretiyle namazı bozmayacaklarını ifade etmiştir. İslam toplumlarında kadın, Hıristiyanlıkta olduğu gibi hiçbir

⁷⁸ Rıza Savaş, *Hız. Muhammed Devrinde Kadın*, (İstanbul: Ravza Yayınları 1992), s. 60.

⁷⁹ Buhârî, İydeyn 15; Müslim, Salâtü’l-İydeyn 1.

⁸⁰ Müslim, Salâtü’l-İydeyn 1.

⁸¹ Ebû Dâvûd, Salât 53.

⁸² İbn Mâce, Fiten 19.

⁸³ Buhârî, Cihâd 47; Müslim, Selâm 115-120; Ebû Dâvûd, Tıp 24.

⁸⁴ Zerkeşî, *Hız. Âişe’nin Sahabeye Yöneltiği Eleştiriler*, s. 78.

⁸⁵ Müslim, Salât 50; Ebû Dâvûd, Salât, 109; Tirmizî, Salât 136; Nesâî, Kıble 7.

⁸⁶ Buhârî, Salât 108; Müslim, Salât 51; Ebû Dâvûd, Salât 111; Nesâî, Kıble 10.

zaman toplumsal bir nefretin odak noktasına yerleştirilmemiştir. Bununla birlikte Resûl-i Ekrem'den sonra ataerkilliğin ve yerleşmiş anlayışların tesiriyle kadınların konumunda gerilemenin olduğu da bir gerçektir. İslâm âlimleri yaptıkları yorumlarda içinde yaşadıkları sosyal, kültürel çevreden ve siyasî şartlardan etkilenmişlerdir.

“Şeytan oradan her ikisinin de ayağını kaydırды ve onları, içinde buldukları nimetten çıkardı. Biz de: ‘Birbirinize düşman olarak (yeryüzüne) inin. Sizin için orada belirli bir zamana kadar kalma ve geçim imkânı vardır.’ dedik.”⁸⁷

Müfessirler, İblisin, Hz. Âdem ve Havvâ'nın ayaklarını nasıl kaydırдыğı, onları hataya nasıl sürüklediğı, cennetten kovulduktan sonra tekrar oraya nasıl girip Hz. Âdem ve Hz. Havvâ ile nasıl muhatap olduğı ve onlara vesvese verdiğı hususunda özetle şunları zikretmişlerdir:

Bu konu hakkında Vehb b. Münebbih'in (ö. 114/732) şunları söylediğı rivâyet edilmektedir: “Allah Teâlâ Âdemi ve zevcesini cennette yerleştirip Âdeme, belli bir ağacın meyvesinden yemesini yasakladı. Bu ağaç, dalları birbirine girmiş bir ağaçtı. Melekler bunun meyvesini, ebedi olarak yaşamak için yerlerdi. Allah Teâlâ işte bu ağacın meyvesini Hz. Âdeme yasaklamıştı. İblis, Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın ayaklarını kaydırmak isteyince yılanın karnına girdi. Yılan, dört ayaklı bir hayvandı. O, Allah'ın yarattığı en güzel bir hayvandı, sanki o, Horasan develeri gibi idi. Cennete girince İblis karnından çıktı. Allah Teâlâ'nın, Hz. Âdem ve Havvâ'ya yasakladığı ağaçtan alıp Havvâ'ya götürdü ve ona: “Bak bu ağaca kokusu ne hoş, tadı ne kadar iyi ve rengi ne güzel,” dedi. Âdem de ondan yedi. Bunun üzerine her ikisinin de avret yerleri birbirlerine göründü. Âdem ağacın içine girdi. Rabbi ona: “Ey Âdem neredesin?” dedi. Âdem: “buradayım ey Rabbim.” dedi. Allah Teâlâ: “Çıkmıyor musun?” dedi. Âdem: “Ey rabbim senden utanıyorum.” dedi. Allah Teâlâ: “Senin, kendisinden yaratıldığın toprağa lanet edilmiştir. Öyle ki o toprağın meyveleri dikene dönüşecektir.” dedi. Allah Teâlâ sonra Hz. Havvâ'ya şöyle dedi: “Benim kulumu sen aldattın. Sen her gebe kaldığında istemeyerek ve zahmetle gebe kalacaksın. Karnında bulunanı doğurmak istediğinde de birkaç defa, ölümden döner gibi doğuracaksın.” Yılan ise şöyle dedi: “Mel'un şeytan, senin karnından içeri girdi ve kulumu aldattı. Sen de lanete uğratıldın? Öyle lanetlendin ki, ayakların karnına girdi. Senin rızkın sadece toprak oldu. Sen Âdemoğlunun düşmanısın. Onlar da senin düşmanıdır. Onlardan biriyle karşılaştığında onu kovalarsın. Onlardan biri seninle karşılaştığında ise senin başını ezer.”⁸⁸

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilerin ise bu hususta özetle şunları söyledikleri rivâyet edilmektedir: “Âdem, o ağaçtan yemedi. Havvâ ise ileri atılıp yedi ve Âdeme “Ey Âdem sen de ye. Çünkü ben yedim bana zarar vermedi.” dedi. Âdem de yiyince her ikisinin de avret mahalleri birbirlerine göründü. Bu sefer cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başladılar.”⁸⁹

⁸⁷ Bakara 2/36.

⁸⁸ Muhammed b. Cerir Et-Taberî, *Et-Tefsîru't-Taberî*, haz. Abu'l-Hasan Türkî, (Beyrût: Dâru'l-Âlimi'l-Kütüb 2003), I, 561-562.

⁸⁹ Taberî, *Et-Tefsîru't-Taberî*, I, 563.

İbn Zeyd'den yapılan bir rivâyet şöyledir: “Havvâ ağaçtan kopardığı zaman ağaç kanadı. Allah: ‘Bu ağacı kanattığı gibi ben de onu her kana bulayacağım. Ben onu mükemmel ve akıllı olarak yaratmışım. Şimdi hafif akıllı yapacağım. O öğrenecek ve istemeyerek yüklü olacak, yavrusunu zorluklarla dünyaya getirecektir.’ Dedi. İbn Zeyd der ki: “Havvâ bu hatasını işlememiş olsa idi, dünya kadınları adet görmezler, hepsi de akıllı olur, hepsi de kolaylıkla hamile oldukları gibi kolaylıkla doğum yaparlardı.”⁹⁰

Güvenilir yazılı geleneğimizde bu gibi haberlerin yer aldığı görülmektedir. Bu iddiaların kaynağının ispat edilmesi gerekirdi.

Bütün bunlara rağmen İslâm dünyasında çok erken dönemlerden itibaren şair, mutasavvıf ve âlim kadınların yetiştiği bilinmektedir. İbn Sa'd'ın sahâbenin hayatına dair *et-Tabakatü'l-Kübrâ*'sı ile İbn Hacer el-Askalânî'nin aynı mahiyetteki *İsabe*'sinin son cildi, İbn Abdülber en-Nemerî'nin *el-İstiâb fî Marifeti'l-Ashab* adlı dört bölümden ibaret eserinin son iki bölümü kadın sahâbilerle ayrılmıştır. İbn Sa'd'ın biyografisini verdiği hanım sayısı 700'ün, İbn Hacer'in ise 1500'ün üstündedir. İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Ğabe fî Marifeti's-Sahâbe*'si aynı şekilde kadın sahâbileri de içerir. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Hilyetü'l-Evliyâ* adlı eserinde kadın mutasavvıflara da yer verilir. Zehebî'nin *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ* isimli biyografik eseri ileri gelen kadın şahsiyetlerden de bahseder. Abdülkadir el-Kureşî'nin Hanefî hukukçularına dair *el-Cevâhirü'l-Mudhiyye*'sinde kadın fakihlere de bir bölüm ayrılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tehzibü't-Tehzib ve ed-Dürerü'l-Kâmine* adlı eserlerinde hadis râvisi ve ilim adamları arasında kadınlar da incelenir. İbn ü'l-İmâd olaylara, ilim ve devlet adamlarının biyografilerine yer verdiği *Şezerâtü'z-Zehab*'ine kadın âlimleri de almıştır. Bu eserler, kadınların İslâm kültür tarihinde küçümsenmeyecek bir yere sahip olduklarını göstermektedir.⁹¹

2. HAYIZ, NİFAS VE İSTİHÂZE KAVRAMLARI

İbn Abidin sözlerine “Bilmelisin ki Hayız Bâbı en çetin ve kapalı bâblardandır.” diyerek başlamıştır.⁹² Çetin olan hayız konusu fıkıh kitaplarında etraflıca anlatılmıştır. Buna göre yetişkin bir kadının cinsel organından üç türlü kan gelir. Birincisi doğumdan sonra belli bir süre gelen “lohusalık” kanıdır. İkincisi belirli yaşlar arasında ve belirli periyotlarla gelen “hayız” kanıdır. Üçüncüsü ise bu ikisi dışında kalan ve bir hastalıktan kaynaklanan “istihâze” kanıdır. Her üç durum da dini mânada temizlik, namaz, Kur'ân okuma, oruç, itikâf, hac, cinsî münasebet, boşanma, iddet ve hamileliğin tesbiti gibi birçok dinî hükümle irtibatlı olduğundan İslâm literatüründe önemli bir yer işgal etmiş ve İslâm âlimlerince ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

⁹⁰ Taberi, *Et-Tefsiru't-Taberi*, I, 566.

⁹¹ Aydın, “Kadın”, s. 92.

⁹² İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2003), I, 474.

yetmiş yaşları arasında değişik görüşler yanında bunun belli bir yaşı bulunmadığı ve fiilen âdet görmemenin esas alınması gerektiği de belirtilmiştir.

Hayız, kadınlar için ergenliğin tabii ve fiilî ölçüsünü, yani dinî ve hukukî sorumluluğun başlangıcını teşkil eder. Kadınların hayatında fizyolojik ve psikolojik yönden önemli bir yer işgal eden, kadınlık ve annelik sorumluluğuna geçişi simgeleyen ilk âdet kanaması, kişinin dinî emir ve yasaklarla mükellef olma dönemine girdiğini, diğer şartlar da mevcutsa tam bir edâ ehliyeti kazandığını gösterir. Bu durumdaki kadının gerek vücûb (hak) gerekse edâ ehliyeti tam ise de özel durumu sebebiyle hayız süresince dinî mükellefiyetler açısından bazı muafiyetlere ve hükümlere tâbi tutulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de hayızın bir nevi sıkıntı ve rahatsızlık hali olduğu, bu dönemde kadınlarla cinsî münasebetten uzak durulması gerektiği,¹⁰¹ boşanmış kadınların üç hayız veya temizlik süresi iddet bekleyeceği,¹⁰² hayızdan kesilen veya henüz hayız görmemiş kadınların iddetinin ise üç ay olduğu¹⁰³ belirtilir. Bunun yanında Kur'ân'ın dinî temizlikle (hadesten tahâret) ilgili emir ve yasakları tabii olarak hayızın dinî hükmünü de yakından ilgilendirir. Hayız, kadınların yaratılışının aslındandır ve neslin devamı ancak bununla mümkündür. Bu, Kur'ân'da şöyle anlatılır: “Zekeriyâ'yı da an. Hani o Rabbine: Rabb'im beni yalnız başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısın diye niyaz etmişti. Biz onun bu duasını kabul ettik ve kendisine Yahyâ'yı ihsan eyledik. Eşini (doğurmaya) elverişli kıldık...”¹⁰⁴ Buradaki islâh kelimesi, onun karısını kısırlığının ardından kendisine hayızı tekrar vermek suretiyle doğurmaya elverişli kılmak olarak tefsir edilmiştir.¹⁰⁵

Hadis kitaplarında hayızın tanımı ve mahiyeti,¹⁰⁶ hayız süresinin alt ve üst sınırı,¹⁰⁷ hayız gören kadının dini muafiyet ve yükümlülükleri, bu kadınlarla ailevî, beşerî ve içtimâî münasebetler konusunda gerek Hz. Peygamber'in gerekse hanımlarının ayrıntılı açıklamaları mevcuttur.

Hayız kanının özelliği olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Fâtıma bnt. Ebî Hubeyş (r.anha)'dan rivâyete göre, kendisinden özür kanı gelmekteydi. Rasûlullah (s.a.v), ona: “Hayız kanı bilindiği gibi siyahımsı bir kandır. O kanın geldiği günlerde namazı bırakın. Başka türlü kan gelince ise abdest alarak namazlarınızı kılın.”¹⁰⁸

¹⁰¹ Bakara 2/222.

¹⁰² Bakara 2/228.

¹⁰³ Talâk 65/4.

¹⁰⁴ Enbiyâ 21/89-90.

¹⁰⁵ Cârullah Ebi'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, haz. Adil Ahmed Abdi'l-Mevcûd, (Riyâd: Mektebetü'l-Abîkân 1998), III, 127; Beydâvi, *Envâru'l-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, (Beyrût: Dâru Sader 2001), II, 674

¹⁰⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, (Riyâd Beytu'l-Efkâr 1998), Hayız 1.

¹⁰⁷ Buhârî, Hayız 24; Ebû Abdullah b. Abdu'r-Rahmân b. Fadl b. Behram ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, haz. Hasan Selim Esed, (Riyâd: Dâru'l-Muğanni 2000), Vudû 88, 89, 94.

¹⁰⁸ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, haz. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin, (Beyrût: Müessesetü'r-Risale 2001), Hayız 6; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce

Hayız müddetinin bitişini açıklayan rivâyet de şöyledir: “Birtakım kadınlar Âişe’ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de Âişe onlara: Pamuğu beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin, derdi. Bu sözü ile de hayızdan temizlenmeyi murâd ederdi.”¹⁰⁹

Mezhep imamları hayız müddetini belirlemişlerdir. Hanefî mezhebine göre, aybaşı âdeti süresinin en azı üç gün, en çoğu da 10 gündür. Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre, aybaşı âdetinin en azı 24 saat ve en çoğu on beş gündür. Mâlikî mezhebine göre aybaşı âdetinin en az süresi için, ibadet bakımından bir sınır yoktur. İddet ve istibra itibarıyla bir gün veya günün bir kısmıdır. Bu âdetin en çoğu on beş gündür.¹¹⁰

Buhârî, Hayız kitabında 30 bâb; Müslim, Hayız kitabında 33 bâb; İbn Mâce, tahâret kitabında 18 bâb (115-133. Bâblar); Nesâî, tahâret kitabında 26 hayız bâbı; Ebû Dâvud tahâret kitabında 16 bâb (104-120. Bâblar) ve Dârimî temizlik kitabında 39 bâb (80-119. Bâblar) ile hayız, müstehâze ve nifas hakkındaki rivâyetleri bir araya getirmişlerdir. Aynı zamanda konular hakkında gerekli açıklamaları yapmışlardır.

“Hayızlı Kadının, Kocasının Başını Yıkaması Ve Taraması Bâbı”, “Erkeğin, Kadın Hayızlı İken Karısının Kucağında Kur’ân Okuması Bâbı”, “Hayızlı Kadının Cildine Dokunmak Bâbı”, “Hayz Elbisesi İçinde İken Hayızlı Kadınla Beraber Uyumak Bâbı”, “Hayızlı kadınlarla birlikte yemek yiyip içmek”, “Hayız gören kadının artığından istifade etmek”, “Hayızlı kadın kocasına hizmet edebilir mi?”, “Hayızlı Kadının, Kocasının Başını Yıkaması Ve Taraması Bâbı”, “Erkeğin, Kadın Hayızlı İken Karısının Kucağında Kur’ân Okuması Bâbı”, “Hayz Elbisesi İçinde İken Hayızlı Kadınla Beraber Uyumak Bâbı”, “Lohûsa (İken Ölen) Kadın Üzerine Cenaze Namazı Ve Bu Namazın Sünneti Bâbı” gibi bâb başlıklarından konunun ne kadar detaylı olarak işlendiğini anlaşılabilir.

Şureyh (r.a), babasından naklederek şöyle diyor: Âişe’ye: “Hayız gören kadın kocası ile yemek yiyebilir mi?” diye sordum: Âişe (r.anha): “Evet, Rasûlullah (s.a.v) beni çağırır, hayızlı olduğum halde Onunla yemek yedim. Et parçasını alır bana verir bende ondan ısırırdım sonra sofraya bırakırdım Rasûlullah (s.a.v), o et parçasını alır benim ısırduğım yerden yedi. İçecek bir şeyler ister, bana verir o içmeden ben içerdim ve kabı bırakırdım. Rasûlullah (s.a.v) de o kabı alır benim içtiğim ve ağzıma aldığımdan yerden içerdim.”¹¹¹

el-Kazvînî, Sünen-ü İbn-i Mâce, (Dımeşk: Dâru’r-Risaleti’l-Âlemiyye 2009), Tahâret 115; Buhârî, Hayız 21.

¹⁰⁹ Buhârî, Hayız 20.

¹¹⁰ Ebû’l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerh-u Sahih-il-Buhârî*, (Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd t.y.), I, 416; Nevevî, *Sahihu’l-Müslim bi Şerhi’n-Nevevi*, Matbaatü’l-Mısıriyye, IV, 17; Şeyh Nizam, *Fetevay-ı Hindîyye*, (Beyrût: Dâru’l-Fikr 2009), I, 91; Es-Serahsi, *Kitabü’l-Mebsût*, (Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye 2009), III- IV, 163; İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtar*, (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye 2003), I, 476.

¹¹¹ Nesâî, Hayız 14; Müslim, Hayız 3; İbn Mâce, Tahâret 125.

Âişe (r.anha)'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v), başını bana uzatır ben de hayızlı olduğum halde O'nun başını itikafta olduğu halde yıkar-dım.”¹¹²

Hadis kitaplarında yer alan bu ve benzeri rivâyetler okunduğu zaman akıllara, hayızlı kadınlar hakkında toplumda farklı algılar olduğu gelmektedir. Nitekim cahiliye döneminde insanlar, Yahudilerde olduğu gibi kadın adet olduğunda onunla yemezler, içmezler, oturmazlar, bir yatakta yatmazlar hatta aynı evde bile yaşamazlardı.¹¹³ Hz. Peygamber uygulamalarıyla adetli kadının temiz olmayan yönünün sadece âdet kanı olduğunu, tükürüğü ve terinin pis olmadığını, pişirdiği yemeğin yeneceğini ve yemek artığının da temiz olduğunu anlatmıştır. Bu hadis, hayızlı kadının artığının ve bedeninin temiz olduğuna delildir. Yahudilerin yaptığı gibi kadınları terk etmek değil, onlarla beraber olmak, yemek, içmek, şaka yapmak gibi hareketlerde bulunmak gerektiğinin ifadesi vardır.

Diğer bazı dinlerde ve toplumlarda görüldüğü gibi hayızlı kadın İslâmiyet'te pis sayılmamış, günlük hayattan, özel ve sosyal ilişkilerden uzak tutulmamıştır. Rasûlullah (s.a.v)'in bu konuda düzenleyici çeşitli hadisleri bulunmaktadır. “*Bu hayız, Allah'ın, Âdem (a.s.)'in kızlarına yazdığı bir haldir.*”¹¹⁴ Âdet gören eşinden ayrı ve uzak mı kalacağını soran sahabeye Allah'ın elçisi şöyle cevap vermiştir: “*Cinsel ilişki dışındaki şeyler, normal zamanlardaki gibi yapılabilir.*”¹¹⁵ Ancak, bu durumdaki bir kadının göbeği ile diz kapağı arasının örtülü olması yeterli görülmüştür.¹¹⁶

Enes b. Mâlik (r.a.) demiştir ki; “Yahudiler, bir kadın hayız olduğunda, onu evden çıkarırlar, onunla beraber yemezler, içmezler ve aynı evde birlikte bulunmazlardı. Bu durum Rasûlullah (s.a.v.)'e soruldu. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah: “Sana kadınların ay hâlini de sorarlar. De ki, O bir ezadır. Onun için hayız zamanında kadınlardan ayrı kalın...” (Bakara 222) mealindeki âyeti indirdi; Rasûlullah da: “Onlarla birlikte evlerde oturunuz ve cinsî temastan başka her şeyi yapınız” buyurdu. Bunun üzerine Yahudiler: “Bu adam, bizim (dinimizin) işinden hiçbir şey bırakmadan hepsine muhalefet etmek istiyor” dediler. (Bunu duyan) Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bîşr Peygamber (s.a.v.)'e geldiler ve: “Ya Rasûlullah, Yahudiler şöyle şöyle diyorlar (onlara muhalefet olsun diye) hayızlı kadınlarla (cinsî) temasta da bulunsak mı?” dediler. Resûlullah (s.a.v.) (mübarek) yüzünün (rengi) değişti, hatta biz onlara kızdığımızı zannettik. Bu iki zat (Rasûlullah'ın huzurundan) çıkmışlardı ki, Rasûlullah'a hediye olarak süt getiren biri ile karşılaştılar. Resûlullah (s.a.v) peşle-

¹¹² Nesâî, Hayız 21; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîh-u Müslim*, (Riyâd: Dâru'l-Muğanni 1998), Hayız 3; Buhârî, Hayız 3.

¹¹³ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, I, 262.

¹¹⁴ Buhârî, Hayız 1,7; Edahi 3,10; Müslim, Hacc 119, 120; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'âsi el- Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, haz. Muhammed Avvâme, (Bejrût: Müessesetü'r-Rayyân 2004), Menâsık 23.

¹¹⁵ Müslim, Hayız 16; Nesâî, Tahâret 18; İbn Mâce, Tahâret 12.

¹¹⁶ Buhârî, Hayız 5, Tahâret 175; Dârimî, Tahâret 108.

rinden gönderip kendilerine (bu süttten) içirdi. Böylece biz de Rasûlullah'ın onlara kızmadığını anladık.”¹¹⁷

Hadis-i şeriften anlaşıldığına göre; Yahudiler ay hâli olan bir kadını evlerinden ayırırlar; onlarla birlikte yemeyi, içmeyi ve bir arada oturmayı terk ederlerdi. Müslümanlar Rasûlullah'a hayızlı kadınlara ait durumun ne olacağını sorunca Bakara Süresinin 222. ayeti nazil oldu.¹¹⁸ Bazı Müslümanlar, bu ayetteki “aybaşı hâlinde kadınlardan ayrı kalın” ifadelerini görünce, bu ayrılmanın Yahudilerin yaptıkları gibi kadınları terk etmek şeklinde olduğunu zannettiler. Bir kısım sahâbiler Rasûlullah'a gelerek; “Ya Rasûlullah soğuk şiddetli, elbise az, eğer kadınları tercih edecek olursak, ev halkı helak olacak, ev halkını tercih edersek kadınlar zarar görecek. Ne yapalım?” diye sordular. Rasûlullah (s.a.v.) kendilerine şu cevabı verdi: “Sizin emrolduğunuz onlara yaklaşmamanızdır; onları evden çıkarmanız değil.”¹¹⁹

Hayız bir nevi abdestsizlik ve cünüplük hali (hükmi kirlilik, hades) veya mazeret kabul edildiğinden yalnız namaz, oruç, Kur'ân okuma, Kâbe'yi tavaf gibi belirli ibadetlerin ifasına ve doğrudan kanın aktığı organla ilgisi sebebiyle cinsî münasebete engel olarak görülmüştür.¹²⁰ Bu konu ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kur'ân'da yer almamasına karşılık hadislerde Hz. Havvâ'nın gerek yaratılışı gerekse cennetten çıkarılıştaki rolüyle ilgili bilgiler mevcuttur. Havvâ adının geçmediği bir hadiste kadının ege kemiğinden yaratıldığı belirtilirken¹²¹ Havvâ adının yer aldığı bir başka hadiste, “Eğer Havvâ olmasaydı kadın cinsi eşine hıyanet etmezdi” denilmiştir.¹²² Hadis şârihleri, bu ifadeyle Havvâ'nın ilk gūnahtaki rolüne işaret edildiğini ileri sürerler. Meselâ İbn Hacer el-Askalânî, “Havvâ şeytanın kendisine şirin gösterdiği şeyi kabul etmiş ve kendisi de bunu Âdem'e şirin göstermiştir; işte hadisteki hıyanetin anlamı budur” der.¹²³ Ancak aynı hadis, Havvâ'dan itibaren bütün kadınların cinsî cazibeleri dolayısıyla kocaları üzerinde dinî ve ahlâkî bakımdan olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir etki gücüne sahip oldukları şeklinde de yorumlanmıştır.¹²⁴

Kitab-ı Mukaddeste, Allah'ın Hz. Âdem ve Havvâ'ya bir ağacın meyvesini yasakladığı, fakat daha sonra yılanın Hz. Havvâ'yı, Hz. Havvâ'nın da Hz. Âdem'i kandırdığı anlatılır. Allah'ın kınamasından dolayı da Hz. Âdem'in suçu Hz. Havvâ'ya attığı belirtilir: “Yanıma verdiğin kadın... O, ağaçtan bana verdi ve yedim. Allah da Hz. Havvâ'ya şöyle seslenir: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım;

¹¹⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret 102, Nikâh 46; Nesâî, Hayız 8; Müslim, Hayız 3.

¹¹⁸ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşâdü's-Sâri*, (Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ h. 1323), I, 340.

¹¹⁹ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, (Riyâd: Dâru's-Selâm 2000), I, 518; Zamaşşerî, *Keşşâf*, I, 262.

¹²⁰ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *DİA*, XVII, 52; Şeyh Nizam, *Fetâvâ-yı Hindîyye*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr 2009), I, 90; Serahsî, *el-Mebûsât*, (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), III-IV, 168-170.

¹²¹ Buhârî, Enbiya 1/6.

¹²² Buhârî, Enbiyâ 1, 25; Müslim, Rada 62, 63.

¹²³ İbn Hâcer, *Fethu'l-Bâri*, VI, 435.

¹²⁴ Harman, “Havvâ”, s. 545.

ağrı ile evlat doğuracaksın ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır. Âdem'e de Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lânetli oldu, ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin der."¹²⁵

Tevrat'taki bilgilerin aksine Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem'in ilk günahı kadının teşvikiyle işlediğine dair hiçbir ifade yoktur. Nitekim Tevrat'ta yılanın Havvâ'yı, onun da Âdem'i kandırdığı belirtilirken (Tekvin, 3) Kur'ân'da şeytanın ikisinin içine vesvese soktuğu,¹²⁶ ikisine de hata işlettiği¹²⁷ bildirilmektedir. "*Şeytan onun aklını karıştırdı ve 'Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?' dedi. Bunun üzerine ondan (ağacın meyvesinden) yediler*"¹²⁸ denilmektedir. Muhtemelen bu âyette, vahye muhatap olması sebebiyle asıl sorumluluk Hz. Âdem'e ait olduğu için şeytanın doğrudan ona hitap ettiği bildirilmiş, Hz. Havvâ'ya hitabından söz edilmemiştir.

Aslında İslâm'a göre herkesin yaptığı, kazandığı kendisinedir. Kimse başkasının günah yükünü taşımaz.¹²⁹ Her doğan, lekesiz ve tertemiz bir tabiatta (fitrat) doğar. Doğuştan gelen günah yoktur, suç ferdîdir. İslâm'da, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi önceki insanların işlemiş oldukları günahın sonraki nesillere intikal etmesi tarzında bir inanç yoktur. Bu çeşit inançlar, suçların ferdiliğine dayanan günümüz hukuk anlayışına da aykırı düşmektedir.¹³⁰

Bütün bunlara rağmen İslam kültüründe yanlış algıların izlerinin sürdüğünü görmek mümkündür. Bu konuyla alakalı örnekler şunlardır:

عن عمر قال قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : أخبرني حبيبي جبريل أن الله بعثه إلى أمنا حواء حين دميت فنادت ربها جاء منى دم لا أعرفه فناداها لأمينك وذريتك ولأجلعنه كفارة وطهورا

Ömer'den rivâyet edildi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Cibril bana haber verdi: Allah onu (hayız kanamasını) gönderdi. Havvâ kanama olduğunda Rabbi'ne: Benden ne olduğumu bilmediğim bir kan geldi" dedi. "Seni ve zürriyetini kanatacağız ve onu, kefaret ve temizleyici yaptık" diye nida etti.¹³¹

Bir diğer örnek ise şöyledir:

"Bize Yahyâ b. Yahyâ rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Dâvûd b. Abdurrahman el-Mekkî, Mansur'dan, o da annesinden, o da Âişe'den naklen haber verdi. Âişe şöyle demiş: "*Ben hayızlı iken Resûlullah(s.a.v.) kucağıma yaslanır da Kur'ân okurdu.*"¹³²

Nevevî: "Bu hadiste necaset mahalline yakın yerlerde Kur'ân okumanın caiz olduğuna delil vardır" demişse de¹³³ Aynî buna itiraz etmiş ve: "Hayızlı kadın te-

¹²⁵ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 2: 4 ve 3: 24.

¹²⁶ A'râf 7/20.

¹²⁷ Bakara 2/36.

¹²⁸ Tâhâ 20/120-121.

¹²⁹ Bk. En'âm 6/164.

¹³⁰ Günay Tümer, "Asli günah", *DİA*, III, 497.

¹³¹ Mütteki el-Hindi, *Kenzu'l-Ummâl*, hadis no:27706, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2010), IX, 270.

¹³² Buhârî, Hayız 3.

¹³³ Nevevi, *El-Minhac*, III, 211.

mizdir. Pis olan ondan gelen kandır. Kan hayız zamanlarının hepsinde pistir.” demiştir. Nevevî’nin dediğine bakılırsa helâya karşı Kur’ân okumakta mekruh olmak icab eder. Hâlbuki Kur’ân-ı Kerim’e ta’zim için helâya karşı onu okumamak gerekir. Çünkü bir şeye yakın olan onun hükmünü alır.” demiştir.¹³⁴

Bu örnekte gördüğü gibi bazen şârihlerimizin de ilginç yorumlar yaptıkları olmuştur. Bir başka örnek de İbn Hacer’in eserinde geçmektedir. Bu eserde hayızın kadın neslinde ne zaman başladığına dair rivâyetler bulunmaktadır:

يَقُولُ سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ خَرَجْنَا لَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا كُنَّا بِسِرْفَ حَضَّتْ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي قَالَ مَا لِكَ أَنْفِيسَتْ فُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَأَقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ

“...el-Kâsım şöyle diyor: Ben Âişe’den işittim, şöyle diyordu: Biz ancak hacctmeyi düşünerek yola çıktık. Serif mevkiine geldiğimiz zaman ben hayız oldum. Rasûlullah (s.a.v.) yanıma girdi; ben ise ağlıyordum. “Neyin var (hayız mı oldun?)” diye sordu. Evet dedim. “Bu, Allah’ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir iştir. Binâenaleyh sen, hacıların edâ ettiği menasikleri eda et, Beyt’i tavaf etme” buyurdu.”¹³⁵

Buhârî bununla, Abdurrazzâk’ın sahîh bir isnâdla İbn Mes’ûd’dan rivâyet ettiği şu hadîsi işaret ediyor gibidir: İbn Mes’ûd şöyle demiştir: “İsrail oğullarında erkekler ve kadınlar beraberce namaz kılıyorlardı. Kadın erkeğe bakıyordu. Allah o kadınlar üzerine hayızı bıraktı da onları mescidlerden menetti”. Abdurrazzâk’ta, Âişe’den de bu manada bir hadis vardır.

İki hadis arasındaki muhalefet ise apaçıktır. Çünkü bu sözden “İsrail oğulları kadınlarından başkasına hayız gönderilmemiş olduğu” sonucu çıkmaktadır. Hadisten ise İsraililer olsun, diğerlerine olsun, bütün Âdem kızlarına hayızın yazılmış olduğu anlaşılır.

Burada ise şu husus dikkat çekicidir: “İbn Hacer bu durum hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır: “Umuma şamil olmakla beraber, İsrail oğulları kadımlarına mevcudiyetinin başlangıcı olarak değil de bir ceza üzere hayız müddetinin uzatılması şeklinde anlaşılacak suretiyle, iki söz arasını cem’ etmek mümkün olur.”¹³⁶ Bu yorumlardan hadislerin belirli ön kabullerle şerh edilmiş olduğu sonucu çıkarılabilir.

Hayızla ilgili olarak geliştirilen dini uygulamaları ilk toplumlara kadar götürmek mümkündür. Geleneksel iptidai kültürlerde “can”ın kanda bulunduğu şeklindeki inanç, kanın hem pozitif hem de negatif anlamda tabu kabul edilmesine yol açmıştır. Böylece hayız sırasında kan boşalmasına mâruz kalan kadın tabu addedilmiştir. İptidai kültürlerde hayızlı kadın topluluktan tam olarak tecrit edilir ve onunla temas eden her kişi ve nesne kirli sayılırdı.¹³⁷

¹³⁴ Ebû Muhammed (Ebû’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umde-tü’l-Kâri Şerhu Sahih-i Buhârî*, (Beyrût: Dâru’l-Kitabi’l-İlmiyye 2005), 1. Baskı, III, 389.

¹³⁵ Buhârî, Hayız 2; Müslim, Hac 17; Nesâî, Hayız 1; Ebû Dâvûd, Hac 24; İbn Mâce, Menâsik 36

¹³⁶ Kastallâni, *İrşâdû’s-Sâri*, I, 341; İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*, I, 519; Aynî, *Umdetü’l-Kâri*, III, 378.

¹³⁷ Yavuz, “Hayız”, s. 52.

Hayzın dinî yönüyle ilgili en ayrıntılı uygulamaları Yahudilik geliştirmiş, Rabbinik literatürde hayız konusu daha ayrıntılı kurallar çerçevesinde incelenmiştir. Öyle ki Mişna'da bu konuya ayrılan başlı başına bir bölüm vardır (Taharot'un yedinci bölümü).

Hıristiyanlıkta özel dinî hükümlere tâbi tutulmayan hayız konusu Hindû ve Zerdüştilik literatüründe önemli bir yer tutar. Zerdüştiliğe göre ölmüş bedenden sonra en murdar beden hayızlı kadının bedenidir. Akıntılı kadın (daştân) özel bir odada tecrit edilir ve kimseyle temasa geçirilmez; ancak özel bir çubukla kendisine yiyecek iletilir. Kadın hayzın bitişinden sonra murdarlıktan kurtulabilir. Hinduizm'de de hayızlı kadın kirli addedilir ve hayız müddeti içerisinde hiç kimseyle temas edemez; ancak hayız müddetinin sonunda banyo yaparak bundan kurtulur.¹³⁸

Kuran-ı Kerim'de kadınların hayız hallerinin, kadınlar için bir eza hali olduğu söylenerek, bu günlerde kadınlara cinsel açıdan yaklaşılmaması gerektiği şeklinde bir emir bulunmaktadır.¹³⁹ Bununla beraber, hayız kanının kadını hükmen kirli kılıp kılmayacağı, hayız süresince ibadetlerin yapılıp yapılmayacağı hakkında bir açıklama bulunmamaktadır.

Ayette geçen *ذى* kelimesi, kokusunun, pisliğinin, necasetinin iğrenç olmasından dolayı eza veren şey olarak isimlendirilmiştir.¹⁴⁰ Ezaya pislik diyenler olduğu gibi, kan diyenlerde olmuştur.¹⁴¹

Şer'i olarak hayızın hades mi yoksa necis mi olduğu ihtilafıdır. Hades olması daha uygun görülür. Hayızın necis olduğunda tarifi: "Hasta ve küçük olmayan bir kadın rahminin dışarı attığı kandır. Hades olduğunda ise tarifi: "Adı geçen kan sebebiyle meydana gelen şer'i engeldir."¹⁴²

İslâm'da, "Eğer cünüpseniz iyice temizlenin",¹⁴³ "Temizleninceye kadar onlara -hayızlı kadınlara- yaklaşmayın"¹⁴⁴ meâlindeki âyetlerin kısmen kapalı ifadesi Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları ile açıklığa kavuşturulmuş.¹⁴⁵ Cünüplük halinde veya hayız ve nifas sonrasında gusletme âkıl bâliğ olan her mükellefe farz kılınmıştır.¹⁴⁶ Cünüplük, hayız ve nifas hali literatürde "hükmi kirlilik" veya "büyük hades" olarak adlandırılmış ve konuyla ilgili hadislerden de hareketle bu durumda olanların gusledip temizleninceye kadar namaz kılmaları, camiye girmeleri, Kur'an'a dokunmaları veya onu okumaları, Kâbe'yi tavaf etmeleri câiz görülmemiştir.¹⁴⁷

¹³⁸ Yavuz, "Hayız", s. 51.

¹³⁹ Bakara 2/222.

¹⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 722

¹⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, s. 723; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, I, 408.

¹⁴² İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2003), I, 474.

¹⁴³ Mâide 5/6.

¹⁴⁴ Bakara 2/222.

¹⁴⁵ İlgili bazı hadisler için bk. Buhârî, Gusül 28; Müslim, Hayız 87, 88; İbn Mâce, Tahâret 111; Ebû Dâvûd, Tahâret 84.

¹⁴⁶ Şeyh Nizam, *Fetâvâ-yı Hindiyeye*, I, 90; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2009), III-IV, 170.

¹⁴⁷ Mehmet Şener, "Gusül", *DİA*, XIV, 213.

يَطهرن kelimesi su ile gusletmek olarak tefsir edilmiştir. Hayızlının, cünübün temizlenmesi gibi suyla temizlenmesi gerekir.¹⁴⁸ Yani ayet, “hayız kanı kesildikten sonra, gusledip temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın” şeklinde anlaşılır.”¹⁴⁹

İbn Abbas, “yettahherne” okunmalı, “yethurne” okunursa kanın kesilmesi anlaşılır. Birinci okuyuşta gusletmek manası vardır, demiştir.¹⁵⁰

Bu ayette kullanılan “iza tetahherne” fiili ile Maide Suresi 6. Ayetteki “fe’t-tahheru” fiili temizlenme emri olarak kullanılmıştır.¹⁵¹ Burada su ile temizlenmeye¹⁵² ilgili olarak aynı fiil kalıbının kullanılması, hayız ve cünüplük halinin hükmen aynı olması sonucunu doğurabilir.

Ancak ayette geçen, hayızlı günlerinde kadınlara yaklaşma yasağının, “âdet kanamasının bitmesi ve sonrasında temizlenmeleri (yıkamaları/boy abdesti almaları) ile son bulacağı” şeklindeki ifadeden, kadınların bu hallerinin cünüplük gibi büyük hades hali olduğu düşünülebilir.

Sözlüklerde طهر kelimesi, hayızın zıddı olarak açıklanmıştır yani hayızın giderilmesidir. Kadının kanı kesildiği zaman temiz olur denilmiştir.¹⁵³

İslam âlimleri, kadınların hayızlı günlerinde hükmen kirli olacakları görüşünü, ayete değil de sünnete dayandırmışlardır:

“Hz. Âişe şöyle demiştir: Fâtıma bintu Ebî Hubeş istihâzaya tutulur durur idi. Bunu Peygamber’e sordu. Peygamber (s.a.v.): “Bu bir damardır, hayız değildir. Hayızın müddeti geldiği zaman namazı bırak, hayızın müddeti geçtiği zaman yıkan ve namaz kıl” buyurdu.”¹⁵⁴ Bu hadisten de anlaşıldığına göre, hayızlı günlerde namaz bırakılacak, ancak “yıkandıktan” sonra namaz kılınabilecektir.

Hayızlı kadının, “Bu senin elinde değildir”,¹⁵⁵ “Rasulullah, ben hayızlı iken başımı kucağıma koyarak Kur’ân okurdu”,¹⁵⁶ “Hayızlı iken Rasulullah’ın başını tarardım”¹⁵⁷ rivâyetlerini delil göstererek necis olmadığını söylemişlerdir.¹⁵⁸ Hayızlı kadının bütün bedeni necis değildir. Sadece kan olduğundan dolayı ferici necistir. Diğer azaları temizdir.¹⁵⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanından günümüze kadar Müslümanlar, hayızın hades olduğuna ve sonunda birtakım ibadetleri yapabilmesi için gusletmesi gerektiğinde görüş birliği içindedirler.¹⁶⁰

¹⁴⁸ Kurtûbî, *El-Câmiu'l-Ahkami'l-Kur'an*, III-IV, 59; Kastallâni, *İrşâdü's-Sâri*, I, 341.

¹⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, III, 732; Zamaşerî, *el-Keşşâf*, I, 263; Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrût 2007, I, 422.

¹⁵⁰ Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, VI, 171.

¹⁵¹ Kurtûbî, *Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, III- IV, 59; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 732; Zamaşerî, *el-Keşşâf*, I, 263; Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 422.

¹⁵² Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, III, 62; Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, VI, 170.

¹⁵³ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, III, 62; Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, VI, 170.

¹⁵⁴ Buhârî, Hayız 19.

¹⁵⁵ Müslim, Hayız 298.

¹⁵⁶ Buhârî, Hayız 297; Müslim, Hayız 301.

¹⁵⁷ Buhârî, Hayız 3.

¹⁵⁸ İbrahim b. Münzirî en-Neysâbüri, *el-Evsâtu min Sünen*, haz. Süleyman b. Eyyüb, (Riyâd: Dâru'l-Felâh 2010), II, 332.

¹⁵⁹ Neysâbüri, *el-Evsât*, II, 227; Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, III, 373.

¹⁶⁰ Yavuz, “Hayız”, s. 53.

Hayzın ilk sebebi, yasak edilen ağaçtan yediği için Havvâ'yı Allah'ın ibtilâ etmesidir.¹⁶¹ Neysâbü'rî, Kitâbü'l-Hayız bölümünde birinci bâba, "İşlenen gûnahtan dolayı Âdem'in kızlarının hayızla cezalandırılması bâbı" ismini vermiş ve şu rivâyeti zikretmiştir: "*İbn Abbas dedi ki: Âdem yasaklanan ağaçtan yiyince dedi ki: 'Rabbim bunu bana Havvâ süslü gösterdi.' Allah: 'Bende onu zorlukla hamile olmak ve zorlukla doğurmakla cezalandıracağım ve o ayda iki defa kanama göreceksin.' Havvâ bunu duyunca çığlık attı ve ona: 'Çığlık sana ve senin kızlarına olacak' denildi.*"¹⁶²

2.2. Nifas

Nifâs, sözlükte loğusalık hali, doğum yapan kadının rahminden gelen kan anlamına gelmektedir. Bu durumdaki kadına "nüfesâء النُّفَسَاءُ" veya "loğusa" denir.¹⁶³

"Bize Muhammed b. Yûsuf haber verip (dedi ki), bize Süfyân, İbn Cüreyc'den, (O da) Atâ'dan (naklen) rivâyet etti (ki, Atâ') şöyle dedi: Çocuk doğduktan sonra gelen kan (nifâs, loğusalık kanı), hayız kanı gibidir."¹⁶⁴

Doğum sırasında çocukla birlikte veya doğumdan önce gelen kan, bozuk bir kan veya özür (istihaza) kanıdır. Kadın hamilelik süresi boyunca ve doğum gerçekleşinceye kadar abdest alır ve namazlarını kılar, orucunu tutar. Rahatsızlığı sebebiyle abdest alamaz ise, teyemmüm eder ve namazlarını ima ile kılar. Namazı vaktinden sonraya ertelemez.

Loğusalığın en kısa süresi için bir sınır yoktur, dolayısıyla bir gün bile olabilir. Çünkü bunu belirleyen bir ayet veya hadis bulunmamaktadır. Bu durumda loğusalığın fiilen var olduğu süreye bakılır. Hanefiler ve Hanbelîler'e göre loğusalığın en uzun süresi 40 gündür.¹⁶⁵ Bu süreden sonra gelen kan ise özür kanıdır. Delil olarak getirilen hadis Ümmü Seleme (r.anha)'dan nakledilen şu rivâyetidir: "*Loğusa kadın, Rasûlullah (s.a.v) döneminde kırk gün kırk gece beklerdi.*"¹⁶⁶

"Bize Ca'fer b. Avn haber verip (dedi ki), bize İsmâil b. Müslim, el-Hasan'dan, (O da) Osman b. Ebî'l-Âs'tan (naklen) haber verdi (ki, Osman) şöyle dedi: Loğusa (a'zamî) kırk gün müddet tayin edilmiştir. Sonunda şayet o temizlenirse (ne âlâ!) Aksi halde (lohusa), namaz kılmak için o (azamî günü) aşmaz."¹⁶⁷

Şafii ve Mâlikîler'e göre ise, azamî loğusalık süresi 60 gündür. Ancak bu süre genellikle 40 gün olarak gerçekleşir. İmam Mâlik "Loğusalığın en kısa süresi diye bir şey yoktur." demiştir. Bunu imam Şafii de söylemiştir. İmam Mâlik "Loğusalık 60 gündür" sözünden vazgeçmiş ve "Bu, kadınlara sorulmalıdır." demiştir. Ashâb-ı

¹⁶¹ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2003, I, 475.

¹⁶² Neysâbü'rî, *el-Evsât*, II, 330.

¹⁶³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Nifas mad., XIII- XIV, 322; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, X, 303; Mursi, *el-Muhkemu ve'l-Muhiu'l-A'zamu*, Hayız mad., III, 417; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV, 250.

¹⁶⁴ Dârimî, Tahâret 98.

¹⁶⁵ Şeyh Nizam, *Fetâvâ-yı Hindiyîye*, I, 91; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, (Beyrut: Dâru İbn Hazm 1995), I, 108.

¹⁶⁶ Ebû Dâvûd, Tahâret, 119; İbn Mâce, Tahâret 128, Muhammed bin İsmâil Tirmizî, *Câmiu'l-Kebîr*, haz. Beşşâr Avvâme, (Beyrût: Dâru'l-Ğarâbi'l-İslâmi 1996), Tahâret 105.

¹⁶⁷ Dârimî, Tahâret 98.

Kıramın fukahâsının çoğu da “Loğusalık 40 gündür.” demişlerdir. Bazı fakihler de erkek ve kız çocukları arasında ayırım yaparak “Doğan çocuk erkek ise, otuz gün, kız ise kırk gündür.” demişlerdir.¹⁶⁸

“Cafer b. Muhammed (r.a), babasından aktararak şöyle demiştir: Câbir b. Abdullah’ın yanına giderek veda haccına dair sorular sorduk. O da bize şunları anlattı: Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte Zilkade ayının bitmesine beş gün kala hac için yola çıkmıştık. Zuhuleyfe denilen yere vardığımızda Umeys’in kızı Esmâ, Muhammed b. Ebî Bekri doğurdu. Bunun üzerine Esmâ, Rasûlullah (s.a.v)’e haber göndererek ne yapması gerektiğini sordu. Rasûlullah (s.a.v) cevap olarak: “Yıkandıktan sonra kan gelecek yere bez koy ve ihrama gir” buyurdular.”¹⁶⁹

Hadis-i şerif, nifâslı ve hayızlı kadınların ihrama girebileceklerine delildir. Nifâs hali kadının vücûb ve edâ ehliyetini etkilemez; sadece loğusa olan kadın için bazı özel hükümler söz konusudur. Bunlar şöylece özetlenebilir: Nifâslı kadın namaz kılamaz, tilâvet ve şükür secdesinde bulunamaz, oruç tutamaz, mushafı eline alamaz, -bazı mezheplerde kabul edilen istisnâî durumlar dışında- Kur’ân okuyamaz, mescide giremez, Kâbe’yi tavaf edemez, cinsel ilişkide bulunamaz. Bu sürede geçirdiği namazları kazâ etmez, fakat tutamadığı farz ve vâcip oruçları kazâ eder. Loğusalığı sona eren kadının gusletmesi farzdır. Gusletmedikçe belirtilen ibadetleri edâ edemez. Cinsel ilişkinin cevazı için nifâs kanı kesildikten sonra kadının gusletmesi veya Hanefiler’e göre bir namaz vakti kadar sürenin geçmesi gerekir. Bütün bu hususlarda hayızlı için tanınan ruhsatlar nifâslı için de geçerlidir.¹⁷⁰

2.3. İstihâze

İstihâze, hayız ve lohusalık zamanı dışında, rahimdeki azil adı verilen damardan gelen kandır. “Müstahâza” da bu kanı gören kadına verilen isimdir. Bu, meçhul binası olan Ustuhîzat sîgasındandır. “Ustuhîzati’l-mer’etu ve hiye mustahâzatun” denilir, yâni kanı hayızdan değil de azil damarından akar.¹⁷¹ Küçük kızın, hayızdan kesilen kadının (âyise) ve hamile iken veya doğum yapacağı vakit, doğumdan önce görülen kanlar da, istihaze kanıdır.¹⁷²

İbn Arabî’nin bildirdiğine göre Rasûlullah döneminde beş istihâzalı kadın vardı: Hamne bnt. Cahş, Hubeyb bnt. Cahş, Fâtıma bnt. Ebî Hubeş, Sehle bnt. Suheyl ve Ümmü’l- Müminîn Sevede (r.a.)¹⁷³ Suyûtî, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde dokuz müstehâza hanımdan bahsetmektedir.¹⁷⁴

İstihaze kanının, hayız kanından farklı olduğu şu rivâyetlerden anlaşılmaktadır:

¹⁶⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, I, 108.

¹⁶⁹ Neşâî, *Gusûl* 23; Ebû Dâvûd, *Menâsık* 9.

¹⁷⁰ Şeyh Nizam, *Fetâvâ-yı Hindîyye*, I, 92; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, I, 115.

¹⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Hayız mad., III, 288; ez-Zebidî, *Tâcu’l-Arîs*, Hayız mad., III, 524; el-Mürsî, *el-Muhkemü ve’l-Muhîtu’l-A’zamu*, Hayız mad., III, 417.

¹⁷² İbn Abidîn, *Reddu’l-Muhtâr*, I, 475; Serahsi, *Kitâbü’l-Mebsût*, III- IV, 162; Şeyh Nizam, *Fetâvâ-yı Hindîyye*, 2009, I, 90.

¹⁷³ Subkî, *Menheli Azbu’l-Mevrûd*, III, 67-68.

¹⁷⁴ Suyûtî, Ebû’l-Fazl Celaledin Abdurrahman, *Şerhu’s-Süyûtî li Süneni’n-Nesâî*, haz. Abdu’l-Fettâh Ebû Gudde, (Haleb: Mektebü’l-Matbûâti’l-İslâmiyye 1986), 2/I, 126.

“Fatıma binti Ebî Hubeys (r.anha)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Hayız olmuştum. Rasûlullah (s.a.v) buyurdular ki: “Kan hayız kanı olursa rengi siyahımsı olur ve böyle bilinir. Böyle bir durumda namazı bırak. Başka (renkte) kan olursa abdest al çünkü o damardan gelen kandır.”¹⁷⁵

“Âişe (r.anha)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Fatıma binti Ebî Hubeys hayız görmeye başlamıştı da, Rasûlullah (s.a.v) ona şöyle demişti: “Hayız kanı siyahımtırak olarak bilinir. Akan kan bu özellikte olursa namazı bırak. Bu özellikten başka bir kan olursa, abdest al ve namazını kıl.”¹⁷⁶

İstihazeli olan biri gusül abdesti almalıdır:

“Ümmü Habibe binti Cahş, Rasûlullah (s.a.v)’den fetva isteyerek şöyle dedi: “Ey Allah’ın Rasûlü! Benden hayız günlerim dışında kan geliyor ne yapmalıyım?” Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “O damardan gelen bir kandır guslet ve namazlarını kıl.” Bundan sonra Ümmü Habibe her namaz için yıkanırdu.”¹⁷⁷

“Âişe (r.anha)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Fatıma binti Ebî Hubeys hayız görmüştü. Rasûlullah (s.a.v)’e: “Gusül gerekir mi?” diye soruldu. Nebi (s.a.v)’de: “Guslün gerektiği konusunda kimsenin şüphesi olmasın” buyurdular.”¹⁷⁸

Gelen rivâyetlerden istihazeli kadınların namaz kılıp oruç tutabilecekleri sonucu çıkmaktadır:

“Âişe (r.anha) şöyle demiştir: Fâtıma binti Hubeys, Rasûlullah’a hitaben: Yâ Rasûlallah, ben temiz olamıyorum, namazı terk edeyim mi? diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): “Bu, ancak bir damar (kan)dır, hayız değildir. Hayız (vakti) geldiği zaman namazı bırak, hayız zamanı geçince kendinden kanı yıka ve namaz kıl” buyurdu.”¹⁷⁹

Yukarıda geçen rivâyet de hayız günlerini bilen kadının nasıl davranması gerektiği açıklanmıştır. Hz. Peygamber, hayız gününü bilmeyen Hamne bnt. Cahş’a ise şunları söylemiştir:

“Hamne bnt. Cahş (r.anha)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: “Günümde fazla ve çok şiddetli hayız görüyorum namazdan ve oruçtan beni engelledi bu konuda bana ne emredersin? Buyurdular ki: “Kanı giderecek pamuk tavsiye ederim” Bunun üzerine ben: “Pamuk yeterli olmayacak şekilde kan geliyor” deyince: “Kanın akıp dağılmasını önleyici bir bağ kullan” buyurdular. Kan bundan da fazla devamlı geliyor, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: İki hüküm söyleyeyim. Hangisini yaparsan sana yeter, ikisine de gücün yeterse, orasını sen bilirsin: Onlardan kuvvetli olanını seç şunu bil ki bu, (kanın gelmesi) ancak şeytanın darbelerinden biridir. Altı veya yedi gün, Allah’ın sana (kadınların âdetlerinden) bildirdiği şeylerde kendini hayızlı say sonra da yıkan. Temizlendiğine ve paklandığına kanaat getirdiğinde yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kıl ve oruç tut. Çünkü bu (takdir edilen müddet) sana

¹⁷⁵ Nesâî, Hayız 6; Buhârî, Hayız 21; Ebû Dâvûd, Tahâret 115.

¹⁷⁶ Nesâî, Hayız 6; Müslim, Hayız 14; Ebû Dâvûd, Tahâret 115.

¹⁷⁷ Nesâî, Hayız 2; Buhârî, Hayız 26; Tirmizî, Tahâret 96; Dârimî, Vudû 84.

¹⁷⁸ Nesâî, Hayız 6; İbn Mâce, Tahâret 115; Buhârî, Hayız 21.

¹⁷⁹ Nesâî, Hayız 6; İbn Mâce, Tahâret 115; Buhârî, Hayız 20; Müslim, Hayız 14; Ebû Dâvûd, Tahâret 108; Tirmizî, Tahâret 93.

yeter. (Sihhatli) kadınlar nasıl hayız vaktinde hayız oluyorlar, temizlik günlerinde de temizleniyorlarsa sen de her ay öylece yap. Eğer öğleyi (son vaktine kadar) geciktirip ikindiye (ilk vaktinde) öne almaya ve yıkanıp bu iki namazı bir arada kılmaya, akşamı geciktirip yatsıyı öne almaya, sonra da yıkanıp iki namazı birleştirmeye gücün yeterse öyle yap. Sabah namazında yıkanabilirsen yıkan, (namaz kıl) ve gücün yeterse oruç tut.” Rasûlullah: “Bu (iki namazı birleştirerek ikisi için bir gusletmek) bana iki işin daha sevimli olanıdır” buyurdu.¹⁸⁰

İstihaze, özür durumudur ve istihazeli olan kimse gusletmede, namaz kılmada temiz hükmündedir. Bu hadis, eşyle cinsi münasebete girebileceğine delalet eder.¹⁸¹

İstihazalı olan kadınla cinsi münasebet tartışılmıştır. Namaz kılıp, oruç tutabilmesiyle kıyas edilmiştir. Bu konu fıkıh kitaplarında etraflıca işlenmiştir.¹⁸²

İstihazalının mezheblere göre hayız süresi, hayız süresinin tespit edilmesiyle yakından alakalıdır.¹⁸³

Hanefi mezhebine göre; hayızın en az müddeti geceleriyle birlikte üç gündür. En çok müddeti gecelerle birlikte on gündür. Dokuz yaşından küçük çocuğun gördüğü kan istihazadır. Hayızın en az müddetinden noksan görülen kan istihaza (hastalık) kanıdır. Yeni hayız gören kimsenin hayızın çok müddetinden fazla görülen kan istihazadır. Daha önce hayız olan kadınının âdetinden fazla gelen kanla on günden fazla gelen kan ve nifasta kırk günden fazla gelen kan istihazadır.¹⁸⁴

Müstehaze yeni kan görmeye başlamış olup, kanı devamlı gelirse onun aybaşı âdeti 10 gün kabul edilir. On birinci gününden ay sonuna kadar geçen yirmi gün müstahâza sayılır. Bu hesaplama her ay devam eder. Kadın daha önce belirli bir âdeti var iken, meselâ ayın birinden itibaren beş gün kan görüp, yirmi beş gün temiz iken, bu âdeti bozulup, devamlı kan görürse ve eski âdetini unutmamış ise, onun hayız ve istihâza süreleri eski âdetine döndürülür. Yâni bütün ay kan görmesine rağmen eski âdeti her ayın; meselâ ilk beş günü hayız ve ondan sonraki yirmi beş günü istihâza sayılır.¹⁸⁵

Hayızın en kısa, en uzun ve bir de normal müddeti vardır. Hayızın en kısa müddeti bir gün bir gecedir. En uzun müddeti on beş gündür. Normal müddeti ise altı veya yedi gündür. Şafii mezhebine göre, yirmi dört saatten az olmayıp, on beş günden de fazla değil ise onun gördüğü kuvvetli kan hayız sayılır. O kimse istihâzalı olur.¹⁸⁶

Mâlîki mezhebine göre aybaşı âdetinin en az süresi için, ibadet bakımından bir sınır yoktur. İddet ve istibra itibarıyla bir gün veya günün bir kısmıdır. Bu âdetin en çoğu on beş gündür. Mâlîki mezhebine göre, kadın gelen kanın hayız kanı olduğunu

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret 109; Tirmizî, Tahâret 95.

¹⁸¹ Muhammed b. İdris eş-Şâfi, *Kitâbü'l-Ümm*, haz. Ahmed Bedruiddin Hassûn, (Beyrût: Dâru Kuteybe 2003), I, 241; İmam Şâfi'nin muhalif bir fetvası da vardır. Bk. el-Ümm, s. 247.

¹⁸² Nevevî, *el-Minhâcu Şerhi Sahîh-i Müslim*, IV, 17; Neysâbü'rî, *el-Evsatu min Sünen*, II, 343.

¹⁸³ Kandehlevî, *Kevkebü'd-Düreri alâ Câmi'it-Tirmizî*, (Hindistan: Nedvetü'l-Ulemâ 1975), I, 168.

¹⁸⁴ Serahsî, *el-Mebstû*, 2009, III-IV, 162; Şeyh Nizam, *Fetâvây-ı Hindîyye*, I, 92

¹⁸⁵ İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, I, 476-477

¹⁸⁶ Şâfi, *Kitâbü'l-Ümm*, I, 259-260; Ayrıntılı bilgi için bk. *el-Ümm* s. 260-261

koku, renk, katılık gibi belirtilerle tanır. O kanı görmeden önce on beş gün temiz kalması gerekir. Şayet on beş gün temiz kalmamışsa veya gelen kanın hayız kanı olduğunu herhangi bir belirtiliyle bilemezse kadın müstahâze sayılır.¹⁸⁷

Hanbelî mezhebine göre müstahâza kadın, mu'tade ise, yâni eski bir âdeti var ise kâni kuvvetli ve zayıf olarak görse bile hayız süresi eski âdetine göre hesaplanır. Meselâ her ayın ilk dört günü kan görüp, yirmi altı gün temiz kalan kadın, bu kere bütün ay kan görmeye başlar, ayın ilk iki günü simsiyah, ondan sonra iki gün kırmızı renkte ondan sonra da yirmialtı gün sarı kan görürse, eski âdetine bakarak, ayın ilk dört günü temiz sayılır. Yirmi altı gün istihâza sayılır. İstihâza kanı hastalık sebebiyle kadından gelen kandır. Bu kan yukarıda da bildirildiğine göre azil denilen bir damardan çıkar. Hâlbuki hayız kanı rahmin dibinden gelir.¹⁸⁸

Namaz, oruç, itikâf, Kur'ân okumak, Mushaf'a el sürmek ve üzerinde taşımak, secde-i tilâvet, secde-i şükür ve diğer ibadetlerin üzerine farz olması hususunda istihâzalı kadın âlimlerin ittifakı ile temiz hükmündedir. Yani bunlarla mükelleftir. Yalnız namaz kılmak istediği vakit gerek hadesten gerekse necasetten temizlenmesi ihtiyaten lâzımdır.

Özür sahiplerinin her namaz için mi, yoksa her namaz vakti için mi abdest almaları konusu ihtilâflıdır. Hanefilere göre her namaz vakti için alırlar. Çünkü hadisin bir rivâyetinde bu cihet tasrih edilmiştir. Şâfiîlere göre ise her farz namaz için ayrı abdest alır. Ancak o abdestle birçok nâfile namaz kılabilirler.

¹⁸⁷ Bk. Yusuf ez-Zürkânî, *Şerhu 'z-Zürkânî alâ Muvattâ İmam Malik*, haz. Muhammed Fuat Abdü'l-Bâkî, (Medine: Dâru'l-Hadîs t.y.), I, 172-180.

¹⁸⁸ Buhârî, Vudû 63, Hayız 24; Müslim Hayız 62-63; Ebû Dâvûd, Tahâret 107; Tirmizî, Tahâret 93; Nesâî, Tahâret 133, 135, 137; Dârimî, Vudû 84.

2. BÖLÜM

KADINLARIN ÖZEL HALLERİNİ İLGİLENDİREN RİVAYETLERİN TAHLİLİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Tavâf Rivâyetlerinin Tahlîli ve Değerlendirilmesi

Tavâf, haccın rûknüdür. Ayrıca vacib ve nafilâ menasikindedir. Kurban Bayramının birinci günü şafağın atmasıyla başlayıp, bayram günleri içerisinde yerine getirilmesi gereken ziyaret tavâfı, haccın rûknüdür. Hayızlı kadınların bu durumlarının, tavâf yapmaya engel olduğuna dair rivâyetler ise şunlardır:

1. Hz. Âişe rivâyeti
2. Safiyye bnt. Huyey rivâyeti
3. Esmâ bnt. Umeys rivâyeti
4. Tavâf namazdır rivâyeti

1.1. Hz. Âişe Rivâyeti

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de yer alan rivâyet şöyledir:

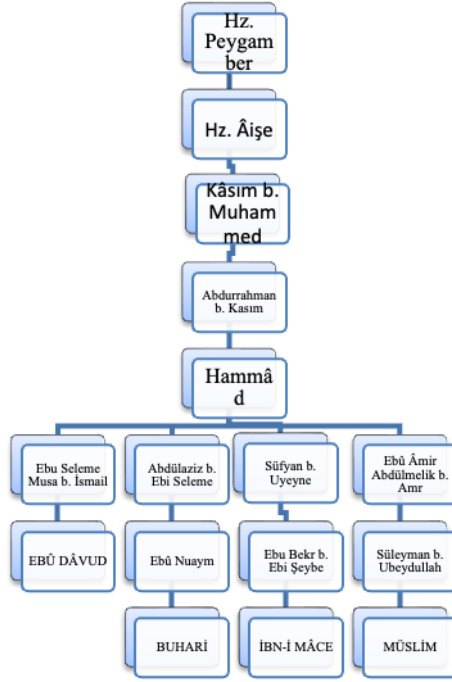
حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَذْكُرُ إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا جِئْنَا سَرَفَ طَمِثْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ مَا يُبْكِيكِ قُلْتُ لَوِ دِدْتُ وَاللَّهِ أَنِّي لَمْ أَحِجَّ الْعَامَ قَالَ لَعَلَّكَ نُوسِتِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَافْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهَرِي¹⁸⁹

Ebû Nuaym, Abdü'l-Aziz b. Seleme'den şöyle rivâyet etti: O da Abdu'r-Rahmân b. Kâsım'dan, O da Kâsım b. Muhammed'den rivâyet etmiştir. Âişe (r.a) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'le beraber, hacc yapmak düşüncesiyle yola çıktık. Serîf mevkiine geldiğimiz zaman ben hayız oldum. Ben ağlarken Peygamber (s.a.v.) yanıma girdi ve: "Seni ağlatan nedir?" dedi. Ben: Vallâhî çok arzu etmiştim; Allah'a yemîn ediyorum ki, ben bu yıl haccetmedim, dedim. Peygamber: "Muhtemel ki sen hayız oldun" dedi. Evet, dedim. "Şüphe yok, sendeki bu hâl, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Binâenaleyh hacıların yapacakları fiilleri sen de yap, fakat temizleninceye kadar Beyt'i tavâf etme" buyurdu.¹⁹⁰

Rivâyet, eserlerine alan müellifleriyle birlikte şemayla şu şekilde gösterilebilir:

¹⁸⁹ Buhârî, Hayız 7.

¹⁹⁰ Buhârî, Hayız 7; Müslim, Hac 17; Ebû Dâvûd, Menâsik 23; İbn Mâce, Menâsik 36.

İsnad şemasında görüldüğü gibi bu rivâyeti Hz. Âişe'den, Kâsım b. Muhammed almıştır. Hadis, Kâsım ve Abdurrahmân kanalıyla meşhur olmuştur. Senetlerde yer alan râvilerin güvenilirlik durumları şöyledir:

Kâsım b. Muhammed: Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddık et-Teymî, künyesi Ebû Muhammed'dir ve Medine'nin fakihlerindedir. Rivâyet aldığı kimseler arasında halası Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Zeyneb bnt. Caş bulunmaktadır.¹⁹¹ Aynı zamanda kendisinden pek çok kimse rivâyet almıştır. Buhârî, "Kâsım yetim kaldığında Hz. Âişe'nin odasında kalmıştır" demiştir. Vakıdî, Hz. Âişe fetva işleriyle meşgulken Kâsım hep onun yanındaydı; Yahyâ b. Sa'd, "şehirde ondan daha fakih kimseyi görmedim" ayrıca "Kâsım ve Sâlim'in hadisi denktir"¹⁹² demiştir. İclî bir defasında, "tabiinin hayırlılarından" derken, başka bir konuda "medeni, sika ve sâlih bir adamdır" demiştir.¹⁹³ Eyyûb, "Ondan daha faziletisini görmedim" demiştir. Ebû Abdurrahman vefat ettiğinde, "Kâsım'dan daha iyi sünneti bile kimseyi görmedim şimdi sünneti bilen kimse kalmamıştır" diyerek üzüntüsünü ifade eder.¹⁹⁴ Hicri 163 senesinde vefat etmiştir.¹⁹⁵

Abdurrahmân b. Kâsım: Abdurrahman b. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddık et-Teymî, künyesi Ebû Muhammed Medeni'dir. Annesi, Garibe bnt. Ab-

¹⁹¹ İbn Hibbân, *Es-Sikât*, V, 302; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 794.

¹⁹² Ebû Hâtım er-Râzi, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, haz. Mustafa Abdülkadir Atâ, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2010), VII, 159.

¹⁹³ Ebû Haccâc Yusuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* (Beyrût: Müessesetü'l-Risâle 2010), VI, 84.

¹⁹⁴ Buhârî, *Et-Târihu'l-Kebir*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2008), VII, 47.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 794.

dirrahmân b Ebî Bekir'dir. Başta babası olmak üzere, Mâlik b. Enes ve pek çok kişiden rivâyet almıştır. İbn Hibbân, “fakih, ilim sahibi, faziletli, hafız ve muttaki” olarak vasıflandırmış,¹⁹⁶ İbn Hacer, “sika, celil”; Ebû Uyeyne, “onun zamanında ondan daha faziletlisini görmedim” demiştir.¹⁹⁷ İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî de “sika” demişlerdir. Hicri 163 senesinde vefat etmiştir.¹⁹⁸

Hammâd: Hammâd b. Seleme b. Dinâr el-Basrî, künyesi Ebû Seleme'dir. Katâde, İbn Müleyke ve Sâbit'ten rivâyet etmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında İbn Mübârek, Yahyâ b. Saîd, Vekîî bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel “insanlar sağlam olarak bilir”, ayrıca “sâlih”, Yahyâ b. Maîn “insanların en sağlamı” demişlerdir.¹⁹⁹ İbn Hacer, “sika, âbid, sağlamlıkta esbetü'n-nâs” demiştir ve “son zamanlarda karıştırmıştır” diye eklemiştir.²⁰⁰ İbn Adiy, Hammâd'ın hata ettiği, refettiği ve teferrüd ettiği hadislerden örnekler vermiştir.²⁰¹ Örnek verdiği hadisler içerisinde ilgili hadisimiz bulunmamaktadır.

Abdü'l-Azîz b. Ebî Seleme: Abdü'l-Aziz b. Ebî Seleme b. Ubeydullâh b. Abdullâh b. Ömer b. Hattâb el-Kureşî el-Adevî, Medine ehliendir.²⁰² Dârekutnî, “Onda bir beis yoktur (la be'se bih)” derken; Ebû Bekir el-Hatîb, “rivâyeti sağlamdır (rivayatühü müstegimun)” demiştir.²⁰³ İbn Hacer ise, “Onda bir beis yoktur (la be'se bih)” demiştir.²⁰⁴

Ebû Nuaym: İshak b. El-Fürat b Ca'd b. Süleym et-Tücidî, künyesi Ebû Nuaym el-Mısrî'dir. Ebû Avâne, “sika”; Ebû Hâtim, “şeyhtir fakat meşhur değildir”²⁰⁵ derken; İbn Hacer, “sadûk” demiştir.²⁰⁶

Süfyan b. Uyeyne: Süfyan b. Uyeyne b. Ebî İmran Meymun el-Helâlî, künyesi Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. İbn Hibban, “hafız ve mutkîn” demiştir.²⁰⁷ İbn Hacer şunları söylemiştir: Sika, hafız, fakihtir. İmam ve hüccettir fakat ömrünün sonlarında hafızası karışmıştır. Müdelles de olabilir ancak sika râvilerden rivâyet yapmıştır. Amr b. Dinâr'dan rivâyette, insanların en sağlamıdır.” Hicri 193 senesinde vefat etmiştir.²⁰⁸

Ebû Âmir Abdü'l-Melik: Abdü'l-Melik b. Amr el-Kaysî, künyesi Ebû Âmir el-Agadî'dir. Yahyâ b. Maîn, “sika”; Ebû Hâtim “sadûk”; Nesâî “sika, me'mun” demişlerdir.²⁰⁹ İbn Hacer “sika” demiştir.²¹⁰

¹⁹⁶ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 62.

¹⁹⁷ İbn Hacer Askâlânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, (Riyâd: Dâru'l-Âsime, t.y.), s. 595.

¹⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 457.

¹⁹⁹ Ebû Hâtim er-Râzi, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 155.

²⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 269.

²⁰¹ İbn Adiy, *el-Kâmilü fi'd-Duafâi fi'r-Ricâl*, haz. Abdü'l-Fettâh Ebû Süne, (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2011), III, 47-64.

²⁰² İbn Hibbân, *Sikât*, c. 8, s. 396.

²⁰³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 518.

²⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 612.

²⁰⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 130; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 196

²⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 131.

²⁰⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 404.

²⁰⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 395.

²⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 565.

²¹⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 625.

Süleymân b. Ubeydullâh: Süleyman b. Ubeydullah b. Amr b. Câbir el-Ğaylanî, künyesi Ebû Eyyüb el-Basrî'dir. Nesâî "sıka" demiştir. Ebû Hâtim²¹¹ ve İbn Hacer "sadûk" demiştir.²¹²

Hadis Hz. Peygamber'den sonra dört tabakada birer râvi tarafından nakledildiği için fert/gariptir. İbn Hacer'in Hammâd için hem "insanların en sağlamı" hem de "son zamanlarda karıştırmıştır" şeklindeki tespiti sebebiyle bu rivâyete temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Ancak İbn Hacer bu hadisi sahih kabul etmiştir.²¹³ Bu hadisin en azından hasen olarak kabul edilmesi gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

1.2. Safiyye bnt. Huyey Rivâyeti

Bir hac yolculuğunda ifâda tavâfından sonra hayız gören bir kadının durumunun haber verilmesi üzerine Hz. Peygamber'in ne söylemiş olduğunu Buhârî, Müslim ve Tirmizî şöyle aktarmışlardır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَوْحِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ قَدْ حَاضَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّهَا تَحْبِسُنَا أَلَمْ تَكُنْ طَافَتْ مَعَكُنَّ فَقَالُوا بَلَى قَالَ فَأَخْرَجِي

"Abdullâh b. Yûsuf'dan, O da Mâlik'den, O da Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan, O da Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan, O da Abdurrahmân kızı Amra'dan; O da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. O, Rasûlullah'a: Yâ Rasûlallah, Safiyye binti Huyey hayız oldu diye haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.): "İhtimâl ki o bizi yolumuzdan alıkoyacak! O sizinle beraber ifâda tavâfını yapmış değil miydi?" dedi. Evet, dediler. "Öyle ise çık" buyurdu."²¹⁴

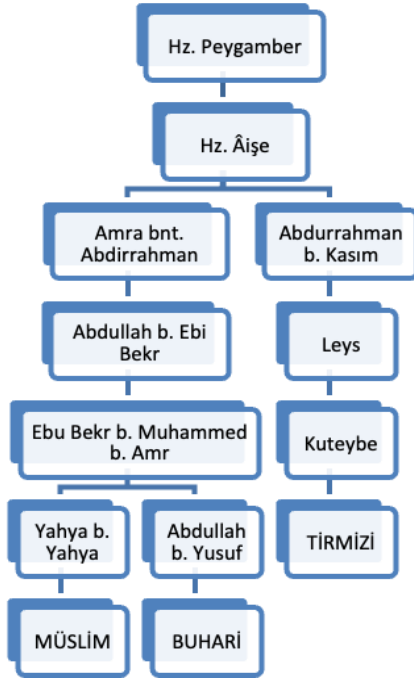
Hz. Âişe tarafından nakledilen hadis, Amra bnt. Abdurrahmân ve Abdurrahmân b. Kâsım vasıtasıyla kitaplarda yerini almıştır. Hadisin isnâd şeması şöyle oluşmaktadır:

²¹¹ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, III, 290

²¹² İbn Hacer, *Takrîb*, s. 410.

²¹³ İbn Hacer, *Bulûğü'l-Merâm*, (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd 2006), II, 894

²¹⁴ Buhârî, Hayız 27; Müslim, Hac 67; Tirmizî, Hac 99.

Amra bnt. Abdirrahmân: Amra bnt. Abdirrahmân b. Sa'd b. Zürrare el-Ensârî, Medinelidir. Rivâyetlerinin çoğunluğunu Hz. Âişe'den almıştır. İbn Hacer, “sika”²¹⁵, İclî, “tabii” ve sika”, Ali b. Medînî “Hz. Âişe'nin sağlam âlimlerinden biridir” demişlerdir.²¹⁶ Hicri 98 senesinde vefat etmiştir.²¹⁷

Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm: Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Medenî el-Kadî, künyesi Ebû Bekir'dir. Abdurrahmân b. Kâsım “hadisleri çok, doğru bir adamdır” demiştir. Yahyâ b. Maîn, Nesâî, Muhammed b. Sa'd Ebû Hâtim²¹⁸ ve İbn Hacer “sika” demiştir.²¹⁹ Hicri 135 yılında vefat etmiştir.²²⁰

Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm: Amr b. Hazm'ın torunu Ebû Bekr, tabiiinden olup Kütüb-ü Sitte'de hadisleri bulunan bir râvidir. İbn Hacer, İbn Maîn ve İbn Hiraş; Ebû Bekr için sika ve âbid demişlerdir. İbn Hibban *Sikât*'ında zikretmiştir.²²¹ Hicri 126 yılında vefat etmiştir.²²²

Mâlik: Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Amir b. Amr el-Esbehî, İbn Hacer “fakih, hicret yurdunun imami” demiştir. Buhârî “Mâlik, Nâfi ve İbn Ömer'in senetlerinin

²¹⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 1364.

²¹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 556.

²¹⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 288.

²¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 98.

²¹⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 495.

²²⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 495.

²²¹ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 2004), IV, 495.

²²² İbn Hacer, *Takrîb*, s. 551; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 495

hepsi en sahihdir”²²³ İbn Uyeyne “hadis imamı”²²⁴ demişlerdir. Kendisine sorulan bir soru üzerine Ahmed b. Hanbel, “her konuda Zührî’den daha sağlam (esbet) olduğunu” söylemiştir. Hadis tenkitçileri tarafından cerh edilmemiştir.

Yahyâ b. Yahyâ: Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr b. Abdurrahman et-Temîmî, künyesi Ebû Zekeriyya en- Neysâbûrî’dir. Rivâyet aldığı kimseler arasında, Mâlik b. Enes, Leys b. Sa’d bulunmaktadır.²²⁵ İbn Hacer “sika, sebt, imam”,²²⁶ Nesâî “sebt, sika” demişlerdir. İshak b. Rahuye “Yahyâ b. Yahyâ, Abdurrahman Mehdî’den daha sağlamdır” demiştir.²²⁷ Hicri 126 yılında vefat etmiştir.²²⁸

Abdullah b. Yûsuf: Abdullah b. Yûsuf et-Tinnisî, künyesi Ebû Muhammed el-Kelâi el-Mısrî, aslı Dimesktir.²²⁹ Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî’nin eserlerinde rivâyetleri vardır. Ebû Hâtim, Nesâî “sika”, İbn Adiy “sadûk, la be’se bih” demişlerdir. Ebû Saïd b. Yunus: “Tinnis’de yaşıyordu sonra Mısır’a gitti. Sika ve hadisu’l-hasendir. Yanında ‘Muvatta’ ve Muvatta’da yazılmayan Mâlik’in fetvaları vardı.” Açıklamasını yapmıştır.²³⁰ İbn Hacer “sika, mutkin ve Muvatta’da en sağlam kişidir” demiştir. Hicri 218 yılında vefat etmiştir.²³¹

Yapılan bu inceleme neticesinde Amra kanalıyla ulaşan rivâyetlerin senet açısından sıhhatli olduğu neticesine ulaşılmıştır. Abdurrahmân b. Kâsım’dan gelen senedin incelemesi şöyledir:

Abdurrahmân b. Kâsım: Abdurrahmân b. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddîk et-Teymî, künyesi Ebû Muhammed Medenî’dir. Annesi, Garibe bnt. Abdurrahmân b Ebî Bekir’dir. Başta babası olmak üzere, Mâlik b. Enes ve pek çok kişiden rivâyet almıştır. İbn Hibbân, “fakih, ilim sahibi, faziletli, hafız ve muttakî” olarak vasıflandırmış,²³² İbn Hacer, “sika, celil”; Ebû Uyeyne, “onun zamanında ondan daha faziletlisini görmedim” demiştir.²³³ İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî de “sika” demişlerdir. Hicri 163 senesinde vefat etmiştir.²³⁴

Leys: Leys b. Sa’d b. Abdurrahman el-Fehmî, künyesi Ebû’l-Haris el-Mısrî’dir. İbn Hacer “sika, sebt, fakih, imam ve meşhur” demiştir.²³⁵ Muhammed b. Sa’d “Mısır ehliendir, zamanında fetvaları azdı. Sika, hadislerin çoğu sahihtir. Asil, cömert biridir”, Ahmed b. Hanbel “sahihu’l-hadis”, Ahmed b. Sa’d “sika, sebt”, Ebû Dâvûd “sika” demişlerdir.²³⁶ Hicri 75 senesinde vefat etmiştir.²³⁷

²²³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 913.

²²⁴ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, VII, 187.

²²⁵ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, VIII, 193.

²²⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 1069.

²²⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 103.

²²⁸ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, VIII, 193.

²²⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 330.

²³⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 331.

²³¹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 559.

²³² İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 62.

²³³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 595.

²³⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 457.

²³⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 817.

²³⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 185.

²³⁷ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, VII, 128.

Kuteybe: Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Ta'riif b. Abdullâh es-Sekafî, künyesi Ebû Racâ el- Belhî'dir. Ebû Heysemî, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî "sika" demişlerdir. Nesâî ve İbn Hiraş "sadûk" diye eklemiştir.²³⁸ Hicri 75 senesinde vefat etmiştir.²³⁹

Rivâyetin bu senesinde de cerh edilmiş bir râvinin bulunmaması sebebiyle, bu hadisler "hayızlı kadının tavâfi konusunda" delil olarak gösterilebilir.

1.3. Esmâ bnt. Umeys Rivâyeti

Müslim'in, "nifaslı kadının ihramı, nifaslı ve hayızlı kadının ihram için yıkanmalarının müstehab oluşu bâbı" başlığında, nifaslı olan Esmâ bnt. Umeys için şu rivâyet aktarılmıştır:

حدثنا هناد بن السري وزهير بن حرب وعثمان بن أبي شيبة كلهم عن عبة قال زهير حدثنا عبة بن سليمان عن عبيد الله بن عمر عن عبد الرحمن بن القاسم عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها قالت * نفست أسماء بنت عميس بمحمد بن أبي بكر بالشجرة فأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم أبا بكر يأمرها أن تغتسل وتهل

"Hannâd b. Serî, Züheyr b. Harb ve Osman b. Ebî Şeybe, Abde b. Süleymân'dan rivâyet ettiler. O da Ubeydullah b. Ömer'den, O da Abdurrahmân b. Kâsım'dan, O da Abdurrahman b. Kâsım'dan, O da Kâsım b. Muhammed'den şöyle rivâyet etti: Hz. Âişe şöyle dedi: Esmâ bnt. Umeys ağacın altında Muhammed b. Ebî Bekir'i doğurdu da Resûlullah (s.a.v.) yıkanarak telbiye getirmesini emretmesi için Ebû Bekir'e talimat verdi."²⁴⁰

Rivâyetin senedi şöyledir: Hannâd b. Serî, Züheyr b. Harb, Osman b. Ebî Şeybe → Abde b. Süleymân → Ubeydullâh b. Ömer → Abdurrahmân b. Kâsım → Kâsım b. Muhammed → Hz. Âişe.

Kâsım b. Muhammed ve Abdurrahmân b. Kâsım hakkında "Hz. Âişe rivâyetinde" bilgi verilmiştir. Bu iki râvi de cerh edilmemiştir.

Ubeydullah b. Ömer: Ubeydullah b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. Hattâb el-Umerî,²⁴¹ Künyesi Ebû Osman'dır. Kâsım, Nâfî, Zührî ve Hicaz ehlinde rivâyet etmiştir.²⁴² Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve İbn Hacer "sika" demişlerdir.²⁴³ Nesâî "sika ve sebt" demiştir. Osman b. Saîd ed-Darimî'ye "Mâlik'den rivâyet ederken Nâfî mi yoksa Ubeydullah mı tercih edilmelidir?" sorulduğunda "ikisi de eşittir" cevabını vermiştir.²⁴⁴ Hicri 144 veya 145 senesinde vefat etmiştir.²⁴⁵

Abde b. Süleymân: Abde b. Süleymân el -Kelbî, Künyesi Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. Ahmed b. Hanbel "sika sika" demiştir. İclî "sika, salih, Muhammed b.

²³⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 106.

²³⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VII, 86.

²⁴⁰ Müslim, Hac 16.

²⁴¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, V, 245.

²⁴² İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 149; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 54-55.

²⁴³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 643.

²⁴⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. 5, s. 55.

²⁴⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 149; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 56.

Sa'd "sika"; İbn Hacer "sika, sebt"²⁴⁶ demişlerdir. Hicri 187 senesinde vefat etmiştir.²⁴⁷

Hennâd b. es-Serî: Hennâd b es-Serî, künyesi Ebû's-Sira'dır.²⁴⁸ İbn Hacer²⁴⁹ ve Nesâî²⁵⁰ "sika", Ebû Hâtim "sadûk" demişlerdir. Hicri 243 senesinde vefat etmiştir.²⁵¹

Züheyr b. Harb: Züheyr b. Harb, künyesi Ebû Heysame en-Nesâî'dir. Bağdat'ta yaşamıştır. İbn Hacer "sika, sebt", Ebû Hâtim "sadûk", İbn Maîn "sika", Nesâî "sika", Ebû Bekr b el-Hatib "sika, sebt, hafız, mutkîn", Hüseyin b. Fehm "sika, sebt" demiştir.²⁵² Hicri 234 senesinde vefat etmiştir.²⁵³

Osman b. Ebî Şeybe: Osman b. Muhammed b. İbrâhîm b. Osman el-Absî, Ebû'l-Hasen el-Kûfî,²⁵⁴ Yahyâ b. Maîn, İclî,²⁵⁵ İbn Hacer "sika, hafız ve vehimleri vardır" demişlerdir. Ayrıca "Kur'an'ı ezberlememiştir" denilmiştir.²⁵⁶ Hicri 239 senesinde vefat etmiştir.²⁵⁷

Hadisin senedi ferttir. Osman b. Ebî Şeybe'nin vehmi olduğu söylenmiş bile olsa, diğer iki râvi cerh edilmedikleri ve önceki tabakalardaki râvilerde tenkide uğramadıkları için bu hadis, senet açısından sahihtir.

1.4. Tavâf Namazdır Rivâyeti

Hayızlı kadının tavâf yapamayacağını söyleyenler, bu rivâyeti de delil olarak kullanmaktadırlar. Nasıl ki hayızlı olan kimse namaz kılamıyorsa, tavâf da namaz gibiyse, o halde tavâf da yapamaz denilmektedir. İlgili rivâyet Tirmizî'nin *Sünen*'inde yer almaktadır:

حدثنا قتيبة حدثنا جرير عن عطاء بن السائب عن طاوس عن ابن عباس: أن النبي صلى الله عليه وسلم قال الطواف حول البيت مثل الصلاة إلا أنكم تتكلمون فيه فمن تكلم فيه فلا يتكلمن إلا بخير

Kuteybe Cerîr'den, O da Ata b. Sâib'den, O da Tâvus'dan, O da İbn Abbâs (r.a.)'dan rivâyete göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kâbe etrafında tavâf etmek namaz kılmak gibidir ancak tavâfta konuşabilirsiniz. Her kim tavâf esnasında konuşacaksa hayırlı şeyler konuşsun."²⁵⁸

Rivâyetin senedi şöyledir: Kuteybe → Cerîr → A'tâ b. Sâib → Tâvus → İbn Abbâs.

²⁴⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 635.

²⁴⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 24; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 635.

²⁴⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, IX, 246.

²⁴⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 1025.

²⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 428

²⁵¹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 1025; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 428

²⁵² İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 493

²⁵³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 341; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, III, 355.

²⁵⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 87.

²⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 135.

²⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 668.

²⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 136.

²⁵⁸ Tirmizî, *Hac* 112.

Tirmizî: “Bu hadis İbn Tâvus ve başkaları tarafından, Tâvus’tan ve İbn Abbâs’tan mevkuf olarak rivâyet edilmiş olup sadece Atâ b. Sâib’in rivâyetiyle merfu olarak bilmekteyiz” açıklamasını yapmıştır.²⁵⁹

Tâvus: Tâvus b. Keysan el-Yemânî el-Fârisî; isminin Zekvân, lakabının Tâvus olduğu söylenmiştir.²⁶⁰ Cafer b. Burkan “Tâvus’dan daha düzgün lehçeli birisi olduğunu sanmıyorum” demiştir.²⁶¹ Kays b. Sa’d “Tavus, bizim içimizde, Basra’daki İbn Sîrîn gibidir” demiştir. Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür’a, Osman b. Saîd ed-Darimî “sika”²⁶² ve İbn Hacer “sika, fakih, fazıl” demişlerdir. Hicri 106 senesinde vefat etmiştir.²⁶³

A’tâ b. Sâib: Ebû Muhammed, Ebû es-Sâib es-Sekafî el-Kûfî, Ahmed b. Hanbel “sika sika, salih bir kimsedir” demiştir. İbn Hacer “sadûk ve ihtilat olduğunu” söylemiştir.²⁶⁴ Yahyâ b. Maîn de, Ata’nın muhtalıt olduğunu söylemiş ve: “kim eskiden rivâyet duymuşsa sahihtir, ama Cerîr ve Zeveyh’in ondan rivâyetleri sahih değildir. Ebû Avâne, hem sıhhatinde hemde hastalığında ondan rivâyet almıştır. Bu sebeple hadisiyle ihticac edilmez.” demiştir.²⁶⁵ Ebû Hâtim, Nesâî ve Ebû Nûman’da hafızasının bozuk olduğunu söylemişlerdir.²⁶⁶ Hicri 130 senesinde vefat etmiştir.²⁶⁷

Cerîr: Cerîr b. Abdilhamid b. Gurtu’t-Tabbî, künyesi Ebû Abdullâh Râzî’dir.²⁶⁸ İclî, Ebû Hâtim, Nesâî “sika”, Abdurrahmân b. Yûsuf “sadûk”²⁶⁹, İbn Hacer “sika fakat ömrünün sonlarına doğru hafızasının zayıflığından dolayı vehim vardır” demiştir. Hicri 188 senesinde vefat etmiştir.²⁷⁰

Kuteybe: Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî, künyesi Ebû Recâ’dır.²⁷¹ Leys b. Sa’d, İbn Lehîa, Ebû Avâne el-Vâsîfî, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd ve Süfyân b. Uyeyne’dan rivâyet almıştır. Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel’dan başka Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, Nuaym b. Hammâd, Ali b. Medînî, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb ve Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe gibi âlimler de ondan hadis dinlemişlerdir. Rivâyetleri Kütüb-ü Sitte’de yer almaktadır.²⁷² Ahmed b. Ebî Heysemi, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî “sika” demişlerdir. Ayrıca İbn Hirâş ve Nesâî, “sadûk” olduğunu da eklemiştir.²⁷³ Hicri 148 yılında vefat etmiştir.²⁷⁴

Başından sonuna kadar fert olarak nakledilen bu hadisin senesinde yer alan A’tâ ve Cerîr’in; “hafıza bozukluğu” ve “vehm” ile cerh edilmelerinden dolayı, bu

²⁵⁹ Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, III, 284

²⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 462; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 495.

²⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 495.

²⁶² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 496.

²⁶³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 462; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 317

²⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 678.

²⁶⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 171.

²⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 172.

²⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 678.

²⁶⁸ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 145.

²⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, I, 449.

²⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 196; Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, II, 197.

²⁷¹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 799.

²⁷² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 104; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 20; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 332.

²⁷³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 106; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, V, 333.

²⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 108.

rivâyetin senet açısından sıhhatli olmadığı anlaşılmaktadır. Yahyâ b. Maîn'in, "Cerîr'in A'tâ'dan aldığı rivâyetlerin zayıf olduğunu" söylemesi üzerine bu rivâyetin hasen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.5. Tavâf Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

Hayızlı kadının tavâf yapamayacağı hükmüne mesned teşkil eden rivâyetlerin senet incelemesini tamamlamıştır. Yapılan inceleme neticesinde; "Hz. Âişe rivâyetinin" hasen, "Safiyye bnt. Huyey" ve "Esmâ bnt. Umeys" rivâyetlerinin sahih, "Tavâf namazdır rivâyetinin" hasen olduğu neticesine ulaşılmıştır. Bu konuda delil olarak gösterilen rivâyetlere göre, hayızlı kadınlar tavaf yapamaz.

2. Namaz Rivâyetlerinin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Kadınların hayızlı iken namaz kılamayacaklarını ifade eden rivâyetleri dört başlık altında toplamak mümkündür:

1. Muâze Rivâyeti
2. Fâtıma bnt. Ebî Hubeyş Rivâyeti
3. Ümmü Seleme Rivâyeti
4. Medineli Kadınları Uygulaması

2.1. Muâze Rivâyeti

Kaynaklarda yer aldığına göre; bu konu ile ilgili rivâyeti Hz. Âişe'den, tabiûn olan Muâze el-Adeviyye nakletmiştir. Daha sonra ise rivâyet birçok tarikle kaynaklardaki yerini almıştır. Rivâyetlerin bir kısmında Hz. Âişe'ye soruyu Muâze, bir kısmında ise bilinmeyen bir kadın sormuştur.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ حَدَّثَنِي مُعَاذَةُ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ لِعَائِشَةَ أَنْحَرِي إِحْدَانَا صَلَاتَهَا إِذَا طَهَّرْتُ فَقَالَتْ أَحْرُورِيَّةُ أَنْتِ كُنَّا نَحِيضُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا يَأْمُرُنَا بِهِ أَوْ قَالَتْ فَلَا نَفْعَلُهُ

Bize Mûsâ b. İsmâîl Hemmâm'dan, O da Katâde'den tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muâze şöyle tahdîs etti: Bir kadın Âişe'ye: Biz kadınlardan biri temiz olduktan sonra (hayız zamanındaki) namazını kaza etmeli mi? diye sordu. Âişe: Sen Harûriyye misin? Biz Peygamber (s.a.v.) ile birlikte iken hayız olurduk da bize bunu emretmezdi; yâhud da biz bunu yapmazdık, diye cevap verdi.²⁷⁵

حدثنا أبو الربيع الزهراني حدثنا حماد عن أيوب عن أبي قلابة عن معاذة ح وحدثنا حماد عن يزيد الرشك عن معاذة * أن امرأة سألت عائشة فقالت أتقضي إحدانا الصلاة أيام حيضها فقالت عائشة أحرورية أنت قد كانت إحدانا تحيض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم لا تؤمر بقضاء

Bize Ebû'r Rabi' ez-Zehrân rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Hammâd Eyyûb'dan, o da Ebû Kılâbe'den, o da Muâze'den naklen rivâyet etti. Bize Hammâd da Yezîd er-Rişk den, o da Muâze'den naklen rivâyet etti ki bir kadın Âişe'ye: "Bizden birimiz hayz günlerindeki namazını kaza edecek mi?" Diye sormuştu. Âişe de: "Sen

²⁷⁵ Buhârî, Hayız 21; Müslim, Hayız 15; İbn Mâce 119.

Haruriye misin?²⁷⁶ Muhakkakla bizden her birimiz Rasûlallah (s.a.v.) zamanında hayız görür; sonra hiçbir kaza ile emrolunmazdık” demiştir.²⁷⁷

Ebû Dâvûd²⁷⁸ ve Müslim’deki²⁷⁹ Eyyûb’un rivâyetlerinde, Buhârî’deki Hem-mâm’ın rivâyetinde ve İbn Mâce²⁸⁰, Nesâî²⁸¹, Dârimî de²⁸² bu kadının ismi açıklanmamıştır. Yalnız Müslim’in Şu’be tarihiyle Yezid’den yaptığı rivâyetten,²⁸³ soruyu soranın bizzat Muâze²⁸⁴ olduğu anlaşılmaktadır. Sorunun Hz. Âişe’ye bir defa Muâze, başka bir kez de bir başka kadın tarafından sorulmuş olması da pek tabii mümkündür.

Muâze isimli hanımın sorusuna Hz. Âişe’nin verdiği cevapta yer alan “orucu kazâ etmekle emrolunur; namazı kazâ etmekle emrolunmazdık” ifadesiyle rivâyet merfu niteliği kazanmıştır. Bu rivâyetin isnâd şeması şöyledir:

²⁷⁶ Haruriye: Hükmün sadece Allah’a ait olduğu sloganıyla Hz. Ali’ye karşı çıkan ilk Hâriciler’e verilen ad. Bk. Mustafa Öz, “Muhakkime-i Ūlâ”, *DİA*, XXX, 398-399.

²⁷⁷ Müslim, Hayız 15.

²⁷⁸ “...Ma’mer Eyyûb’dan, Eyyûb Muâze’den, O da Hz. Âişe (r.anhâ)’dan, bir önceki hadisi rivayet etmişler.(Mâmer rivayetinde ilave olarak Âişe (r.anhâ)nın: Biz orucu kaza etmekle emrolunur, namazı kaza etmekle emrolunmazdık’ demiştir.” (Ebû Dâvûd, Sünen, Hayız 104).

²⁷⁹ Müslim, Hayız, 15.

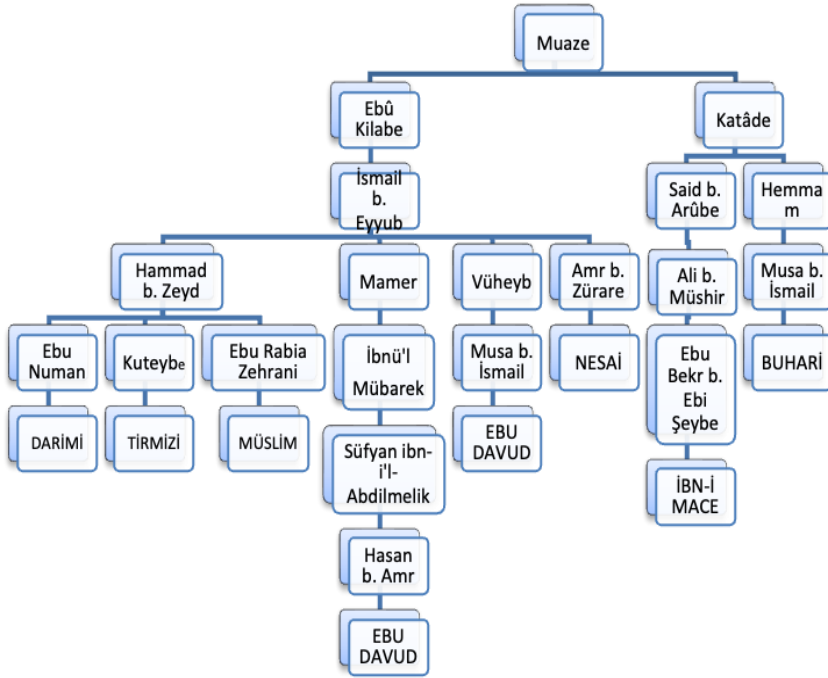
²⁸⁰ “Âişe (r.anha)’dan rivayet edildiğine göre; bir kadın, kendisine :Hayızlı kadının (hayızdan temizlendikten sonra hayız zamanında kılmadığı) namazı kaza etmesi gerekir mi? diye sormuş, Âişe (r.a.) : Sen Harûriye misin? Biz Peygamber (s. a.v.)’in yanında hayız âdetini görürdük, sonra (temizlenince) guslederdik. Peygamber (s. a.v.) namazı kaza etmemizi bize emretmezdi, diye cevap vermiştir.” (İbn Mâce, Tahâret 119).

²⁸¹ “Muâze el-Adeviyye (r.anha)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kadın Âişe’ye: “Hayız gören kadın namaz kılacak mı?” diye sordu. Âişe ise: “Sen Harûrilerden misin? Biz, Rasûlallah (s. a.v) zamanında; hayız gördüğümüzde namaz kılmazdık ve kazasıyla da emrolunmazdık” dedi.” (Nesâî, Hayız 17).

²⁸² “Bize Ebû’n-Nu’mân haber verip (dedi ki), bize Hammâd, Eyyûb’dan, (O) Ebû Kılâbe’den, (O da) Muâze’den (naklen) rivayet etti ki, bir kadın Hz. Âişe’ye; “Bizden biri, hayız günlerinin namazını kaza eder mi?” diye sormuştu da O şöyle demişti: “Harûriye misin sen? Muhakkak ki, bizden biri Rasûlallah’ın (s. a.v.) zamanında hayız olurdu da (ona, namazı) kaza etmesi emredilmezdi.” (Dârimî, Tahâret 102).

²⁸³ Müslim, Hayız 15.

²⁸⁴ Muâze binti Abdullah el-Adeviyye. İbn Main ve İbn Hibbân O’nun sika olduğunu söylemişlerdir. Bk. Halil Ahmet Seharanfûrî, *Bezlu’l-Mechûd fî Halli Ebi Dâvûd*, (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye t.y.), II, 275; Ayni, *Umdetü’l-Kari*, III, 444.

Rivâyeti Muâze'den Ebû Kilâbe ve Katâde nakletmiş, onlardan da on sekiz râvi nakletmiştir. İsnad şemasındaki râvilerin incemesi şöyledir:

Muâze el-Adeviyye: Başta Hz. Âişe olmak üzere, Hz. Ali ve Ümmü Amr binti Abdullah b. Zübeyr gibi bazı sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Katâde b. Diâme, Eyyüb es-Sahtiyânî ve Âsım el-Ehvâl gibi âlimler rivâyette bulunmuştur.²⁸⁵ Tâbiünun fakihlerinden sayılmıştır.²⁸⁶ Buhârî, Yahyâ b. Maîn ve İbn Hibbân, onu, sika olarak kabul etmişlerdir.²⁸⁷ Muâze'nin rivâyetlerini tüm Kütüb-ü Sitte müellifleri nakletmiştir. Hicrî 83 tarihi genel kabul görmekle birlikte, 101 yılında vefat ettiği de ifade edilmektedir.²⁸⁸

Ma'mer (b. Râşid): 95 veya 96 yılında Basra'da doğmuştur. *el-Câmi'* adlı eseri günümüze ulaşan hadis kitaplarının en eskisi kabul edilmektedir. Katâde b. Diâme, Zührî ve Amr b. Dînâr gibi birçok tâbiün âliminden ilim öğrenmiştir. Hadis hafızı olan Ma'mer, yaşadığı devrin en âlimi, Zührî'den rivâyette bulunanların en güvenilirini kabul edilmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî onun için "sâlihu'l-hadis" tabirini kullanmıştır.²⁸⁹ İbn Hacer, "sika, sebt, Kütüb-ü Sitte râvilerinden" olarak tadel etmiştir.²⁹⁰

Abdurrazzâk (b. Hemmâm): Rivâyeti nakleden müellif, *el-Musannef* adlı eseriyle meşhur olmuş Abdurrazzâk b. Hemmâm b. Nâfi el-Himyerî es-San'ânî'dir.

²⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 701

²⁸⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 421.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 701.

²⁸⁸ Aynur Uraler, "Muâze el-Adeviyye", *DİA*, XXX, 340-341.

²⁸⁹ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 2010, VIII, 292.

²⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 960.

Ma'mer b. Râşid'in en yakın talebelerinden birisidir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn gibi önde gelen pek çok hadis âlimi ilim almışlardır. Yine o, başta Buhârî ve Müslim olmak üzere tüm Kütüb-ü Sitte müelliflerinin en çok rivâyette bulunduğu râvilerden biridir. Sadece Buhârî'nin *Sahîh*'inde yüzden fazla rivâyeti vardır.²⁹¹

Katâde: Bu râvî, tâbiün âlimlerinden Katâde b. Diâme'dir. Katâde'nin hicrî 60 veya 61 yılında doğduğu ve 117 tarihinde vefat ettiği belirtilmektedir. Saîd b. el-Museyyib; "Katâde'den daha hafız bir Iraklı bana gelmedi", demiştir. İbn Sîrîn ise onu, insanların en hafızı olarak nitelemiştir.²⁹² Ahmed İbn Hanbel onu, "hâfız"²⁹³ tabiriyle diğer birçok âlim de "sika ve sebt" gibi lafızlarla ta'dil etmiştir. Kütüb-ü Sitte râvilerindendir.²⁹⁴ İbn Hıbbân ve İclî de eserlerinde onu zikretmişlerdir.²⁹⁵

Saîd: Rivâyette Saîd ismiyle yer alan bu râvî Katâde'nin talebesi Saîd b. Ebî Arûbe Mihrân el-Adevî Ebû'n-Nadr'dır. Hicrî 76 yılında doğduğu ve 156 yılında vefat ettiği belirtilmektedir.²⁹⁶ Kendisini, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yahyâ b. Maîn, Ebû Avâne, Ebû Zur'a er-Râzî, Nesâî, İbn Hıbbân ve İbn Adiy gibi cerh ve ta'dil âlimleri "sika ve hâfız" olarak nitelemiştir.²⁹⁷ Rivâyetleri Kütüb-ü Sitte müelliflerinin tamamı tarafından nakledilmiştir.²⁹⁸

Alî b. Müshir el-Kureyşî Ebû'l-Hasen el-Kûfî: Muhaddis ve fakih olup hicrî 189 tarihinde vefat ettiği belirtilmiştir. Hişam b. Urve, Ebû İshak eş-Şeybânî ve A'meş'ten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Hennâd ve Ali b. Hucr hadis almıştır.²⁹⁹ Buhârî ve Müslim de dâhil olmak üzere Kütüb-ü Sitte müellifleri rivâyetlerini nakletmişlerdir. Ebû Zur'a gibi birçok cerh ve ta'dil âlimi tarafından "sika, sadûk" gibi tabirlerle ta'dil edilmiştir. Ahmed b. Hanbel onun için "salihu'l-hadis" demiştir.³⁰⁰ İclî de bu râvîyi "sika, fikhî ve hadisi cemedan biri" olarak tanıtmıştır.³⁰¹

Ali b. Hucr: Ebû'l-Hasan Mervezi, İbn Hacer'in belirttiğine göre Ali, hicrî 244 senesinde vefat etmiştir.³⁰² İbn Hacer "hâfız sikalardan" biri olarak tanıtmıştır.³⁰³ Bu râvîyi el-Mervezî "fâzıl, hâfız", Nesâî "sika", Me'mun "hâfız", Hatîb ise "hâfız ve sadûk" olarak nitelemiştir. Kendisinden Buhârî, Müslim, Tirmîzî, Nesâî, İbn Huzeyme, Huseyn b. el-Alâ ve diğer birçok müellif rivâyette bulunmuştur.³⁰⁴

²⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 168-170; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 607.

²⁹² Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 181.

²⁹³ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 181.

²⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 798.

²⁹⁵ Ahmed b. Abdullah İclî, *Ma'rîfetü's-Sikât*, tahk. Abdü'l-Âlîm el-Bustî, (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1985), II, 215.

²⁹⁶ Mehmet Ali Sönmez, "İbn Ebû Arûbe", *DİA*, XVIII, 421-422.

²⁹⁷ Ebû Hâtim er-Râzî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 64; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 384.

²⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 384.

²⁹⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VI, 123; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2010, V, 301.

³⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 301.

³⁰¹ İclî, *Ma'rîfetü's-Sikât*, II, 158.

³⁰² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 384; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VI, 104.

³⁰³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 691.

³⁰⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 574.

Muaddel râvîlerin yer aldığı bu isnadın ittisal yönünden de muttasıl olduğu anlaşılmaktadır. Zira tabakât kitaplarındaki bilgilerden, rivâyeti birbirinden alanların muasır oldukları ve bazıları arasında lika ve mümaresenin de gerçekleştiği görülmektedir.

Hiz. Âişe'nin Muâze'ye verdiği cevaplara göre; kadın sahâbîler hayız halinde iken namaz kılmamışlardır. Bu halleri sona erince kılamadıkları namazları kazâ etmeleri istenmemiştir.

Görüldüğü gibi rivâyetlerde, Hiz. Âişe ve Muâze arasında hayızlıyken namaz kılıp kılmayacakları değil, kılamadıkları namazları temizlendikten sonra kaza edip etmeyecekleri tartışılmaktadır. Hiz. Âişe'den bu konu bağlamında nakledilen bütün bu rivâyetlerden hareketle şunu rahatlıkla ifade edebiliriz: Hiz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbe döneminde hayızlının oruç tutup tutmayacağı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Bazı hanımların merak ettikleri ise; sadece, âdet halindeki kadının orucunu kazâ ettiği halde neden namazını kazâ etmediğidir? Tarihî süreçte, Ezari-ka'nın dışında kadının âdet halinde oruç tutacağını iddia eden herhangi bir grup ya da ekol olmamıştır. Bu hususta zaman zaman tartışılan konu, âdet halinden sonra kadınların oruçlarını kazâ ederken neden namazlarını kazâ etmedikleridir. Bu konuda âlimler arasındaki genel kanaat, orucun yılda bir ay olduğu ve bu nedenle de kazâsının zor olmayacağı, namazın ise yılın her günü olduğu için âdet halindeki kadının üzerine daha ağır sorumluluk yükleneceği için Yüce Allah'ın iki ibadeti birbirinden ayırmış olabileceğidir.³⁰⁵

2.2. Fâtıma bnt. Ebî Hubeys Rivâyeti

Hayızlı iken namaz kılınamayacağını söyleyenlerin ileri sürdükleri rivâyetlerden biri de “müstehâze rivâyeti” olarak bilinen rivâyetlerden Fâtıma bnt. Ebî Hubeys'e ait olan rivâyettir. Hadis külliyyatında bu rivâyet, bazen Fâtıma bnt. Ebî Hubeys'den bazen de Hiz. Âişe'den nakledilmiştir.

Buhârî,³⁰⁶ Müslim,³⁰⁷ İbn Mâce,³⁰⁸ Nesâî,³⁰⁹ Dârimî³¹⁰ ve Tirmizî³¹¹ Hiz. Âişe'ye atıfla nakletmişlerdir.

Hişâm → Urve → Hiz. Âişe → Hiz. Peygamber (s.a.v.) senediyle nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِحَيْضٍ فَإِذَا أَقْبَلْتَ حَيْضَتِكَ فَدَعِي الصَّلَاةَ وَإِذَا أَدْبَرْتَ فَاعْبِلِي عَنكَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي قَالَ وَقَالَ أَبِي ثُمَّ تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلَاةٍ حَتَّى يَجِيءَ ذَلِكَ الْوَقْتُ

“Bize Muhammed Ebû Muâviye'den, O da Hişâm B. Urve'den, O da babasından rivâyet etmiştir: Âişe (r.a.) şöyle demiştir: Fâtıma bnt. Ebî Hubeys, Hiz. Pey-

³⁰⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, I, 546; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, III, 445-447.

³⁰⁶ Buhârî, Hayız 8.

³⁰⁷ Müslim, Hayız 62.

³⁰⁸ İbn Mâce, Tahâret 115.

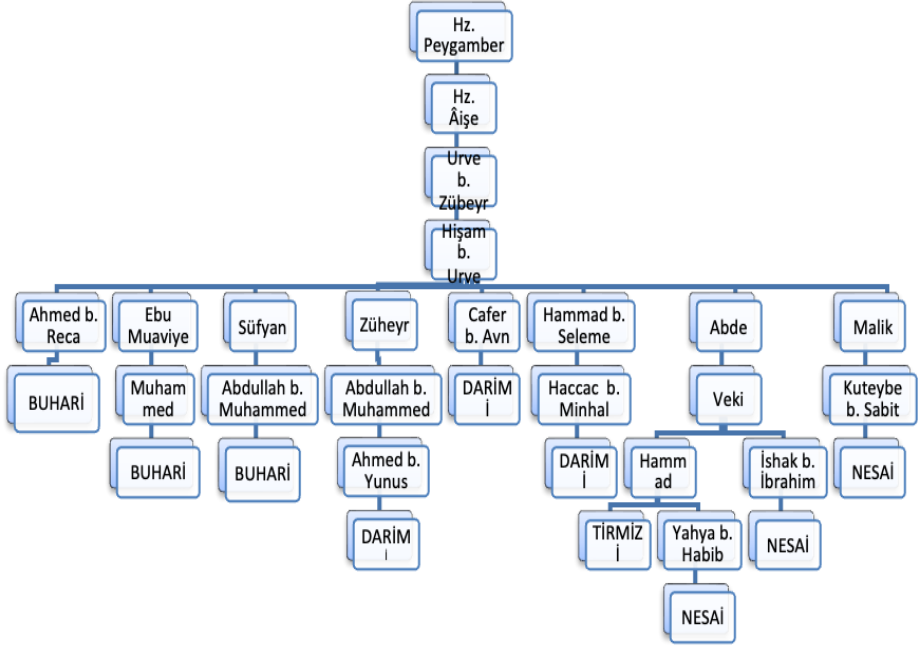
³⁰⁹ Nesâî, Tahâret 138.

³¹⁰ Dârimî, Tahâret 84.

³¹¹ Tirmizî, Tahâret 93.

gamber'e geldi ve Yâ Rasûlallah! Benden sürekli istihâza kanı geliyor, bir türlü temizlenemiyorum. Bu durumda namazı terk edeyim mi?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Hayır. Bu dediğin hayız değil, damardan gelen (normal) bir kandır. Hayızın başladığında namazı bırak. Hayız bittiğinde ise kanı temizle ve namazını kıl." buyurdu.³¹²

Bu rivâyetin Hz. Âişe'den nakledilen şekliyle isnâd şeması şöyledir:

Urve b. Zübeyr: Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî, 23 (643) yılında Medine’de doğdu. Babası, Hz. Peygamber’in halası Safiyye bint Abdülmuttalib ile Hz. Hatice’nin kardeşi Avvâm’ın oğlu, ilk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avvâm, annesi Esmâ bint Ebû Bekir’dir. Medine’nin önde gelen fakihlerinden olan Urve, bütün hadis münekkitlerince “güvenilir yani sika, sebt, hâfız” kabul edilmiştir. İbn Sa’d, Medine ehlinin ikinci tabakasından sayarak, “çok rivâyette bulunan sika, sebt, fakih ve güvenilir bir kimse” olarak tanıtmıştır.³¹³ İclî, “Medine’nin sika tabiunundan olup, hiçbir fitneye bulaşmamıştır” demiştir.³¹⁴ Hicri 94 yılında vefat etmiştir.³¹⁵

Hişam b. Urve: Ebû’l-Münzir (Ebû Abdillâh) Hişam b. Urve b. ez-Zübeyr b. Avvâm el-Kureşî, Muharrem 61’de (Ekim 680) Medine’de doğdu. Ashaptan Abdullâh b. Ömer, Sehl b. Sa’d, Câbir b. Abdullâh ve Enes b. Mâlik’i gördü. Hişam

³¹² Buhârî, Hayız, 19.

³¹³ İbn Sa’d, *Et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Muhammed b. Sa’d b. Münî’ ez-Zührî, haz. Ali Muhammed Ömer, (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî 2001), VII, 177; İbn Hâcer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, III, 93.

³¹⁴ İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 133.

³¹⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 329.

babasından, amcası Abdullâh b. Zübeyr, Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf, İbn ü'l-Münkedir, Amr b. Şuayb, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebü'z-Zinâd ve hanımı Fâtıma bint Münzir gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Ma'mer b. Râşid, İbn Cüreyc, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Saïd el-Kattân gibi tanınmış muhaddisler hadis rivâyet ettiler. İbn Sa'd,³¹⁶ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtım er-Râzî gibi âlimler Hişâm'ın "sika" olduğunu söylerken "çok hadis rivâyet ettiğini" de belirtmişlerdir.³¹⁷ İbn Hatîm, Yakub b. Şeybe, "sika" olduğunu söylerken "hadiste imam" olduğunu da eklemişlerdir.³¹⁸ Kütüb-ü Sitte râvilerinden olan Hişâm hicri 146 yılında vefat etmiştir.³¹⁹

"Hişâm → Urve → Hz. Âişe → Hz. Peygamber" senediyle nakledilen hadisin bu tabakaya kadar herhangi bir illeti olmadığı görülmüştür. Hişâm b. Urve'den sekiz râvi³²⁰ kanalıyla intişar ederek hadis külliyatındaki yerini almıştır. Hadis kitaplarında Fâtıma bnt. Ebî Hubeyş'in yaşadığı bu sorunla ilgili olarak aktarılan rivâyetlerin bir kısmında sahâbî râvî Hz. Âişe değil bizzat kendisidir.

Ebû Dâvud,³²¹ İbn Mâce,³²² Nesâî³²³ ve Dârimî'den³²⁴ gelen rivâyetler bir araya toplandığında şöyle bir sened şeması ortaya çıkmaktadır:

³¹⁶ İbn Sad, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IX, 323.

³¹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 274.

³¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 274.

³¹⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 504; İbn Sad, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IX, 323.

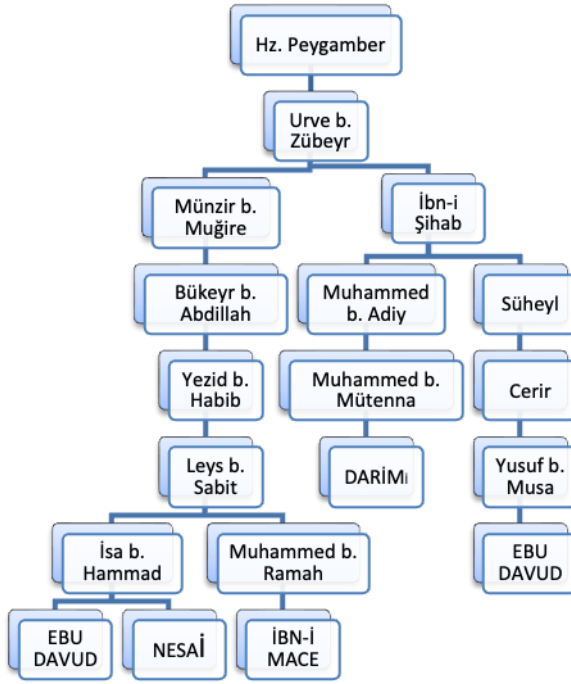
³²⁰ Ebû Muaviye, Hammâd b. Seleme, Abde, Süfyân, Cafer b. Avn, Züheyr, Süfyân, Mâlik, Ahmed b. Reca.

³²¹ Ebû Dâvud, *Tahâret* 108, 110.

³²² İbn Mâce, *Tahâret* 115.

³²³ Nesâî, *Tahâret* 128.

³²⁴ Dârimî, *Tahâret* 84.

Dört müellifin zikrettiği bu tarikte, hadisi sahâbiden alan râvî yine Urve'dir. Urve'nin İbn Şihâb ez-Zührî ve el-Münzir b. el-Muğîre olmak üzere iki râvîsi vardır. Ebû Dâvud ve Nesâî'nin İbn Şihâb ez-Zührî tarikinden verdikleri metin şu şekildedir:

أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ كَانَتْ تُسْتَحَاضُ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ دَمَ الْحَيْضِ دَمٌ أَسْوَدٌ يُعْرَفُ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَأَمْسِكِي عَنِ الصَّلَاةِ وَإِذَا كَانَ الْآخِرُ فَتَوَضَّئِي وَصَلِّي

“Fâtıma bnt. Hubeyş istihâza kanı görmekte idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona “Hayız kanı siyahtır, bu anlaşılabilir. Böyle durumlarda namaz kılma. Ama diğer kanı görürsen abdest al ve namaz kıl. Zira bu damardan gelen normal bir kandır.” buyurdu.³²⁵

Hadisin “Fâtıma → Urve → Zührî” tarîkinden gelen metinleri, Zührî'den sonra gelen râvîlere bağlı olarak bazı değişiklikler arz etmektedir. Bunların bir kısmı mânâ ile rivâyetten kaynaklanan ve hadisten çıkarılan ve hükmün değişmediği farklılıklardır. Râvilerin güvenilirlik durumları şöyledir: Zührî: Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî,³²⁶ tabından olup hadisleri Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz'in emriyle resmen tedvine başlayan ilk âlimdir. 51 (671) yılında Medine'de doğdu. Abdullah b. Ömer b. Hattab, Abdullah b. Cafer, Misver b. Mahrame gibi pek çok râviden rivâyette bulunduğu gibi, Ata b. Ebî Rebah, Salih b. Keysan gibi pek çok râvî ondan rivâyet almıştır. Nesâî ve İbn Ebî Hatim, O'nun “sika ve hadis sahibi” olduğunu söylemişlerdir. Râzî “hafızası en kuvvetli olan üç

³²⁵ Ebû Dâvûd, Tahâret 110, 117; Nesâî, Tahâret 128.

³²⁶ İbn Hâcer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 617; İbn Sa'd, *Tabakat*, VII, 429.

kişiden biri” olduğunu söylemiştir.³²⁷ İbn Hibban, *Sikat*’ta ondan “sahibun hadis” olarak bahsetmiş, Hatip, “mutkin hafız, âlim ve anlayışlı” olduğunu belirtmiştir.³²⁸ İbn Sa’d, dördüncü tabakada saymıştır. Mâlik b. Enes, “Medine’de Zührî’den daha fakih ve muhaddis kimseyi bilmiyorum” demiştir.³²⁹ Hafız, “celai ve itganı” konusunda ittifak edilmiştir demiştir. Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup, hicri 124’te vefat etmiştir.³³⁰

Münzir b. Muğîre: el-Medenî, İbn Hacer “makbuldür” demiştir.³³¹ Urve b. Zübeyr’den rivâyet etmiştir. Ondan da Bükeyr b. Abdillâh rivâyet etmiştir. İbn Hibban onu, *Sikat*’ında zikretmiş; Ebû Hâtim, “meşhur olmadığını meçhul olduğunu” söylemiştir.³³² Ebû Dâvud ve Nesâî’nin râvisidir.³³³

Hadisi Urve’den nakleden Münzir b. el-Muğîre’nin rivâyetinde de mânâ ile rivâyetten kaynaklanan bazı farklar bulunmaktadır. İki sahâbî ile başlayan râvî sayısı dördüncü nesilde on dokuza ulaşmıştır. Bu râvilerden gelen metinler arasında mânâ ile nakilden kaynaklanan çeşitli farklar vardır. Bunlar genel itibariyle bir kelimenin yerine aynı mânâyâ gelen bir başkasını kullanma ve takdim-tehir gibi hadisî delâletine ciddî bir etkisi olmayan hususlardır. Râvilerinin cerh edilmemiş olması münasebetiyle de bu hadisler sahihtir.³³⁴ İbn Hacer bu hadisî hasen olduğunu söylemiştir.³³⁵

2.3. Ümmü Seleme Rivâyeti

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde müstehaze olan kadınlardan birisi de Ümmü Seleme’dir. Nesâî ve Ebû Davûd’un Sünen’lerinde bulunan rivâyetin metni şöyledir:

أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ أَخْبَرَنِي عَنْ نَافِعٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ امْرَأَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: إِنِّي اسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ أَفَادَعُ الصَّلَاةَ قَالَ لَا وَلَكِنْ دَعِيَ قَدْرَ تِلْكَ الْأَيَّامِ وَاللَّيَالِي الَّتِي كُنْتُ تَحِيضِينَ فِيهَا ثُمَّ اغْتَسَلِي وَاسْتَنْقِرِي وَصَلِي

Bize Muhammed b. Abdullâh b. El-Mübârek haber verdi. O da Ebû Üsâme’den, O da Ubeydullâh b. Ömer’den, O da Nâfi’den, O da Süleymân b. Yesâr’dan, O da Ümmü Seleme’den. Ümmü Seleme (r.anha)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir: “Bir kadın, Peygamber (s.a.v.)’e: “Benden devamlı kan geliyor ve temizlenemiyorum, namazları bırakayım mı?” diye sormuştu da; Rasûlullah (s.a.v) ona şöyle buyurmuştu: “Hayır, namazları bırakma fakat hayız gördüğün gün ve

³²⁷ Diğer iki kişi; İbn Vara, Ebû Züra, Ebû Mesud.

³²⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, c. 4, s. 698.

³²⁹ İbn Sa’d, *Et-Tabakât*, VII, 434.

³³⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 440.

³³¹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 478.

³³² İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, IV, 155.

³³³ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, IV, 155; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 478.

³³⁴ Rivayetlerdeki lafız farklılıkları için bk. Hüseyin Kahraman, “Fıkîhî Hadislerin Rivâyet Değeri Bağlamında “Müstehâza Hadisi”nin Tahric ve Tenkid”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2009): 129-148.

³³⁵ İbn Hacer, *Bulûğu’l-Merâm*, I, 895

geceler miktarınca namazı bırak sonra guslet, kan gelecek yerleri sıkıca bağla ve namazlarını kıl.”³³⁶

Rivâyetin senedi şöyledir: Ebû Üsâme → Ubeydullâh b. Ömer → Nâfi → Süleymân b. Yesâr → Ümmü Seleme.

Hz. Peygamber’den sonra beş tabakada birer râvi tarafından aktarılan rivâyeti Nesâî, Muhammed b. Abdullah b. Mübârek; Ebû Dâvud ise Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve Ali b. Muhammed’den nakletmiştir. Bu iki rivâyetin senet değerlendirmesi şöyledir:

Süleymân b. Yesâr: Medineli, fakih tabîndendir. Meymûne bnt. Caş’ın kölesidir. İbn Abbâs, Ebû Hüreyre ve Ümmü Seleme’den rivâyet işitmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında Zührî, Yahyâ b. Saîd bulunmaktadır.³³⁷ Hasan b. Muhammed “bizim nazarımızda Süleyman b. Yesâr, Saîd b. Müseyyeb’ten daha fakihtir” demiştir. İclî “sika”,³³⁸ Yahyâ b. Maîn “sika”, Ebû Zür’a “sika, me’mun, fâdıl ve âbid”, Nesâî “önde gelenlerdendir” demişlerdir.³³⁹ Hicri 109 senesinde vefat etmiştir.

Nâfi: Ebû Abdillâh Nâfi’ b. Hüzmüz (Sercis, Kâvus) el-Kureşî el-Adevî el-Medenî, Abdullah b. Ömer’in âzatlî kölesi, tâbiundandır.³⁴⁰ Nâfi başta İbn Ömer olmak üzere, Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer’in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbîlerden; Hz. Ebû Bekir’in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullah b. Muhammed, İbn Ömer’in oğulları Abdullah, Ubeydullah, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebiî, Humeyd et-Tavîl, İbn Cüreyc, Abdullah b. Avn, İbn Ebû Leylâ gibi tâbiîler hadis rivâyet etti. Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa’d, Evzâî, İbn İshak, İbn Şübrûme, Nâfi’ b. Abdurrahman gibi âlimler onun en tanınmış talebeleridir. Öğrencileri arasında rivâyetleri Kütüb-ü Sitte’de yer alan üç oğlu Abdullah, Ömer ve Ebû Bekir de vardır.³⁴¹ Nâfi 117 (735) yılında vefat etmiş. Nâfi’nin rivâyetlerine Kütüb-ü Sitte başta olmak üzere bütün hadis kitaplarında yer verilmiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû’l-Hasan el-İclî,³⁴² Nesâî, İbn Sa’d onu sika olarak değerlendirmiş, tâbiînin Medine’deki imamlarından biri kabul edilmiştir. Nevevî de onun güvenilir bir kişi olduğunda ulemânın icmâi bulunduğunu kaydetmiştir. İmam Mâlik, “Nâfi’nin bir rivâyetini duyduğum zaman artık onu bir başkasından duyup duymadığıma önem vermem” demiştir. Buhârî’ye göre en sahih sened Mâlik - Nâfi - İbn Ömer şeklinde olanıdır. İbn Sa’d üçüncü tabakadan sayarak, sika olduğunu söylemiştir.³⁴³

³³⁶ Nesâî, Hayız 3; Ebû Dâvud, Tahâret 107.

³³⁷ Buhârî, *Târihu’l-Kebir*, IV, 53.

³³⁸ İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, I, 435.

³³⁹ Mizzi, *Tehzibü’l-Kemâl*, III, 307.

³⁴⁰ Mizzi, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXIX, 298; İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, IV, 210.

³⁴¹ İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, IV, 210; Mizzi, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXIX, 299-303.

³⁴² İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 310.

³⁴³ İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, IV, 211; Mizzi, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXIX, 303.

Ubeydullâh b. Ömer: Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. Hattab el-Umerî,³⁴⁴ Künyesi Ebû Osman'dır. Kâsım, Nâfi, Zührî ve Hicaz ehlinde rivâyet etmiştir.³⁴⁵ Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtım ve İbn Hacer "sika" demişlerdir.³⁴⁶ Nesâî ve Iclî³⁴⁷ "sika ve sebt" demiştir. Osman b. Saîd ed-Dârimî'ye "Mâlik'den rivâyet ederken Nâfi mi yoksa Ubeydullah mı tercih edilmelidir?" sorulduğunda "ikisi de eşittir" cevabını vermiştir.³⁴⁸ Hicri 144 veya 145 senesinde vefat etmiştir.³⁴⁹

Ebû Üsâme: Hammâd b. Üsâme el-Kureşî el-Kûfi, Ebû Üsâme künyesiyle bilinir. Beni Haşım'ın kölesidir.³⁵⁰ Abdullah b. Ömer, Hişâm b. Urve ve Nesibe Kuteybe gibi kimselerden rivâyet almıştır.³⁵¹ İbn Hacer "sika, sebt, müdelles, son zamanlarda kitabı dışında rivâyet ediyordu"³⁵² Ahmed b. Hanbel "sika, Kûfe ehlinin ahbarıdır, Hişâm b. Urve'den rivâyeti yoktur", Abdullâh b. Ahmed babasından "sebt, ama sebt olmadı neredeyse hatasız bilinir" dediğini nakletmiştir. Iclî "sika, hadis âlimlerinin hâkimlerinden sayılırdı" demiştir.³⁵³ Hicri 201 senesinde vefat etmiştir.³⁵⁴

Muhammed b. Abdullâh b. el-Mübârek: Muhammed b. Abdullâh b. el-Mübârek, künyesi Ebû Cafer el-Bağdadî'dir. Hulvân kadısıdır.³⁵⁵ İbn Hacer "sika, hâfiz",³⁵⁶ Ebû Bekir Bağdadî "hâfiz, mutkîn", Ahmed b. Hanbel "sika", Nesâî "sika", Darekutnî "sika, hafızdı" demişlerdir.³⁵⁷

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe: Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfi, pek çok kimseden rivâyet almış ve çok kimse de ondan rivâyet almıştır.³⁵⁸ Iclî, Ebû Hâtım, İbn Hiraş³⁵⁹ ve İbn Hacer "sika ve hafız"³⁶⁰ demişlerdir.

Hadisler fert olarak rivâyet edilmekle beraber, râvilerin cerh edilmemesi sebebiyle bu hadisler sahihtir.

2.4. Medineli Kadınların Uygulaması

Hayızlı kadının namaz kılamayacağına dair gösterilen delillerden birisi de Medineli hanımların uygulamalarını anlatan rivâyettir. Bu rivâyetin metni şöyledir:

³⁴⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, V, 245.

³⁴⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 149; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 54-55.

³⁴⁶ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 643.

³⁴⁷ Iclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 113.

³⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 55.

³⁴⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 149; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 56.

³⁵⁰ Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, III, 31.

³⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 269.

³⁵² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 267.

³⁵³ Iclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 381.

³⁵⁴ Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, III, 31.

³⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 382.

³⁵⁶ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 685.

³⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 382.

³⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 265-266.

³⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 266.

³⁶⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 540.

وَكُنَّ نِسَاءً يَبْعُنْنَ إِلَى عَائِشَةَ بِالدرَجَةِ فِيهَا الْكُرْسُفُ فِيهِ الصُّفْرَةُ فَتَقُولُ لَا تَعْجَلْنَ حَتَّى تَرَيْنِ الْقَصَّةَ الْبَيْضَاءَ تُرِيدُ بِذَلِكَ الطُّهْرَ مِنَ الْحَيْضَةِ وَبَلَغَ ابْنَةُ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ نِسَاءً يَدْعُونَ بِالْمَصَابِيحِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ يَنْظُرْنَ إِلَى الطُّهْرِ فَقَالَتْ مَا كَانَ النَّسَاءُ يَصْنَعْنَ هَذَا وَعَابَتْ عَلَيْهِنَّ

“Birtakım kadınlar Âişe’ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de Âişe onlara: Pamuğu beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin, der idi. Bu sözü ile de hayızdan temize çıkmayı murâd ederdi. Birtakım kadınların gece ortasında kandiller isteyip (tutundukları şeydeki) temizliğe baktıkları haberi Zeyd İbn Sâbit’in kızı Ümmü Gülsüm’e ulaştınca: Kadınlar bu işi yapmazlardı, deyip, o kadınları ayıpladı.”³⁶¹

Bu rivâyet, hayızlı iken namaz kılanamayacağına uygulamadaki bir örneği olarak gösterilmektedir.

Hadisin senedinin baş tarafından (müellifin bulunduğu kısımdan) bir veya arka arkaya birkaç râvisinin yahut bütün râvilerinin zikredilmediği, “قال رسول الله صلى الله عليه وسلم” diye doğrudan Hz. Peygamber’e veya bir sahâbî yahut bir tâbiîye isnat edilen hadise muallak hadis denilmektedir. Hadisi bu şekilde rivâyet etmeye ta’lik adı verilir.³⁶²

İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî’nin *el-Câmiu’s-Sahih*’indeki muallak hadislerin muttasıl rivâyetlerini tesbit etmiştir. Yapılan inceleme neticesinde, bu hadisin senedi *Fethû’l-Bâri*’nin ilgili yerlerinde ve bu şerhin *Hedyü’s-Sârî* adlı mukaddimesinde bulunamamıştır.

Buhârî’nin rivâyeti, cezm sigasıyla sahâbeden nakletmesinden dolayı sahih kabul ettiği anlaşılmaktadır.³⁶³

2.5. Namaz Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

Hayızlı kadının namaz kılamayacağına delil olarak gösterilen rivâyetler senet açısından incelendiğinde, hepsinin sahih olduğunu görülmektedir. Genel bir teamül olarak, hayızlı kadının namaz kılamayacağı görüşü yaygındır. Bununla beraber günümüzde, kadınların hayızlı iken namaz kılabileceğini söyleyenler de olmuştur.³⁶⁴

3. Oruç Rivâyetlerinin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Hayız halindeki kadının oruç tutup tutmayacağıyla ilgili hükümlerde kullanılan rivâyetler; “Hamne bnt. Cahş”, “Adiy” ve “Akıl ve Din noksanlığı” rivâyetleri başlıkları altında incelemek mümkündür.

³⁶¹ Buhârî, Hayız 19.

³⁶² Subhi Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 2012), s. 179; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 2013), s. 188.

³⁶³ Abdullah Aydın, “Muallak”, *DİA*, XXX, 310.

³⁶⁴ Bk. http://www.suleyman-ates.com/index.php?option=com_content&view=article&id=669:2013-04-28-17-22-20&catid=50:mays-2013&Itemid=46 (19.06.2015).

3.1. Hamne bnt. Caş Rivâyeti

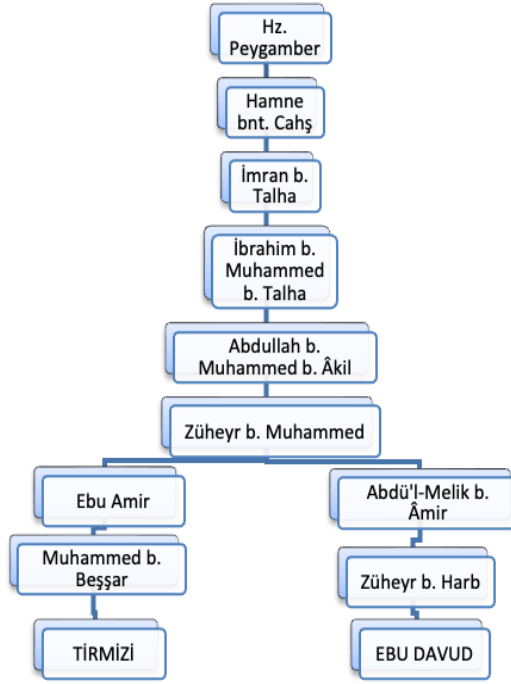
Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde müstehâza olan hanım sahâbîlerden Hamne bnt. Caş'tan da müstehâzanın durumu ile ilgili bir rivâyet nakledilmiştir. Bu rivâyetin bazı târiklerinde âdet döneminde hanımların oruç tutup tutmamasıyla ilgili bilgiler de yer almıştır. Hamne'den şöyle bir rivâyet nakledilmektedir:

حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَغَيْرُهُ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ عَمِّهِ عِمْرَانَ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أُمِّهِ حَمْنَةَ بِنْتِ جَحْشٍ قَالَتْ كُنْتُ أَسْتَحَاضُ حَبِصَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَسْتَفْتِيهِ وَأَخْبِرُهُ فَوَجَدْتُهُ فِي بَيْتِ أُخْتِي زَيْنَبِ بِنْتِ جَحْشٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي امْرَأَةٌ أَسْتَحَاضُ حَبِصَةً كَثِيرَةً شَدِيدَةً فَمَا تَرَى فِيهَا فَمَا مَنَعْتَنِي الصَّلَاةَ وَالصَّوْمَ فَقَالَ «أَنْعَتِ لَكَ الْكُرْسُفَ فَإِنَّهُ يَذْهَبُ الدَّمُ». قَالَتْ هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ «فَاتَّخِذِي ثَوْبًا». فَقَالَتْ هُوَ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ إِنَّمَا أُتِجُّ نَجًّا. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «سَامُرُكُ بِأَمْرَيْنِ أَيُّهُمَا فَعَلْتِ أَجْزَأَ عَنكَ مِنَ الْآخَرِ وَإِنْ قَوَيْتِ عَلَيْهِمَا فَأَنْتِ أَعْلَمُ». فَقَالَتْ لَهَا «إِنَّمَا هَذِهِ رَكْنَةٌ مِنْ رَكْنَاتِ الشَّيْطَانِ فَتَحْبِصِي سِنَّةَ أَيَّامٍ أَوْ سَبْعَةَ أَيَّامٍ فِي عِلْمِ اللَّهِ ثُمَّ اغْتَسِلِي حَتَّى إِذَا رَأَيْتِ أَنَّكَ قَدْ طَهَّرْتِ وَاسْتَنْقَأْتِ فَصَلِّي ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً أَوْ أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَأَيَّامَهَا وَصَوْمِي فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِئُكَ وَكَذَلِكَ فَافْعَلِي فِي كُلِّ شَهْرٍ كَمَا تَحْبِصُ النِّسَاءَ وَكَمَا يَطْهَرْنَ مِيقَاتِ حَيْضِهِنَّ وَطَهْرِهِنَّ وَإِنْ قَوَيْتِ عَلَيَّ أَنْ تُوَخَّرِي الطَّهْرَ وَتُعْجَلِي الْعَصْرَ فَتَغْتَسِلِينَ وَتَجْمَعِينَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ الطَّهْرَ وَالْعَصْرَ وَتُوَخَّرِينَ الْمَغْرِبَ وَتُعْجَلِينَ الْعِشَاءَ ثُمَّ تَغْتَسِلِينَ وَتَجْمَعِينَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فَافْعَلِي مَعَ الْفَجْرِ فَافْعَلِي وَصَوْمِي إِنْ قَدَرْتِ عَلَيَّ ذَلِكَ». قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «وَهَذَا أَعْجَبُ الْأَمْرَيْنِ إِلَيَّ». قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَرَوَاهُ عَمْرُو بْنُ ثَابِتٍ عَنْ ابْنِ عَقِيلٍ قَالَ فَقَالَتْ حَمْنَةُ فَقُلْتُ هَذَا أَعْجَبُ الْأَمْرَيْنِ إِلَيَّ. لَمْ يَجْعَلْهُ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- جَعَلَهُ كَلَامَ حَمْنَةَ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَعَمْرُو بْنُ ثَابِتٍ رَافِعِيُّ رَجُلٌ سَوَاءٌ، وَلَكِنَّهُ كَانَ صَدُوقًا فِي الْحَدِيثِ وَثَابِتُ بْنُ الْمُقْدَامِ رَجُلٌ ثِقَةٌ وَذَكَرَهُ عَنْ يَحْيَى بْنِ مَعِينٍ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ سَمِعْتُ أَحْمَدَ يَقُولُ حَدِيثُ ابْنِ عَقِيلٍ فِي نَفْسِي مِنْهُ شَيْءٌ

Züheyr b. Harb ve diğeri Abdü'l-Melik b. Amr'dan, O da Züheyr b. Muhammed'den, O da Abdullâh b. Muhammed b. Akîl'den, O da İbrahîm b. Muhammed b. Talha'dan, oda amcası İmrân b. Talhâ'dan, O da annesinden rivâyet etmiştir: Hamne binti Caş (r.anha)'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Günümden fazla ve çok şiddetli hayız görürdüm, Rasûlullah (s.a.v.)'e geldim durum hakkında fetva alacaktım Onu kız kardeşim Zeyneb'in evinde buldum dedim ki: “Günümden fazla ve çok şiddetli hayız görüyorum namazdan ve oruçtan beni engelledi bu konuda bana ne emredersin?” Buyurdular ki: “Kanı giderecek pamuk tavsiye ederim” Bunun üzerine ben: “Pamuk yeterli olmayacak şekilde kan geliyor” deyince: “Kanın akıp dağılmasını önleyici bir bağ kullan” buyurdular. Kan bundan da fazla devamlı geliyor, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: İki hüküm söyleyeyim. Hangisini yaparsan sana yeter, ikisine de gücün yeterse, orasını sen bilirsin: Onlardan kuvvetli olanını seç şunu bil ki bu, (kanın gelmesi) ancak şeytanın darbelerinden biridir. Altı veya yedi gün, Allah'ın sana (kadınların âdetlerinden) bildirdiği şeylerde kendini hayızlı say sonra da yıkan. Temizlendiğine ve paklandığına kanaat getirdiğinde yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kıl ve oruç tut. Çünkü bu (takdir edilen müddet) sana yeter. (Sihhatli) kadınlar nasıl hayız vaktinde hayız oluyorlar, temizlik günlerinde de temizleniyorlarsa sen de her ay öylece yap. Eğer öğleyi (son vaktine kadar) geciktirip ikindiye (ilk vaktinde) öne almaya ve yıkanıp bu iki namazı bir arada kılmaya, akşamı geciktirip yatsıyı öne almaya, sonra da yıkanıp iki namazı birleştirmeye gücün yeterse öyle yap. Sabah namazında yıkanabilirsen yıkan, (namaz kıl)

ve gücün yeterse oruç tut.” Rasûlullah: “Bu (iki namazı birleştirerek ikisi için bir gusletmek) bana iki işin daha sevimli olanıdır” buyurdu.³⁶⁵

Rivâyetlerin isnâd şeması şöyledir:

Rivâyeti nakleden kaynakların tamamında yer alan isnadlara göre bu hadisi Hamne bnt. Cahş'tan oğlu İmrân b. Talha b. Ubeydullah, ondan da yeğeni İbrahim b. Muhammed b. Talha rivâyet etmiştir. İbrâhîm b. Muhammed b. Talhâ'dan ise Abdullâh b. Muhammed b. Akîl nakletmiştir. Bu rivâyet, Abdullâh b. Muhammed b. Akîl'e kadar tek isnadla ulaşmış, ondan sonra intişar etmiştir. Ancak isnadın müntehasında râvî sayısı teke düştüğünden dolayı, rivâyet ferd veya garibtir.

Hamne, Hz. Peygamber'in hanımı Zeynep bint. Cahş'ın kızkardeşi ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in baldızıdır. İstihâza ile ilgili bazı rivâyetlerde Ümmü Habibe bnt. Cahş ismi de geçmektedir. Ebû İshak ve Ebû Bîşr, bu rivâyette geçen Hamne, Habibe b. Habibe mi yoksa Ümmü Habibe olduğu konusunda bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Bazı müellifler bu ikisinin aynı hanım olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak, bazı âlimler, bunun bir hata olup ikisinin kardeş olduğunu belirtmişlerdir.³⁶⁶

İmrân b. Talhâ b. Ubeydullâh: Rivâyeti Hamne'den oğlu İmrân b. Talhâ b. Ubeydullâh el-Kureyşî et-Temîmî el-Hicâzî nakletmiştir.³⁶⁷ Bu râvî Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında doğmuş ve ismini İmrân olarak, O koymuştur.³⁶⁸ Babası Talhâ b.

³⁶⁵ Ebû Dâvûd, Tahâret 109; Tirmizî, Tahâret 95.

³⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1853), VIII, 88.

³⁶⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 212.

³⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 484.

Ubeydullâh'dan, Annesi Hamne'den ve Hz. Ali'den rivâyette bulunduğu belirtilmiştir.³⁶⁹ İclî “sika”³⁷⁰ ve İbn Hacer “lehü ru'yetün” olarak nitelemişlerdir.³⁷¹

İbrâhîm b. Muhammed b. Talhâ: İmrân'ın yeğeni İbrâhîm b. Muhammed b. Talhâ b. Ubeydullâh el-Kureysî et-Temîmî'dir. Abdullâh b. Amr'dan rivâyette bulunduğu, kendisinden de Muhammed b. Abdurrahmân, Abdullâh b. Muhammed b. Akîl ve Sa'd b. İbrâhîm'in hadis naklettiği ifade edilmiştir.³⁷² Ebû Abdullâh, Hamne rivâyetinin bu senetle daha sahih olduğunu söylemiştir.³⁷³ İclî ve İbn Şeybe “sika”, İclî bir de “racülün sâlih”³⁷⁴ İbn Hacer “sika” demiştir. Hicrî 110 tarihinde vefat etmiştir.³⁷⁵

Abdullâh b. Muhammed b. Akîl b. Ebî Talib el-Haşimî. Abdullâh b. Muhammed b. Akîl hakkındaki değerlendirmeler ise muhtelifdir. Bazı cerh ve ta'dîl âlimleri bu râvîyi cerhe tabi tutmuşken, bazıları onu ta'dîl etmiştir. Nitekim bu râvîyi Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim er-Râzî tenkide tabi tutmuş ve “zayıf” olduğunu söylemişlerdir. Süfyan b. Uyeyne'nin, “İbn Akîl'in hıfzı övülmez” dediği, yine Süfyan es-Sevrî'nin de “onun hıfzını iyi bulmadığı” belirtilmektedir.³⁷⁶ İbn Hacer “leyyin” olduğunu söylemiştir.³⁷⁷ İclî de *Ma'rifetü's-Sikat'*nda ona yer vermiş ve kendisinin “tâbiî ve sika” olduğunu belirtmiştir.³⁷⁸

Zuheyr b. Muhammed: Künyesi Ebû'l Munzir olan Zuheyr b. Muhammed'i, Yahyâ b. Maîn “sika” olarak ta'dîl etmiş, onun hakkında Ebû Hâtim “sika râvîlerden ve la be'se bih”³⁷⁹, İclî ise “câizü'l-hadis” tabirini kullanmıştır.³⁸⁰

Tirmizî'nin *Sünen'*inde Zuheyr b. Muhammed tarîkiyle naklettiği bu rivâyetin sıhhatinden emin olduğu, rivâyetin sonunda yapmış olduğu, “bu rivâyet hasen ve sahih” değerlendirmesinden anlaşılmaktadır. Tirmizî, bu değerlendirmesinin ardından rivâyetle ilgili olarak iki âlimin daha görüşlerini sunmuştur. Tirmizî, bu hadisi Buhârî'ye sorduğunu, onun da “hasen sahih” dediğini, aynı şekilde söz konusu rivâyetle ilgili Ahmed b. Hanbel'in de “hasen sahih” ifadesini kullandığını nakletmiştir.³⁸¹

Ayrıca Tirmizî, *el-İlel'*inde, Buhârî'nin bu rivâyetle ilgili olarak “Bu hasen bir hadistir, ancak İbrahim b. Muhammed b. Talhâ yaşlıdır (eskidir). Bu nedenle Ab-

³⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 484; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 212; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 383.

³⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 484.

³⁷¹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 751.

³⁷² İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 72.

³⁷³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 302.

³⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 130.

³⁷⁵ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 114.

³⁷⁶ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 177.

³⁷⁷ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 542.

³⁷⁸ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 58

³⁷⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, III, 353

³⁸⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 471

³⁸¹ Tirmizî, *Tahâret* 95

dullâh b. Muhammed b. Akîl'in ondan hadis işitip işitmediğini bilmiyorum" dediğini nakletmiştir.³⁸²

Ebû Dâvud ise rivâyetin ardından yapmış olduğu değerlendirmede Ahmed b. Hanbel'in bu rivâyetle ilgili olarak "İbn Akîl hadisi hakkında içimde bir şüphe var" dediğini belirtmiştir.³⁸³

Bu rivâyeti Ebû Dâvud ve Tirmizî dışında, Abdullâh b. Muhammed b. Akîl kanalıyla farkı senetlerle Ahmed b. Hanbel,³⁸⁴ İbn Ebî Şeybe,³⁸⁵ Abdurrazzâk³⁸⁶ ve Şâfi³⁸⁷ de eserlerine almışlardır.

Abdullâh b. Muhammed b. Akîl → Şerîk → Yezîd b. Hârûn → İbn Ebî Şeybe

Abdullâh b. Muhammed b. Akîl → Şerîk → Yezîd b. Hârûn → Ahmed b. Hanbel

İbn Ebî Şeybe ve Ahmed b. Hanbel, aynı isnadla rivâyet etmişlerdir.

Şerîk b. Abdullah en-Nehâî'nin 177 senesinde vefat ettiği belirtilmektedir.³⁸⁸ Şerîk, birçok cerh ve ta'dîl âlimi tarafından ta'dîl edilmiştir. İclî ise onu *Ma'rifetü's-Sikât*'nda zikretmiş ve hakkında "sika ve hasenu'l hadis" nitelemesi yapmıştır.³⁸⁹ İbn Hacer de "sadûk" olduğunu söylemiştir.³⁹⁰

Şerîk'ten nakleden Yezîd b. Hârûn ise hicrî 118'de doğmuş ve 206 senesinde vefat etmiştir. Bu râvî, Âsım el-Ahvel, Dâvûd b. Hind ve diğer bazılarından hadis rivâyet etmiştir.³⁹¹ İbn Hacer "sika" olduğunu söylemiştir.³⁹²

Senedin baş tarafında yer alan râvîlerle ilgili bir problem olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Rivâyetin bütün tarîklerinde yer alan Abdullâh b. Muhammed b. Akîl, adâlet yönünden âdil olmakla birlikte, bazı zabt kusurları olan bir râvîdir. Rivâyetin Şerîk, Zuheyr b. Muhammed ve İbn Cureyc tarîklerinde yer alan diğer râvîler sika'dır. Bu sebeple rivâyeti hasen olarak değerlendirmek uygun olacaktır. İbn Hacer, hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.³⁹³

Bu rivâyetin metninde yer alan Hamne'nin "... Beni namazdan ve oruçtan alıyordu..." ifadesi önem arz etmektedir. Zira bu ifade, Hamne'nin hayız halindeyken oruç tutulamayacağı kanaatine sahip olduğunu göstermektedir.

³⁸² Tirmizî, *el-İlelu't-Tirmizî el-Kebîr*, s. 58.

³⁸³ Ebû Dâvûd, *Tahâret* 111.

³⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrût, tsz., VI, 439.

³⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, c. 1, s. 234 (no: 1372).

³⁸⁶ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musamef*, haz. Habîburrahman el-A'zamî, (Beyrût: Daru'l-Ma'rife ty.), I, 306-307.

³⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, h. 1393), I, 60-62.

³⁸⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, IV, 199.

³⁸⁹ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 453.

³⁹⁰ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 436.

³⁹¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VIII, 246.

³⁹² İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 1084.

³⁹³ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, I, 897

3.2. Adiy Rivâyeti

İstihâza olan bir kadın hakkında İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Dârimî ‘den aşağıdaki rivâyet gelmiştir:

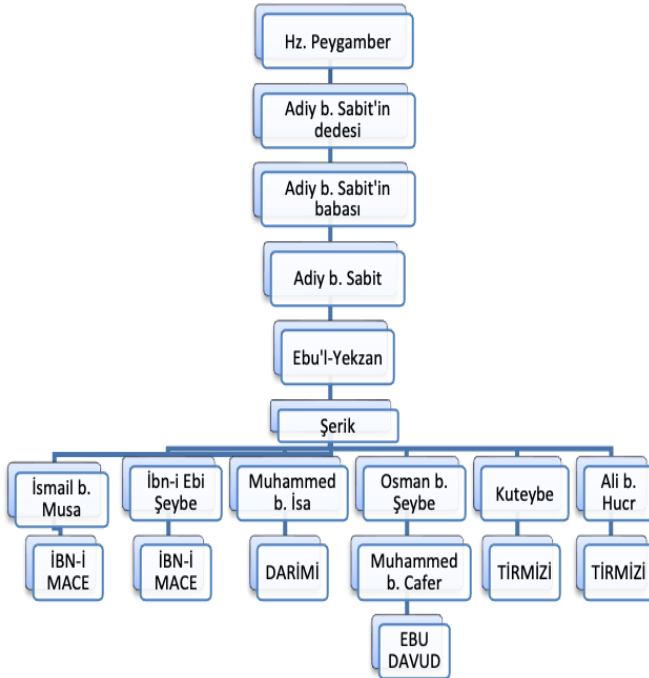
حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وإسماعيل بن موسى. قالوا حدثنا شريك عن أبي اليقظان عن عدي بن ثابت عن أبيه عن جده عن النبي صلى الله عليه وسلم قال (المستحاضة تدع الصلاة أيام أقرانها. ثم تغتسل وتتوضأ لكل صلاة وتصوم وتصلي).

Bize Ebû b. Ebî Şeybe ve İsmâîl b. Mûsâ Şerîk’ten, O da Ebu’l-Yekzân’dan, O da Adiy b. Sâbit’ten, O da babasından, o da dedesinden şöyle rivâyet etti: Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “İstihâza (âdet dışı kanama) gören kadın, âdet gördüğü günlerde namazı bırakır sonra yıkanır ve her namaz vaktinde abdest alır, oruç tutar ve namaz kılar.”³⁹⁴

حدثنا قتيبة حدثنا شريك عن أبي اليقظان عن عدي بن ثابت عن أبيه عن جده: عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال في المستحاضة تدع الصلاة أيام أقرانها التي كانت تحيض فيها ثم تغتسل وتتوضأ عند كل صلاة وتصوم وتصلي

Bize Kuteybe Şerîk’ten, O da Ebu’l-Yekzân’dan, O da Adiy b. Hatîm (r.a.)’in dedesinden rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) özür kanı gören bir kadın hakkında şöyle buyurmuştur: “Sayısını bildiği hayız günlerinde namazını bırakır sonra yıkanıp her kıldığı için abdest alır, namazlarını kılar ve oruç tutar.”³⁹⁵

Bu iki isnadı, rivâyeti eserlerinde nakleden müelliflerle birlikte şema üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür:

³⁹⁴ İbn Mâce, Tahâret 115; Dârimî, Tahâret 83

³⁹⁵ Tirmizî, Tahâret 94.

İsnâd şemasında görüleceği gibi Dârimî, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Adiy b. Sâbit'in dedesi kanalıyla naklettiği hadisi tahric etmişlerdir. Aynı tarikle nakleden Tirmizî de bu rivâyeti Buhârî'ye sorduğunu, onun da "Bu tarikin dışında bir tarikle bilmiyorum" dediğini ifade etmiştir.³⁹⁶

Adiy b. Sâbit'in dedesi: Adiy b. Sâbit'in dedesinin kim olduğu konusunda âlimler arasında ihtilaf meydana gelmiştir. Nitekim Tirmizî, bu rivâyetin ardından yaptığı değerlendirmede şöyle demiştir: "Buhârî'ye söz konusu rivâyetle ilgili kanaatini sorduğumda, '...Adiy b. Sâbit'in dedesinin kim olduğunu bilmediğini söyledi. Bunun üzerine ben kendisine Yahyâ b. Maîn'in onun dedesinin adının Dînâr olduğunu söylediğini belirtiyorlar dediğim de bana iltifat etmedi'".³⁹⁷

Adiy b. Sâbit'in babası/Sâbit: Hz. Ali'den ve babasından hadis rivâyet etmiştir. Sadece oğlu vasıtasıyla tanınmaktadır. Berâ b. Âzib'in kardeşinin oğlu olduğu söylenmektedir. Ancak Zehebî'nin de işaret ettiği gibi oğlu dışında ondan rivâyet eden başka biri bilinmediğinden bu râvî meçhul olarak kabul edilmiştir.³⁹⁸

Adiy b. Sâbit: Bu râvî, el-Ensârî nisbesiyle tanınmıştır. Berâ b. Âzib, Abdullah b. Yezîd ve bir topluluktan rivâyette bulunduğu belirtilmiştir. Kendisinden de Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Şu'be ve Mîs'ar hadis rivâyet etmiştir.³⁹⁹ Kütüb-ü Sitte râvilerinden olan Adiy'in hicrî 116 senesinde vefat ettiği söylenmiştir.⁴⁰⁰ Bu râvîyi, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Nesâî "sika" olarak nitelemiştir. İbn Hibban *Sikat*'ında ondan bahsetmiştir.⁴⁰¹

Ebû'l-Yekzân: Ebû'l-Yekzân'ın ismi Osman b. Umeyr el-Kûfi'dir. Hicri 150 yılı civarında vefat ettiği belirtilmiştir. Enes b. Mâlik, Zeyd b. Vehb, Ebû Vâil, Saîd b. Cubeyr, Ebû't-Tufeyl ve Ebû Ömer gibi râvilerden hadis rivâyet etmiştir.⁴⁰² Kendisinden de A'meş, Haccâc b. Ertât, Süfyan ve Şerîk gibi râviler rivâyette bulunmuştur.⁴⁰³ Ebû'l-Yekzân'ın Şiî olduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁴ İbn Hacer "zayıf, muhtalıt, müdellis"⁴⁰⁵ demiştir. İbn Şâhin *Târihu Esmâi's-Sikât*'ında zikretmiş ve sâlih olarak tavsif etmiştir.⁴⁰⁶ Hakkında değerlendirme yapan cerh ve ta'dil âlimlerinin çoğunluğunun Ebû'l-Yekzân'ı cerh etmeleri sebebiyle onun zayıf bir râvî olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şerîk b. Abdullâh en-Nehâî'nin 177 senesinde vefat ettiği belirtilmektedir.⁴⁰⁷ Şerîk, birçok cerh ve ta'dil âlimi tarafından ta'dil edilmiştir. İclî ise onu *Ma'rifetü's-*

³⁹⁶ Tirmizî, Tahâret 94.

³⁹⁷ Tirmizî, Tahâret 94; Bk. Tirmizî, *el-İlelu't-Tirmizî el-Kebîr* (Tertib: Ebû Tâlib el-Kâdî), haz. Subhi es-Samerrâi ve diğerleri, (Beyrût: Â'lemü'l-Kütüb 1989), s. 57-58.

³⁹⁸ Zehebî, *el-Muğni*, I, 122.

³⁹⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 355.

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 671.

⁴⁰¹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 144.

⁴⁰² Dârekutnî, Ali b. Ömer, *ed-Duaâfâ ve'l-Metrûkîn*, haz. Abdullah b. Abdulkâdir, (Riyâd: Mektebetü'l-Maârif 1984), s. 309.

⁴⁰³ İbn Ebî Hâtim, *Cerh ve't-Ta'dil*, III, 161, 613-614.

⁴⁰⁴ İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 167.

⁴⁰⁵ İbn Hacer, *et-Takribu't-Tehzib*, s. 667.

⁴⁰⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, II, 161; VII, 44.

⁴⁰⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, IV, 199.

Sikât'ında zikretmiş ve hakkında "sika ve hasenu'l hadis" nitelemesi yapmıştır.⁴⁰⁸ İbn Hacer de "sadûk" olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁹

Ebû Dâvûd istihâza konusunda bazı rivâyetleri naklettikten sonra bunlarla ilgili değerlendirmeler yapmış ve diğer bazı rivâyetlerle birlikte Adiy b. Sâbit'in naklettiği bu hadisin de zayıf olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁰

Rivâyetle ilgili değerlendirmeler yapan Zeylaî, bu isnadıyla hadisin zayıf olduğunu, ancak ondaki hükümleri destekleyen şahid rivâyetlerin bulunduğunu da belirtmiş ve bazı hadisler nakletmiştir.⁴¹¹

Şerîk'e kadar da tek isnadla rivâyet edilmiştir. Şerîk'ten sonra ise bu rivâyet inişar etmiştir. Ebû'l-Yekzân'ın ise bazı kusurlarından dolayı cerhedilmesi nedeniyle bu rivayeti zayıf kabul etmenin uygun olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

3.3. Din Noksanlığı Rivâyeti

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Tirmizî tarafından merfu olarak tahric edilen rivâyette, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir bayram namazı sonrasında orada bulunan kadınlara karşı şunları söyler:

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَبِي أَسْلَمَ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ إِلَى الْمُصَلَّى فَمَرَّ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ فَإِنِّي أُرِيدُكُمْ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ فَلَنْ وَبِمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ تَكْتَرِنَ اللَّعْنُ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرُ مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَذْهَبَ لِلْبَّ الرَّجُلِ الْحَارِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ فَلَنْ وَمَا نَقَصَانِ دِينَنَا وَعَقْلَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ فَلَنْ بَلَى قَالَ فَذَلِكَ مِنْ نَقْصَانِ عَقْلِهَا أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ فَلَنْ بَلَى قَالَ فَذَلِكَ مِنْ نَقْصَانِ دِينِهَا

Bize Saîd b. Ebî Meryem, Muhammed b. Ca'fer'den, o da Zeyd'den, O da İyâz b. Abdillâh'tan, O da Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle rivâyet etti: "...Kadınlara 'aklımızın ve dinimizin noksan olması ne demek, ya Resulullah!' dediler. Şöyle cevap verdi: 'Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı gibi değil mi?' Kadınlara 'evet' dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) 'işte bu, kadınların aklının noksanlığıdır.' 'Hayızlı olduğunuz zaman namaz kılamıyor ve oruç tutamıyorsunuz, değil mi?' Kadınlara 'evet' dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) 'işte bu da dinlerinin noksanlığıdır' dedi."⁴¹²

Bu hadis, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Mesut, Ebû Hureyre ve Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir.

Buhârî, Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiği bu rivâyeti, *Sahih*'inin farklı bölümlerinde tekrar etmiştir.⁴¹³ Müslim, Abdullah b. Ömer'in rivâyetini nakletmiş, daha sonra Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre'nin de İbn Ömer'le aynı anlamda rivâyet

⁴⁰⁸ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 453.

⁴⁰⁹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 436.

⁴¹⁰ Ebû Dâvud, Tahâret 114.

⁴¹¹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, haz. Muhammed Avvâme, (Beyrût: Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyye 1997), I, 201-204.

⁴¹² Buhârî, Hayz 6; Müslim, İman 7; İbn Mâce Fiten 19; Ebû Dâvud Sünnet, 15; Tirmizî, İman 6.

⁴¹³ Buhârî, Savm 40; Şehâdât 12. Buhârî bu rivâyeti Zekât 44'te de bazı lafız farklılıklarıyla yine Ebû Saîd el-Hudrî'den nakletmiştir.

ettiklerini belirterek onların isnadlarını da vermiştir.⁴¹⁴ Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de Müslim gibi Abdullah b. Ömer'in rivâyetini nakletmiştir.⁴¹⁵ Tirmizî ise, Ebû Hureyre rivâyetini nakletmiş ardından diğer iki isnada da işaret etmiştir.⁴¹⁶

“Kadınların hayızlıyken oruç tutamayacaklarını” bildiren rivâyetlerin senetleri dört râviden farklı senetle gelmiştir. Bu rivayetlerin senetleri şöyledir:

Buhârî → Saîd b. Meryem → Muhammed b. Ca'fer → Zeyd b. Esleme → İyâz b. Abdillâh → Ebû Saîd el-Hudrî → Hz. Peygamber

İyâz b. Abdillâh: İyâz b. Abdillâh b. Sâ'd b. Ebî Sarh el-Kureşî, Câbir b. Abdillâh, Saîd el-Hudrî,⁴¹⁷ Abdillâh b. Amr gibi kimselerden rivâyet almış tabîunun orta tabakasındandır. Yahyâ b. Maîn, Nesâî,⁴¹⁸ İclî⁴¹⁹ ve İbn Hacer “sika” demişlerdir.⁴²⁰

Zeyd b. Eslem: Zeyd b. Eslem el-Âdevî, Ebû Abdillâh el-Medenî, Ömer b. Hattâb'ın kölesidir.⁴²¹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, Ebû Hâtîm ve İbn Hirâs “sika”,⁴²² İbn Hacer “sika, âlim, mürseli vardır” demişlerdir. Hicri 136 senesinde vefat etmiştir.⁴²³

Muhammed b. Ca'fer: Muhammed b. Ca'fer es-Semnânî el-Gumesî, Ebû Ca'fer b. Ebû'l-Hüseyn el-Hâfîz⁴²⁴ için sadece İbn Hacer'in “sikadır”⁴²⁵ açıklamasını bulabildik.

Saîd b. Ebî Meryem: Saîd b. Hakem b. Muhammed b. Salim b. Ebî Meryem el-Cemhî için, İbn Hacer “çok güvenilir (sikatün sika), fakîh”⁴²⁶, Ebû Dâvûd “hadisi delildir (hüccet)”, Ebû Hâtîm “sika”⁴²⁷ demişlerdir. Hicri 224 senesinde vefat etmiştir.⁴²⁸

Hiz. Peygamber'den sonra beş tabakada birer râvi tarafından rivâyet edilmiş olsa da farklı kanallarla da bize ulaşmış olmasından dolayı meşhur bir rivâyettir. Zeyd b. Eslem için İbn Hacer her ne kadar sika demişse de mürseli olduğunu söylemiştir. Bu tenkit noktasını göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Bu sebeple bu senedin hasen olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Müslim, İbn Mâce ve Ebû Dâvud;

İbn Elhâd → Abdillâh b. Dinâr → Abdillâh b. Ömer → Hz. Peygamber

⁴¹⁴ Müslim, İman 132.

⁴¹⁵ Ebû Dâvûd, Sünnet 15; İbn Mâce, Fiten 19.

⁴¹⁶ Tirmizî, İman 6.

⁴¹⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VII, 283.

⁴¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 537.

⁴¹⁹ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 198.

⁴²⁰ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 760.

⁴²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 64.

⁴²² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 65.

⁴²³ İbn Hacer, *Et-Takrib*, s. 350.

⁴²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 267.

⁴²⁵ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 833.

⁴²⁶ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 375.

⁴²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 150.

⁴²⁸ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 350.

Hz. Peygamber'den sonra üç tabakada birer râvi tarafından rivâyet edilen bu hadisi Müslim ve İbn Mâce, İbn Elhâd'dan, Muhammed b. Ramah → Leys kanalıyla; Ebû Dâvud ise Ahmed b. Sarh b. Amr b. Sarh → İbn Vehb → Bekr b. Mudar kanalıyla eserlerine almışlardır. Bu tespitlerden sonra senette yer alan râviler hakkındaki bilgiler şöyledir: Abdullâh b. Dinâr: Abdullâh b. Dinâr el-Adevî, Abdullâh b. Ömer'in kölesidir.⁴²⁹ Medineli olup tabiidir. İclî "sika",⁴³⁰ Hakem Ebû Abdullah "bana göre sikadır", Ebû Hâtim "hadiste kuvvetli değildir", İbrahim b. Yakub "hadisinde acele edilmezdi", Yahyâ b. Maîn "zayıftır" demişlerdir.⁴³¹ İbn Hacer "sika" demiştir. Hicri 127 senesinde vefat etmiştir.⁴³²

İbn Elhâd: İsmi Yezîd b. Abdullâh b. Üsâme, künyesi Ebû Abdullâh el-Medenî'dir. Rivâyet aldıkları arasında Zührî ve Abdullâh b. Habbâb bulunmaktadır.⁴³³ Kendisinden Mâlik, Leys ve İbn Uyeyne rivâyet etmiştir. İclî "sika"⁴³⁴, Ahmed b. Hanbel "hakkında kötü bir şey bilmiyorum", Nesâî ve Yahyâ b. Maîn "sika"⁴³⁵, İbn Hacer "sika, muksirun, beşinci tabakadandır" demişlerdir. Hicri 139 senesinde vefat etmiştir.⁴³⁶

Leys: Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî, künyesi Ebû'l-Hâris el-Mısrî'dir. İbn Hacer "sika, sebt, fakih, imam ve meşhur" demiştir.⁴³⁷ Muhammed b. Sa'd "Mısır ehliendir, zamanında fetvalar azdı. Sika, hadislerin çoğu sahihtir. Asil, cömert biridir." Ahmed b. Hanbel "sahihu'l-hadis", Ahmed b. Sa'd "sika, sebt", Ebû Dâvûd "sika" demişlerdir.⁴³⁸ Hicri 75 senesinde vefat etmiştir.⁴³⁹

Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de bulunan bu senetler, Hz. Peygamber'den sonraki ikinci tabakada birer râvi tarafından rivâyet edilmişlerse de aynı manada birbirlerini destekleyen farklı senetlerle de geldiği için meşhur hadistir. Abdullâh b. Dinâr'ı her ne kadar sika olarak değerlendiren münekkidler bulunsun da "zayıf" ve "kuvvetli değil" şeklinde cerh edenler bulunduğu için temkinli davranmak gerekmektedir. Bu rivayetin hasen olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Zekvân es-Semmân ez-Ziyâd el-Medenî, Süheyl'in babası Cüveyriye bnt. Ahmed'in kölesidir. Ahmed b. Hanbel "Mansur, Bâzân'dan rivâyette bulunduğu için Ebû Salih'ten rivâyet almazdı"⁴⁴⁰ ayrıca "sika sika", Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim "sika" demişlerdir. Ayrıca Ebû Zür'a "hadisleri müstekîmdir", Ebû

⁴²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 124.

⁴³⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 67.

⁴³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 125.

⁴³² İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 244.

⁴³³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VIII, 225; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 133.

⁴³⁴ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 265.

⁴³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 133.

⁴³⁶ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 1077.

⁴³⁷ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 817.

⁴³⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 185.

⁴³⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VII, 128

⁴⁴⁰ İbn Ebi Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 450.

Hâtim “hadisi salihdir, hadisiyle hüccet olunur” demiştir.⁴⁴¹ İbn Hacer de ka⁴⁴² demiştir.

Süheyl b. Ebî Sâlih: Süheyl b. Ebî Sâlih, künyesi Ebû Yezid el-Medenî’dir.⁴⁴³ İbn Hacer “sadûk, sonradan hafızası bozuldu”,⁴⁴⁴ Ahmed b. Hanbel “hadisi sâlih değildir”, Yahyâ b. Maîn “hüccet değildir”, Ebû Hâtim “hadisi yazılır, hüccet değildir”, İclî “sika”, Nesâî “bir kötülük yoktur” demiştir.⁴⁴⁵

Abdü’l-Azîz b. Muhammed: Abdü’l-Azîz b. Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ubeyd ed-Derâverdi, Cüheyniye’nin kölesidir.⁴⁴⁶ Yahyâ b. Maîn “bir sakınca yoktur” ve “hüccet” demiştir. Ebû Zür’a “hafızası kötü, kötü hafızadan dolayı hata yapabilir” demiştir. Nesâî “kuvvetli değildir” ve “bir sakıncası yoktur, Ubeydullâh b. Ömer’den hadisi münkerdir” açıklamasını yapmıştır.⁴⁴⁷

Tirmizî’nin senedinde bulunan peş peşe râvilerin cerh edilmesi sebebiyle diğer râviyi inceleme ihtiyacı duymuyoruz.

Hız. Peygamber’den döer farklı senet ile bize ulaştığı için bu rivayet meşhurdur. Mansur’un, Zekvân es-Semmân’ın Bâzân’dan rivâyet aldığı için, ondan rivâyet almaması, Zekvân’ın zayıf râvilerden de rivâyet aldığı anlamına gelebilmektedir. Süheyl b. Ebî Sâlih ve Abdü’l-Aziz b. Muhammed’in hafıza bozukluğu ile cerh edilmeleri, onların zayıf râviler olduğunu göstermek için yeterlidir. O halde bu rivâyette cerh edilen râvilerin bulunması sebebiyle bu senet zayıftır.

Söz konusu rivâyette bağlantılı olarak bazı sahâbilerden bayram namazlarında, küsuf namazında ve belirtilmemiş zamanlarda Hız. Peygamber’in kadınlarla yaptığı sohbetle ilgili bilgiler nakledilmiş, ancak bunlarda hayız halindeki kadının ibadetiyle ilgili konular yer almamıştır.⁴⁴⁸ Konunun hacmini fazla genişletmemek için bu rivâyetlere sadece işaret etmekle yetinilmiştir. Bütün bu rivâyetler bir araya getirildiğinde lafız farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Kadın ve erkeklerin bulunduğu kalabalık bir ortamda meydana gelen bu olayı anlatan rivâyetlerdeki lafız farklılıkları, asıl metinde eksik veya fazlalıkların olabileceğini de gündeme getirmektedir.

Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullâh b. Ömer’in rivâyetlerinde, kadınların dinlerinin noksanlığının sebebi olarak, “hayızlıyken namaz kılmaması ve oruç tutmaması” zikredilmiştir. Ebû Hureyre’den nakledilen rivâyetlerin bazısında da ifade bu şekilde yer almışken, bazısında sadece namaz kılmaması zikredilmiştir. Bu hadis, hayızlı kadının namaz kılmayacağına ve oruç tutmayacağına delil olarak kullanılmıştır.⁴⁴⁹

Tirmizî, bu rivâyet için hasen sahihtir, demiştir. Tirmizî’ye göre hasen hadis, isnadında yalan söylemekle itham edilmiş bir râvi bulunmayan, şâz olmayan ve

441 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 441.

442 İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 313.

443 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 332

444 İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 421.

445 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 332-333.

446 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 527.

447 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 529.

448 Müslim, *Salâtü’l-İydeyn* 1; Tirmizî, *Cuma* 32.

449 İbn Hacer, *Bulûğu’l-Merâm*, III, 1307.

benzeri başka tariklerden rivâyet edilen hadistir. Ayrıca Tirmizî, *el-Câmi'u's-Sahih*'inde isnadı muttasıl olmayan hadisleri hasen olarak nitelendirmiştir.⁴⁵⁰

Söz konusu rivâyet, Hz. Peygamber'den merfu olarak üç sahâbî tarafından nakledilmiş daha sonra ise meşhur olmuştur. Rivâyet bu yönüyle meşhur bir rivâyettir. Ancak kadınlar topluluğuna yapılan hitabın tek kadın râvisi olan Zeynep tarafından gelen rivâyet şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) bize hitap etti ve şöyle dedi: “Ey kadınlar topluluğu! Ziyaret eşyalarınızdan dahi olsa sadaka veriniz. Kıyamet günü Cehennemliklerin çoğu sizlersiniz.”⁴⁵¹

Rivâyetleri karşılaştırdığımızda, bir kısmında olayın, Ramazan veya Kurban Bayramı'nda meydana geldiği belirtilmiştir. Müslim'in naklettiği Abdullâh b. Ömer rivâyetinde, olayın ve ne zaman geçtiği konusunda bir bilgi mevcut değildir. Ancak bu üç rivâyet karşılaştırıldığında, aralarında bazı lafız farklılıkları olmakla birlikte anlam yönünden aynı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Hz. Peygamber'den nakledilen bu rivâyetlerin sahih olduğu konusunda klasik kaynaklarda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak İbn Hacer *Takrîb*'de, Abdullâh b. Dinâr için zayıf demiştir.⁴⁵²

Rivâyet üzerine günümüzde de hem isnâd hem de metin yönünden birçok çalışma ve değerlendirme yapılmıştır.⁴⁵³

Darimî'de söz konusu rivâyet merfû olarak değil, Abdullâh b. Mesûd'a nispetle mevkûf olarak nakledilmiştir:

أخبرنا أبو زيد سعيد بن الربيع ثنا شعبة عن الحكم قال سمعت ذرا عن وائل بن مهانة عن عبد الله عن النبي صلى الله عليه وسلم قال للنساء * تصدقن فإنكن أكثر أهل النار فقالت امرأة ليست من أشرف النساء لم أوم أو فيم قال إنكن تكثرن اللعنة وتكفرن العشير قال وقال عبد الله ما من ناقصي الدين والعقل أغلب للرجال نوي الأمر على أمرهم من النساء قال رجل لعبد الله ما نقصان عقلها قال جعلت شهادة امرأتين بشهادة رجل قال سنل ما نقصان دينها قال تمكث كذا وكذا من يوم وليلة لا تصلي لله صلاة

“Bize Ebû Zeyd Sa'îd İbn er-Rebî' haber verip (dedi ki), bize Şu'be, el-Hakem'den rivâyet etti ki, O şöyle demiş:” Ben Zerr'i, Vâ'il b. Muhâne'den, (O) Abdullâh'tan, (O da) Hz. Peygamber'den (s.a.v.) (naklen, şöyle derken) işittim:” (Hz. Peygamber) kadınlara: “Tasaddukta bulununuz. Çünkü siz, Cehennem ehlinin en çoğunu (teşkil ediyorsunuz)” buyurmuş. Bunun üzerine, ileri gelen kadınlardan olmayan bir kadın; “Niçin veya “Neden”, yahut “Peki neden?” demiş. (O zaman Hz. Peygamber) şöyle buyurmuş: “Çünkü sizler çok lanet edersiniz, kocaya da nankörlük edersiniz. “(El-Hakem) dedi ki, Abdullah da şöyle demiş: “Dini ve akli noksan olanlardan kadınlar kadar, işlerinde söz sahibi erkeklere galebe edici hiç kimse yoktur.” Bunun üzerine bir adam Abdullah'a; “Onların akıl noksanlığı ne-

⁴⁵⁰ Mücteba Uğur, “Hasen”, *DİA*, XVI, 374

⁴⁵¹ Tirmizî, Zekât 111; Zeynep rivâyetleri için bk. Buhârî, Zekât 48; Müslim, Zekât 2; Nesâî, Zekât 117.

⁴⁵² İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 244.

⁴⁵³ Kamil Çakın, “Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi”, *Dini Araştırmalar*, Mayıs, 1998, 1/1, 5-30; Zekeriyâ Güler, “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?”, *Mehir*, 1998, II, 14-21; Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, (Ankara: Kitâbiyât Yay. 2000), s. 83-192; Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargularda Kadın*, (İstanbul: Beyan Yay. 2000), s. 151-253.

dir?” demiş. O da şöyle cevap vermiş: “İki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine mukabil kılındı.” (El-Hakem) demiş ki, (Abdullah’a), “Onların din noksanlığı nedir?” diye de sorulmuş, O da şöyle cevap vermiş: “Onlar (hayız ve nifâs hallerinde) Allah için hiçbir namaz kılmaksızın şu kadar gün ve gece beklerler.”⁴⁵⁴

Bu hadisin metninden açık bir şekilde anlaşıldığı gibi “akıl ve din eksikliği” söyleminin Abdullâh b. Mesud’a ait olduğu anlaşılıyor. Bu rivâyetin senet değerlendirmesi şöyledir:

Vâil b. Muhâne: Vâil b. Muhâne et-Teymî, Kûfe ehliendir. İbn Mesûd’dan rivâyet almış, ondan da Zerr el-Hemdâni rivâyet etmiştir.⁴⁵⁵ İbn Sa’d “hadisi çok az olan bir kimse”⁴⁵⁶ İbn Hacer “maktûl”⁴⁵⁷ demiştir.

Zerr: Zerr b. Abdillâh b. Zûrâre el-Hemdâni el-Mürhebî, künyesi Ebû Ömer el-Kûfî’dir.⁴⁵⁸ İbn Hacer “sika, âbid”⁴⁵⁹ Yahyâ b. Maîn, Nesâî ve Abdurrahman b. Yusuf “sika”, Ebû Hâtim “sadûk”, Ebû Davûd “Mürchie idi”⁴⁶⁰ İbn Hibban “kane yegussu”⁴⁶¹ demiştir.

El-Hakem: Hakem b. Uteybe el-Kindî el-Kûfî, Adiy b. Adiy’in kölesidir. Amr b. Muhammed “Kûfe’de İbrahim ve Şa’biyye’den sonra Hakem ve Hammâd gibisi olmadı” demiştir. Yahyâ b. Maîn “sika”, Nesâî ve Ebû Hâtim “sebt”, İclî “hadiste sika ve sebt” demişlerdir.⁴⁶² İbn Hacer “sika, sebt, fakih ve müdelles olabilir” demiştir.⁴⁶³

Şu’be: Şu’be b. Haccâc el-Verd el- Atekî Ebû Bistam el-Vasitî, “sika, hâfiz ve mutkindir.” Abdurrahman b. Mehdî⁴⁶⁴ ve Sevrî, onun için “hadiste müminlerin emiridir” demiştir.⁴⁶⁵ Muhammed b. Sad O’nun için, “sika, sebt, mutkin ve hüccet” değerlendirmesini yapmıştır.⁴⁶⁶ Buhârî, Ali b. Medîni’den nakille bin kadar hadisi olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁷

Ebû Zeyd Sa’id İbn -u’r-Rebî’: Ebû Zeyd el-Heravî, ismi Saîd b. er-Rabî, Basra ehliendir.⁴⁶⁸ Ahmed b. Hanbel “şeyh, sika”, Ebû Hâtim “sadûk”,⁴⁶⁹ İbn Hacer “sika”⁴⁷⁰ demişlerdir.

⁴⁵⁴ Dârimî, Tahâret 104-107. Bu konudaki merfû ve mevkûf rivâyetleri Kamil Çakın bir araya toplayarak incelemeye tabi tutmuştur. Bk. Kamil Çakın, “Kadınlar ile İlgili bir Hadis ve Değerlendirilmesi”, *Dini Araştırmalar*, Ankara: Seba Yayınları 1998, s. 5-30.

⁴⁵⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 495.

⁴⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VII, 453.

⁴⁵⁷ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 1035.

⁴⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 440.

⁴⁵⁹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 313.

⁴⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 440.

⁴⁶¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 295.

⁴⁶² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 246.

⁴⁶³ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 263.

⁴⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 491.

⁴⁶⁵ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 208.

⁴⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII; 494.

⁴⁶⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 489.

⁴⁶⁸ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 265.

⁴⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 157.

⁴⁷⁰ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 377.

Rivâyet Hz. Peygamber'den sonraki tabakalarda birer râvi tarafından nakledilmiştir. Senette bulunan Hakem'in müdellis olma ihtimali sebebiyle bu rivâyet hasen olarak değerlendirilmelidir. Merfu ve mevkuf tariklerle bize ulaşan "kadınların hayızlıyken oruç tutamayacaklarını" bildiren rivâyetleri inceledikten sonra şunları söyleyebiliriz: Meşhur olarak bize ulaşan hadis Buharî, Müslim, İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un verdiği tarikle hasen; Tirmizî'de bulunan hadis ise tenkitler sebebiyle zayıf olarak tespit edilmiştir. Dârimî'de yer alan rivayette hasen olarak kabul edilmelidir. Bu durumda karşımıza lafız farklılıklarından kaynaklanan iki metin çıkmaktadır. Hasen iki senet arasında tercih yapma durumunda Dârimî de yer alan senedi tercih etmekteyiz. Bu rivayet, kadınların hayızlıyken oruç tutamayacaklarına delil olarak gösterilebilir.

Dârimî'de yer alan rivâyetin hayızlı kadınların oruç tutmamalarına delil olarak gösterilmesini bir kenara bırakacak olursak, en azından "dininiz eksiktir" sözünün Abdullâh b. Mesud'a ait olma ihtimalinin ortaya çıktığını anlamış bulunmaktayız.

3.4. Oruç Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

Rivâyetlerin senetleri ile ilgili yapılan inceleme neticesinde, "Adiy" rivayetinin zayıf olduğu ve bu konuda delil olarak gösterilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü ahkâm konusunda hüküm vermek için kaynaklarda sahih ve hasen hadisler mevcuttur. "Din Noksanlığı" ve "Hamne bnt. Cahş Rivâyeti" rivâyetleri ise hasendir ve hayızlı kadının oruç tutamayacağı konusunda delil olabilir.⁴⁷¹

4. Mescide Girmek ile İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Hayızlı kadınların mescide girmesi konusu da bir hayli tartışılan konulardandır. Bu konuda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür: "Hayızlı kadın kesinlikle mescide giremez" diyenler⁴⁷² olduğu gibi "girmesi caizdir"⁴⁷³ de denilmiştir. Yine "mescidi kirletme endişesi yoksa sadece geçmesi caizdir" denildiği gibi günümüzde "kirletme endişesi yoksa tören izlemek ziyaret etmek gibi durumlarda girebileceği"⁴⁷⁴ söylenmiştir.

Bu konu ile ilgili rivâyetleri üç başlıkta sayabiliriz:

1. Bayram namazına çıkış rivâyeti
2. Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'den seccadeyi getirmesini istediği rivâyet
3. Hz. Peygamber'in Sahabelere evlerinin kapılarının yönünü değiştirmeleri emrettiği rivâyet

⁴⁷¹ Bk. Arif Ulu, "Âdet Halindeki Kadının Orucuyla ilgili Hadislerin Tenkidi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2012, Sayı:38, s. 1-50

⁴⁷² *Fetevayı Hindiyeye*, c. 1, s. 92.

⁴⁷³ İbn Rüşd, *Bidayeti'l-Müctehid*, Dâru İbn Hazm, Beyrût 1995, I, 100.

⁴⁷⁴ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Meseleler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s. 43.

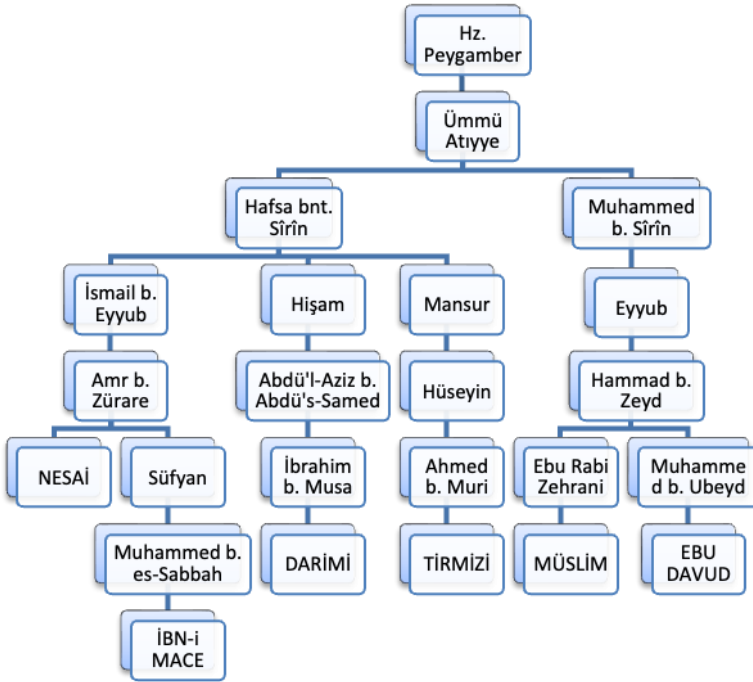
4.1. Bayram Namazına Çıkış Rivâyeti

Hayızlı kadınların namaz yerinden ayrı durarak bayram namazlarının kılındığı sahada hâzır bulunmalarını anlatan rivâyeti Buhârî,⁴⁷⁵ Müslim,⁴⁷⁶ Nesâî,⁴⁷⁷ Tirmizî,⁴⁷⁸ Ebû Dâvud,⁴⁷⁹ İbn Mâce⁴⁸⁰ ve Dârimî⁴⁸¹ rivâyet etmişlerdir.

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ قَالَ أَنْبَأَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ أَبِي يُوْبَ عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ كَانَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ لَا تَتَكْرَرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَالَتْ بِأَبَا فَقُلْتُ أَسْمَعْتِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا قَالَتْ نَعَمْ بِأَبَا قَالَ لِيَخْرُجَ الْعَوَاتِقُ وَدَوَاتِ الْخُدُورِ وَالْحَيْضُ فَيَسْهَنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ وَتَعْتَزِلَ الْحَيْضُ الْمُصَلِّي

“Bize Amr b. Zürâre, İsmâîl’den, Oda Eyyûb’tan, O da Hafsa’dan şöyle rivâyet etti: Ümmü Atiyye ile karşılaştım ve ona dedim ki: Peygamber (s.a.v)’den bizzat kendin duydun mu? Dedim. O da: Babam, onun yoluna feda olsun diyerek şöyle söyledi: Akıl balığ olan ve olmayan genç kızlar bayram namazına ve Müslümanların davetine katılsınlar, hayızlılar ise musalladan uzak dursunlar.”⁴⁸²

Buhârî’nin, Hafsa’dan rivâyet ettiği bu hadisi, diğer kaynaklar Ümmü Atiyye’den rivâyet etmişlerdir. Bu isnâdı, rivâyeti eserlerinde nakleden müelliflerle birlikte şema üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür:

475 Buhârî, Hayız 23; İydeyn 18.

476 Müslim, İydeyn 1.

477 Nesâî, Salâtü'l-İydeyn 3.

478 Tirmizî, İydeyn 388.

479 Ebû Dâvud, Salât 238.

480 İbn Mâce, Salât ikame 165.

481 Dârimî, Salât 224.

482 Nesâî, Salâtü'l-İydeyn 3

Rivâyeti Ümmü Atıyye'den, Hafsa bnt. Sîrîn ve Muhammed b. Sîrîn nakletmiştir. Hafsa bnt. Sîrîn 'den on râvi, Muhammed b. Sîrîn'den ise dört râvi nakletmiştir. İsnâd şemasındaki bazı râvilerin güvenilirlik durumu şöyledir:

Ümmü Atıyye: Ümmü Atıyye Nüseybe bint el-Hâris el-Ensâriyye, hadis râvilerinden Dubâa bint Hâris'in kardeşi olan kadın sahâbidir.⁴⁸³ Hz Peygamber'den ve Ömer b. Hattâb'tan rivâyette bulunmuştur. Hicri 70 yılına kadar yaşadığı zikredilen Ümmü Atıyye, çok hadis rivâyet eden kadın sahâbilerden olup Enes b. Mâlik, İbn Sîrîn, Hafsa bnt. Sîrîn, Abdülmelik b. Umeyr, âzatlısı Ümmü Şerâhîl, torunu İsmâil b. Abdurrahmân b. Atıyye ve Ali b. Akmer kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁴⁸⁴ Ümmü Atıyye'nin Kütüb-ü Sitte ile Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki hadislerinin sayısı tekrarlarıyla birlikte 100'ü aşar.

Hafsa binti Sîrîn: Ümmü'l-Hüzeyl el-Ensârî, Enes b. Mâlik, Rabi b. Ziyâd, Ebû Aliye'den rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan kardeşi Muhammed, Katâde, Eyyûb gibi kimseler rivâyet almıştır. İclî, "tabiundan" olup "sika" olduğunu; Ahmed b Ebî Meryem de "sika ve hüccet" olduğunu söylemiştir. İbn Hibban, *Sikat*'ta onu zikretmiştir.⁴⁸⁵ İbn Hacer, "üçüncü tabakadan olup sikadır" demiştir. Hicri yüz bir senesinde vefat etmiştir.⁴⁸⁶

İsmâil b. Eyyûb: Eyyûb b. Ebî Temîme Keysânî es-Sahtiyânî, Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup pek çok kimseden rivâyet almıştır. Yaklaşık sekiz yüz kadar rivâyeti olduğunu Buhârî nakletmiş, Bişr b. Âdem bin tane rivâyeti vardır demiştir.⁴⁸⁷ İbn Sa'd, "hadiste sika ve sebt, ilimlerin çoğuna hâkim hüccet ve adildir" der. Nesâî de, "sika ve sebt" demiştir.⁴⁸⁸ İbn Hacer, "sika, sebt, hüccet ve fakihleri ileri gelenlerinden" olduğunu söylemiştir. Hicri 131 yılında vefat etmiştir.⁴⁸⁹

Amr b Zürâre: Amr b Zürâre b. Vakid el-Kilâbî, Ebû Muhammed b. Ebî Amr en-Neysâbü'rî hafızdır. Ebû Bekr b. Ayyâş, Muâz b. Muâz, Süfyân b. Uyeyne gibi kimselerden rivâyetleri vardır. Buhârî, Müslim, Nesâî gibi pek çok kimse ondan rivâyette bulunmuştur.⁴⁹⁰ Nesâî, "sika"; Ebû Amr el-Müstemli "sikatün sika (çok güvenilir)" demişlerdir. İbn Hibban *Sikat*'ında zikretmiştir. Hicri 238 senesinde vefat etmiştir.⁴⁹¹

Nesâî'nin *Sünen*'inde yer alan, beş tabaka ile Hz. Peygamber'e ulaşmıştır. Senesinde sika râvilerin bulunması sebebiyle sahihtir.

Muhammed b. Sîrîn: Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî, Enes b. Mâlik, Hz Âişe, Hasan b Ebî Tâlib, Semura b. Cündeb gibi kimselerden rivâyette bulunmuştur. Ebû

⁴⁸³ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 1374; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, III, 423.

⁴⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 581.

⁴⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 526; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 657.

⁴⁸⁶ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 1349.

⁴⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 314; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 374.

⁴⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 315; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 375; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 381.

⁴⁸⁹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 158; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 375.

⁴⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 31; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 414.

⁴⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 32; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 415.

Talib, İbn Maîn, İbn Sad ve İclî “sika” olduğunu söylemiştir.⁴⁹² İbn Hacer “sika, abid” olduğunu söylerken “mana ile rivâyette bulunmadı” demiştir. Hicri yüz on senesinde vefat etmiştir.⁴⁹³

Eyyûb: Eyyûb es- Sahtiyânî: (Yukarıda geçmişti.)

Hammâd: Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî, Ebû İsmâîl el-Basrî, Amr b. Dinâr, Hişâm b. Urve, Ubeydullâh b. Ömer gibi pek çok kişiden rivâyet almıştır. İbn Mübârek, Kattân, Sevrî çok kimselerde ondan rivâyette bulunmuştur.⁴⁹⁴ İbn Hacer “sika, sebt ve fakih” demiştir. Amr b. Ali, “Abdurrahmân b. Mehdi’den rivâyette hadis âlimlerinin önde gelen dört isminden biri” olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁵ İbn Hibban, “İbn Mehdi’den nakille, Basra’da ondan daha fakih kimseyi görmediğini” söylemiştir.⁴⁹⁶ İbn Sa’d, “İbn Şeybe sika olduğunu” söylemiştir.⁴⁹⁷ Hicri yüz yetmiş dokuz senesinde vefat etmiştir.⁴⁹⁸

Ebû Rabi’ Zehrânî: Süleymân b Dâvûd el-Atekeyyü; Abdullâh b. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne gibi pek çok kişiden rivâyet almıştır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud çok kimseler ondan rivâyette bulunmuştur.⁴⁹⁹ İbn Hacer “sika” demiştir.⁵⁰⁰ Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür’a, Ebû Hâtim ve Nesâî “sika” olduğunu söylerken, Yahyâ “sadûk” olduğunu da eklemiştir.⁵⁰¹ Hicri iki yüz otuz dört senesinde vefat etmiştir.⁵⁰²

Müslim’in *Sünen*’inde yer alan bu rivâyetin senedinde cerh edilen bir râvinin bulunmaması münasebetiyle, bu rivâyet sahihtir.

İbn Hacer, rivâyetle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “Yalnız hayızlı kadınlar namazgâhtan uzak dursunlar.” Hz. Peygamberin bu emri, çoğunluk tarafından hayızlı kadının namazgâhlardan uzak durmasının müstehap olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Çünkü namazgâhlar, câmi olmadığı için hayızlı kadınların buralara gitmesi yasaklanmamıştır. İbnü’l-Müneyyir şöyle demiştir: “Kadınların namazgâhlardan uzak durmalarındaki hikmet şu şekilde açıklanabilir: Kadınların namaz kılmadıkları halde namazgâhlarda bulunmaları, tavır olarak bir bakıma küçümseme anlamına gelir. Bundan dolayı hayızlı kadınların namazgâhlardan uzak durması müstehap olmuştur.”⁵⁰³

Aynî şu nakillerde bulunmuştur: “Hayızlı kadın Allah’ı zikretmekten alıkona-maz.” Hattâbî: “Kadınların hayırlı yerlerde, ilim meclislerinde bulunmaları gerekir. Fakat hayızlı iken mescide giremezler.” demiştir. Nevevî: “Âlimler kadınların bayram namazına çıkmalarına izin vermişler ama bugün bu durum fitneye yol açmak-

⁴⁹² İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, V, 627; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, VI, 340-341.

⁴⁹³ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 853; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, VI, 342.

⁴⁹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, VI, 195; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, II, 274.

⁴⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 274.

⁴⁹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, VI, 196.

⁴⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, VI, 196.

⁴⁹⁸ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 268.

⁴⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 277.

⁵⁰⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 407.

⁵⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 278.

⁵⁰² İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 407; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 278.

⁵⁰³ İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri* I, 504.

tedir.⁵⁰⁴ demiştir. Neticede Hz. Peygamber, hayızlılar da dâhil tüm kadınları bayram namazlarına çağırıştır. Yağmurlu zamanlarda bayram namazını mescitte kıldıkları da bize ulaşan bilgiler arasındadır.⁵⁰⁵

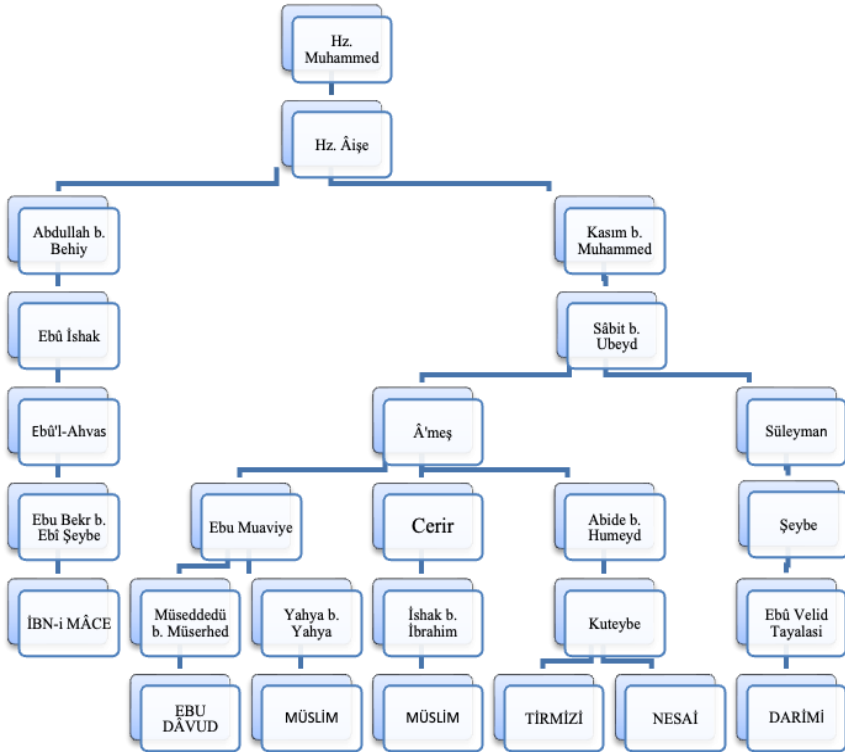
4.2. Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'den Seccadeyi Getirmesini İsteddiği Rivâyet

Bu rivâyeti Müslim, Nesâî, Tirmizî, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Dârimî rivâyet etmişlerdir.⁵⁰⁶

وحدثنا يحيى بن يحيى وأبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب قال يحيى أخبرنا وقال الآخران حدثنا أبو معاوية عن الأعمش عن ثابت بن عبيد عن القاسم بن محمد عن عائشة قالت قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم * ناوليني الخمرة من المسجد قالت إني حائض فقال إن حيضتك ليست في يدك

“Bize Yahyâ b. Yahyâ, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Ebû Kureyb, Yahyâ ve diğerlerinden, onlar da Ebû Muâviye'den, O da A'meş'ten, O da Sâbit b. Ubeyd'den, O da Kâsım b. Muhammed'den şöyle rivâyet etmiştir: Âişe (r.anhâ) demiştir ki: “Rasûlullah (s.a.v.) bana, “Mescitten seccadeyi aliver.” dedi. “Ben hayızlıyım” dedim. Bunun üzerine: “Senin hayzın elinde değildi” buyurdu.”⁵⁰⁷

Bu isnadı, rivâyeti eserlerinde nakleden müelliflerle birlikte şema üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür:

⁵⁰⁴ Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, III, 452.

⁵⁰⁵ Ebû Dâvud, *Salât* 248-251.

⁵⁰⁶ Müslim, *Hayız* 3; Ebû Dâvud, *Tahâret* 102; İbn Mâce, *Tahâret* 120; Nesâî, *Tahâret* 120; Tirmizî, *Tahâret* 101; Dârimî, *Tahâret* 82.

⁵⁰⁷ Müslim, *Hayız* 3

Hız. Âişe'den nakledilen hadis, Abdullâh b. Behiy ve Kâsım b. Muhammed kanalıyla yayılmıştır. Abdullâh b. Behiy kanalıyla ferd olarak gelen rivâyet, Kâsım b. Muhammed'den on dört râvi tarafından nakledilmiştir. Bazı râvilerin durumunu inceleyerek hadislerin güvenilirlik durumu şöyle ortaya koyabiliriz:

Kâsım b. Muhammed: Ebû Muhammed (Ebû Abdîrahmân) el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Siddîk el-Kureşî et-Teymî el-Medenî, Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden birisidir. Kendisi halası Hz. Âişe, Zeyneb bnt. Cahş, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre, Muâviye b. Ebû Süfyân, Abdullah b. Amr b. Âs ve diğer bazı sahâbîlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden hadis nakledenler arasında Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Ali b. Ebû Talhâ, Şa'bî, Nâfî, Sâlim b. Abdullâh b. Ömer, Ebû Bekir b. Hazm, Mâlik b. Dînâr, İbn Şihâb ez-Zührî, İbn Ebû Muleyke, Rebiatürre'y, Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs, Ebû'z-Zinâd, Abdullâh İbn Avn, Eyyûb es-Sahtiyânî gibi isimler vardır.⁵⁰⁸ Kütüb-ü Sitte râvilerinden olan Kâsım için Mus'ab ez-Zübeyrî "tâbiînin hayırlılarından", İmam Mâlik "ümmetin fakihlerinden" diye anarken Yahyâ b. Saîd Medine'de Kâsım'dan daha faziletlini görmediklerini söylemiştir. Hicri 106 yılında vefat etmiştir.⁵⁰⁹

Sâbit b. Ubeyd: Sâbit b. Ubeyd el- Ensârî, Zeyd b. Sabit'i kölesidir. İbn Ömer, Zeyd b. Sâbit, Muğire b. Şube'den rivâyette bulunmuş, kendisinden de İbn Sirin, A'meş, Sevrî rivâyet almışlardır.⁵¹⁰ Ahmed, Yahyâ, Nesâî,⁵¹¹ İbn Hacer "sika" demiştir.⁵¹²

A'meş: Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-Kûfî, tâbiîn nesline mensup âlim olup hafızlığını tamamladıktan sonra öğrenimine kıraat ilmiyle başladı. Rivâyette bulunduğu meşhur muhaddisler arasında Saîd b. Cübeyr, Kays b. Ebû Hâzim, Ebû Vâil Şakîk b. Seleme ve Şa'bî zikredilebilir. Kendisinden de Ebû Hanîfe, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. Mübârek gibi hicrî II. yüzyılın meşhur âlimleri hadis rivâyet etmişlerdir. Hicri 148 yılında vefat etti.⁵¹³

Abide b. Humeyd: Abide b. Humeyd b. Suheyb et-Temîmî, künyesi Ebû Abdurrahmân el-Kûfî, Hazzâi olarak bilinir. Rivâyette bulunduğu muhaddisler arasında el-Esved b. Kays, Ömer b. Râşid, Mansur b. Mu'temir, İsmâîl b. Ebî Hâlid bulunmaktadır. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Hasân b. Sabbâh, Ali b. Hucr gibi râviler rivâyet almıştır.⁵¹⁴ Ahmed b. Hanbel, Nesâî "leyse bihi be's (Onda bir sakınca yok-sika)" derken, Yahyâ b. Maîn, Mevsîlî ve İbn Sa'd "sika" demişlerdir.⁵¹⁵ Hicri 190 yılında vefat etmiştir.⁵¹⁶

⁵⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 83; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 309.

⁵⁰⁹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 794; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 84-85.

⁵¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 493; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 91.

⁵¹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 493.

⁵¹² İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 186.

⁵¹³ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 414.

⁵¹⁴ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 654; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 85; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 163.

⁵¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 85.

⁵¹⁶ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 654; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 86.

Kuteybe: Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekâfî, künyesi Ebû Recâ'dır.⁵¹⁷ Leys b. Sa'd, İbn Lehîa, Ebû Avâne el-Vâsîfî, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd ve Süfyân b. Uyeyne'den rivâyet almıştır. Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'den başka Abdullâh b. Zübeyr el-Humeydî, Nuaym b. Hammâd, Ali b. Medîni, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb ve Ebû Bekir İbn Ebi Şeybe gibi âlimler de ondan hadis dinlemişlerdir. Rivâyetleri Kütüb-ü Sitte'de yer almaktadır.⁵¹⁸ Ahmed b. Ebî Heysemi, Yahyâ b. Maîn'den, Ebû Hâtîm ve Nesâî "sika" demişlerdir. Ayrıca İbn Hiraş ve Nesâî, "sadûk" olduğunu da eklemiştir.⁵¹⁹ Hicri 148 yılında vefat etmiştir.⁵²⁰

Tirmizî ve Nesâî hadislerinin senetlerinde yer alan râvilerin durumları incelediğinde, cerh edilen bir râviye rastlanılmamıştır. Bu durumda ilgili rivâyetleri sahih olarak değerlendirmek gerekir.

İbn Mâce'de bulunan rivâyetin senet durumu da şöyledir:

Behiy: Abdullâh el-Behiy, Mus'ab b. Zübeyr'in kölesi, Künyesi Ebû Muhammed'dir.⁵²¹ Abdullâh b. Ömer b. Hattâb, Abdullâh b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, Urve b. Zübeyr'den rivâyetleri vardır.⁵²² İbn Hacer, "sika" demiştir.⁵²³ İbn Hibban *Sikat*'ta zikretmiş, Buhârî *Edeb*'de ondan rivâyette bulunmuştur.⁵²⁴

Ebû İshâk: Amr b. Abdillâh b. Ubeyd, künyesi Ebû İshâk es-Sebiî' tabiidir.⁵²⁵ Rivâyette bulunduğu muhaddisler arasında Erkâm b. Şurahbil, Heyseme b. Abdîr-rahmân, Alî b. Ebî Talib bulunmaktadır. Kendisinden Mansur b. Abdîr-rahmân, A'meş, Sevrî gibi pek çok kişi rivâyette bulunmuştur.⁵²⁶ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtîm ve Nesâî "sika" demişlerdir.⁵²⁷ Hicri 127 yılında vefat etmiştir.⁵²⁸

Ebu'l-Ahves: Sellâm b. Süleym el-Hanefî, Ebû'l-Ahves el-Kûfî, Kütüb-ü sitte râvilerindedir. Rivâyette bulunduğu muhaddisler arasında Esved b. Kays, A'meş, Ebû İshâk ve Mansûr bulunmaktadır.⁵²⁹ Yahyâ b. Maîn, Ebû Zûr'a ve Nesâî "sika" demişlerdir.⁵³⁰ İbn Hacer "sika, mutkin ve sahibu'l-hadis" demiştir.⁵³¹

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe: Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, pek çok kimseden rivâyet almış ve pek çok kimseye rivayet vermiştir.⁵³² İclî, Ebû Hâtîm, İbn Hiraş⁵³³ ve İbn Hacer, "sika ve hafız"⁵³⁴ demişlerdir.

⁵¹⁷ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 799.

⁵¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 104; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 20; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 332.

⁵¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 106; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 333.

⁵²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 108.

⁵²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 332; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 272.

⁵²² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 332.

⁵²³ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 272.

⁵²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 332.

⁵²⁵ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 177.

⁵²⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 431-433; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 417.

⁵²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 433.

⁵²⁸ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 417.

⁵²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 344; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 417.

⁵³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 344.

⁵³¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 417; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 425.

⁵³² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 265-266.

⁵³³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 266.

⁵³⁴ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 540.

Râviler üzerinde yapılan inceleme neticesinde cerh edilen herhangi bir râvinin bulunmaması sebebiyle bu rivâyet sahihtir.

4.3. Hz. Peygamber'in Sahabelere Evlerinin Kapılarının Yönünü Değiştirmeleri Emrettiği Rivâyet

Hz. Peygamber'in sahabelere, evlerinin mescide açılan kapılarının yönünü değiştirmelerini emrettiği rivâyet, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de yer almaktadır. Ebû Dâvud'da bulunan rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَّاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا الْأَقْلَبُ بْنُ خَلِيفَةَ قَالَ حَدَّثَنِي جِسْرُ بْنُ بِنْتِ دِجَاجَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَوُجُوهُ بُيُوتِ أَصْحَابِهِ شَارِعَةً فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ «وَجَّهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ». ثُمَّ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَلَمْ يَصْنَعْ الْقَوْمُ شَيْئًا رَجَاءً أَنْ تَنْزَلَ فِيهِمْ رُخْصَةٌ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ بَعْدُ فَقَالَ «وَجَّهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فَإِنِّي لَا أَجِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلَا جُنْبٍ».

“Bize Müsedded, Abdü'l-Vâhid b. Ziyâd'dan, O da Eflat b. Halife'den, O da Cesratü bnt. Dicâce'den, Âişe (r.anhâ)'nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Sahabelerin evlerinin kapıları mescide açılmış bir halde iken, Rasûlullah (s.a.v.) (Mescide) gelip; “Şu evlerin yönlerini (kapılarını) mescidden çeviriniz” buyurdu ve(hucre-i saadetine) girdi. Ashab, kendileri hakkında bir ruhsat inmesini umarak bir şey yapmadılar (evlerin kapılarını çevirmedi.) Bir müddet sonra Rasûlullah onlar (ın yanına) tekrar çıktı ve “Şu evlerin (kapılarını) çeviriniz. Çünkü ben, mescidi hayız ve cünüp (olan)lara helâl görmüyorum” buyurdu.”⁵³⁵

Hanefilerin delil olarak gösterdikleri rivâyetin senedi şöyledir: Müsedded → Abdü'l-Vâhid b. Ziyâd → Eflat b. Halife → Cesratü binti Dicâce → Hz. Âişe

Cesratü binti Dicâce: Cesratü binti Dicâce el-Âmirî el-Kûfî'nin, Alî b. Ebî Tâlib, Ebû Zer Ğıffari, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ömer b. Umeyr b. Mahdûç, Eflat b. Halife rivâyette bulunmuştur.⁵³⁶ Iclî, “tabîi ve sika”⁵³⁷; İbn Hacer ise “makbûl” demiştir.⁵³⁸

Eflat b. Halife: Eflat b. Halife el-Amirî ez-Zühîlî, künyesi Ebû Hasan el-Kûfî'dir.⁵³⁹ Cesratü bnt. Dicâce ve Düheyme bnt. Hassân'dan rivâyet etmiş; kendisinden de Süfyân-ı Sevri, Ebû Bekr b. Ayyâş rivâyette bulunmuştur. Ahmed b Hanbel, “bir sakınca görmediğini”; Ebû Hâtim, “sika”; Dârekutnî “sâlih” olduğunu söylemiştir.⁵⁴⁰ İbn Hacer ise “makbûl” demiştir.⁵⁴¹

Abdü'l-Vâhid b. Ziyâd: Abdü'l-Vâhid b. Ziyâd el-Abdî, el-Basrî, İbn -ü'l-Cevzî *Duafâ* kitabında zikretmiştir. Yahyâ, “leyse bişey”; Muhammed b. Sa'd, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim, Ebû Dâvud, Iclî⁵⁴² ve İbn Hacer, “sika” demişlerdir.⁵⁴³ Nesâî, “leyse bihi be's” demiştir.⁵⁴⁴ Hicri 176 yılında vefat etmiştir.⁵⁴⁵

⁵³⁵ Ebû Dâvûd, Tahâret 94.

⁵³⁶ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VIII, 523; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 121.

⁵³⁷ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VIII, 523.

⁵³⁸ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 1348.

⁵³⁹ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 151; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 88.

⁵⁴⁰ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, I, 281.

⁵⁴¹ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 151; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 88.

⁵⁴² Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, V, 7; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 278.

Müsedded: Müsedded b. Müserhed b. Müserbel el-Esedî, künyesi Ebû'l-Hasan Basrî'dir.⁵⁴⁶ Ebû Hâtim, İclî, Nesâî ve İbn Hacer, "sika" demişlerdir.⁵⁴⁷ Hicri 176 yılında vefat etmiştir.⁵⁴⁸

Şevkânî⁵⁴⁹ ve Zeylâî,⁵⁵⁰ bu rivâyetin sahih olduğunu söylemişlerdir. Buna mu-kabil Bağavî,⁵⁵¹ Hattâbî,⁵⁵² İbn Münzîr, İbn Rüşd,⁵⁵³ İbn Receb⁵⁵⁴ ve İbn Hazm⁵⁵⁵ ise rivâyetin sahih olmadığını söylemişlerdir. Bu rivâyetin münekkitler tarafından sahih kabul edilmemesi gerekçesi üç noktada toplanmaktadır:

- Eflet b. Halife, bazılarına göre meçhuldür.
- Cesratü bnt. Dicâce isminin okunuşunda ihtilaf vardır. Şöyleki ÷ harfi mef-tuh mu yoksa meksur mu okunacak? Buhârî, Dicâce için "acaib" demiştir.
- Hiz. Âişe'den rivâyet edilen bu haber sadece Ebû Dâvud'un *Sünen*'in de yer almaktadır. Yine Ümmü Seleme rivâyeti de Sadece İbn Mâce'de geçmek-tedir.⁵⁵⁶

İbn Mâce'de yer alan rivâyet ise şöyledir:

أم سلمة قالت: - دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم صرحا هذا المسجد. فنادى بأعلى صوته إن المسجد لا يحل لجنب ولا لحائض

"Ümmü Seleme (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v.) bu mescidin avlusuna girerek en yüksek sesiyle: "Şüphesiz mescid, cünüb adama ve hayızlı kadına helâl değildir." buyurdu."⁵⁵⁷

Bu rivâyetin senedi şöyledir: Ebû Bekr b. Şeybe ve Muhammed b. Yahyâ → Ebû Nuaym → Ebû Ğaniyye → Ebû'l-Hattâb el-Hecerî → Mahdûç ez-Zehelî → Cesratü binti Dicâce → Ümmü Seleme

Râvilerin incelemesi şöyledir:

Mahdûç ez-Zühî: Mahdûç ez-Zühî el-Bahilî'nin, İbn Mâce'de tek rivâyeti bu-lunmaktadır.⁵⁵⁸ İbn Hacer "meçhûl" demiştir.⁵⁵⁹

543 İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 630.

544 Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 8.

545 İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 88.

546 Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 83; İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 200.

547 Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 84; İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 930.

548 İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 200.

549 Şevkani, *Neylû'l-Evtar*, haz. Enver el-Baz, (Mısır: Dâru'l-Vefâ 2008), I, 324.

550 Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2010), I, 254.

551 Bağavî, *Şerhu's-Sünne* (Beyrût: Dâru'l-Efkâr 2005), I, 349.

552 Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, haz. Muhammed Ragıb et-Tabbâh, (Halep: Matbaâtü'l-İlmiyye 1932), I, 78.

553 İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, I, 101.

554 Ebû'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşki, *Fethu'l-Bâri alâ Sahîhi'l-Buhârî* (Medine: Mektebü'l-Ğurebaü'l-Eseriyye 1996), I, 322.

555 İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Asâr*, I, 401.

556 Selman b. Fahd el-Adve, *Bulûġu'l-Merâm Şerhi*, (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd 2006), III, 1139

557 İbn Mâce, Tahâret 126; Bu rivâyetin farklı metinleri de bulunmaktadır: Ebû'l-Kâsım Amidî, *Bedru'l-Münir*, II, 562: عَلَيْهِ مِنَ الرَّجَالِ عَلَى كُلِّ جَنْبٍ مِنْ الرَّجَالِ عَلَيَّ: «هَذَا الْمَسْجِدُ حَرَامٌ عَلَى كُلِّ جَنْبٍ مِنْ الرَّجَالِ عَلَيَّ وَفَاطِمَةَ (وَفَاطِمَةَ)»؛ İbn -ü'l-Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbü's-Sünen Ebi Dâvud ve İzah*, I, 104: «إِلَّا: هَذَا الْمَسْجِدُ حَرَامٌ عَلَى كُلِّ جَنْبٍ مِنْ الرَّجَالِ وَحَائِضٍ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا: مُحَمَّدًا وَأَزْوَاجَهُ وَعَلِيًّا وَفَاطِمَةَ»

Ebû'l-Hattâb el-Hecerî: Amr veya Ömer b. Umeyr, İbn Mâce'de rivâyeti bulunmaktadır.⁵⁶⁰ İbn Hacer, "meçhûl" demiştir.⁵⁶¹

Ebû Ğaniyye: Hamîd b. Ebî Ğaniyye el-Esbahânî, İbrâhîm en-Nehâî, Abdullah el-Muhârik'ten rivâyet etmiştir. Süfyan-ı Sevrî de ondan rivâyet almıştır. Buhârî, *Edeb*'te ondan bahsetmiştir.⁵⁶² İbn Hacer, "sadûk" demiştir.⁵⁶³

Ebû Nuaym: İshâk b. El-Fûrat b Ca'd b. Süleym et-Tüciddî, künyesi Ebû Nuaym el-Mısırî'dir. Ebû Avâne, "sika"; Ebû Hâtîm, "şeyhtir fakat meşhur değildir"⁵⁶⁴ derken; İbn Hacer, "sadûk" demiştir.⁵⁶⁵

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe: Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, pek çok kimseden rivâyet almış ve pek çok kimseye rivayet vermiştir.⁵⁶⁶ İclî, Ebû Hâtîm, İbn Hiraş⁵⁶⁷ ve İbn Hacer, "sika ve hafız"⁵⁶⁸ demişlerdir.

Hadis Hz. Peygamber'den sonra her tabakada birer râvi tarafından nakledilmesi sebebiyle ferd/gariptir. Her ne kadar senette sika râviler bulunsa da Mahdûç ve Ebu'l-Hattâb'ın meçhul olması, Ebû Ğaniyye hakkında fazla bir malumatın olmaması sebebiyle bu rivâyet zayıftır. Metinle ilgili olarak da pek çok kimsenin duyduğu bir olayın meçhul râviler tarafından aktarılması da dikkate alınması gereken noktalardandır.

Hattâbî, "bu hadisi zayıf kabul ettiler. Eflat'ın rivâyeti meçhuldür, hadisiyle ihticac etmek doğru olmaz" dediklerini nakletmiştir.⁵⁶⁹

4.4. Mescide Girmek İle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Yapılan senet incelemesi neticesinde, "Bayram namazına çıkış" ve "Hz. Âişe'den seccadeyi getirmesini istediği" rivâyetlerin, sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır. "Sahabelere evlerinin kapılarının yönünü değiştirmeleri emrettiği rivâyeti" ise zayıftır. Bu bilgilerin neticesinde, hayızlı kadının mescide girmemesi konusunda delil olarak gösterilen rivâyet zayıftır. Ahkâm konusunda sahih hadislerin delil olarak gösterilmesi gerekir. Yoksa Hz. Peygamber'in hayızlı kadınların mescide girmesinde bir sakınca görmediği diğer iki hadisten anlaşılacaktır.

5. Kur'ân Okumak İlgili Rivâyetlerin Tahlili ve Değerlendirilmesi

Hayızlı kadının Kur'ân okuyup okuyamaması yönündeki rivâyetleri üç başlık altında incelenebilir:

1. Ali b. Ebî Tâlib Rivâyeti

⁵⁵⁸ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VII, 46.

⁵⁵⁹ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 923.

⁵⁶⁰ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VIII, 300.

⁵⁶¹ İbn Hacer, *Et-Takrib*, s. 1140.

⁵⁶² Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, II, 306.

⁵⁶³ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 275.

⁵⁶⁴ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 130; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, I, 196.

⁵⁶⁵ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 131.

⁵⁶⁶ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 265-266.

⁵⁶⁷ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 266.

⁵⁶⁸ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 540.

⁵⁶⁹ Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, I, 255.

2. Abdullâh b. Ömer Rivâyeti
3. Hz. Âişe Rivâyeti

5.1. Ali b. Ebî Tâlib Rivâyeti

Ebû Dâvud, Hz. Ali'den şu haberi nakletmiştir:

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَأَنَا وَرَجُلَانِ رَجُلٌ مِّنَّا وَرَجُلٌ مِّنْ بَنِي أُسْدٍ - أَحْسَبُ فَبِعَنَّهُمَا عَلِيٌّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَجَهًا وَقَالَ إِنَّكُمْ عَلَجَانُ فَعَالَجَا عَنْ بَيْنِكُمَا. ثُمَّ قَامَ فَدَخَلَ الْمَخْرَجَ ثُمَّ خَرَجَ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأَخَذَ مِنْهُ حَفْنَةً فَفَمَسَحَ بِهَا ثُمَّ جَعَلَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَاتَّكُرُوا ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَخْرُجُ مِنَ الْخَلَاءِ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَأْكُلُ مَعَنَا اللَّحْمَ وَلَمْ يَكُنْ يَحْبِبُهُ - أَوْ قَالَ يَحْجُرُهُ - عَنِ الْقُرْآنِ شَيْءٌ لَيْسَ الْجَنَابَةَ.

“Bize Hafs b. Ömer Şu’be’den, O da Amr b. Mürra’dan, O da Abdullâh b. Selime’den şöyle rivâyet etti: Biri bizden, diğersinin de Benî Esed’den olduğunu zannettiğim iki kişi ile birlikte Ali (r.a.)’ın huzuruna girdim. Ali (r.a.) onları (âmil olarak veya bir başka görevle) bir tarafa gönderdi ve şöyle dedi:”Siz, ikiniz de güçlü kuvvetlisiniz. Dîninizi için çalışınız (veya dîninizi koruyunuz).” Sonra kalktı ve helâya girdi. Sonra çıktı ve su istedi. Sudan aldı ve onunla meshetti. Sonra Kur’ân okumaya başladı. Bunu oradakiler yadırgadı. O da şöyle söyledi.”Cünüplük dışında hiç bir şey, Hz. Peygamber’i Kur’ân okumaktan alıkoymazdı/menetmezdi.”⁵⁷⁰

Râvi, Hz. Ali’in (r.a.) dediğinde tereddüt etmiştir. Hangi fiil kullanılmış ise neçice değişmez. Her iki fiilin mânâsı da menetmektir.

Tirmizî,⁵⁷¹ Nesâî⁵⁷² ve İbn Mâce⁵⁷³ de lafız farklılıklarıyla beraber Hz. Ali’den, bu haberi rivâyet etmişlerdir.

Rivâyetlerde, Hz. Ali, Abdullâh b. Selime, Amr b. Mürra ortak râviler olup şöyle bir senet şeması oluşmaktadır:

Hz. Peygamber’den sonra üç tabakada birer râvi tarafından nakledilen rivâyet ferd/gariptir. Râvilerin güvenilirlik durumları şöyledir:

Abdullâh b. Selime: Abdullâh b. Selime el-Hemdânî⁵⁷⁴ el-Kûfî,⁵⁷⁵ künyesi Ebû'l-Âliye'dir. Tabiundan olan Sa'd b. Ebî Vakkas, Ali b. Ebî Tâlib, Abdullâh b. Mes'ud ve Muâz b. Cebel'den rivâyet etmiştir.⁵⁷⁶ İbn Hacer “ihtilattan dolayı vehm olduğunu” söylemiştir.⁵⁷⁷ Ebû Dâvud, “Abdullah b. Selime’nin Şu’be ve Amr b. Mürra’dan yaptığı rivâyetti bilir ve inkâr ederiz, yaşlılığında dolayı hadisine tabi olunmaz” demiştir.⁵⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, “Amr b. Mürra ve Ebû İshak’tan başkasından rivâyetini bilmiyorum” demiştir.⁵⁷⁹ İclî ve Yakup b. Şeybe “sika” olarak

⁵⁷⁰ Ebû Dâvud, Tahâret 92; Tirmizî, Tahâret 111; İbn Mâce, Tahâret 105; Nesâî, Tahâret 171; Beyhâki, bâb: 98, h.n. 415.

⁵⁷¹ “علي قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرأنا القرآن على كل حال ما لم يكن جنباً” Tirmizî, Tahâret 111.

⁵⁷² فقال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يخرج من الخلاء فيقرأ القرآن ويأكل معنا اللحم ولم يكن يحببه عن القرآن شيء ليس “Nesâî, Tahâret 171.

⁵⁷³ “ولا يحجزه عن القرآن شيء الا الجنابة” İbn Mâce, Tahâret 105.

⁵⁷⁴ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 248.

⁵⁷⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, V, 99.

⁵⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 51.

⁵⁷⁷ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 248.

⁵⁷⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, V, 99; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 52.

⁵⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 51.

nitelendirmişlerdir. Buhârî, “hadisine tabi olunmaz” demiştir.⁵⁸⁰ Şu’be, “bu hadisi yaşlandıktan sonra rivâyet etmiştir” derken ilave olarak “Amr b. Mürra” bundan daha güzel hadis rivâyet etmemiştir, demiştir.⁵⁸¹

Amr b. Mürra: Amr b. Mürra b. Abdullah b. Târik b. Hâris Ebû Abdullâh el-Kûfî el-A’ma; İbrâhîm En-Nehâi, Sa’d b. Ubâde, Saîd b. Cübeyr gibi pekçok kimseden rivâyet almış; ondan da Süfyan es-Sevrî, Süleymân el-A’meş, Şu’be b. Haccâc gibi kimseler rivâyette bulunmuştur. Buhârî yaklaşık yüz tane rivâyeti olduğunu söylemiştir.⁵⁸² Ahmed b. Hanbel, “onu tezkiye etmiş”, Ebû Hâtim, İshâk b. Mansûr ve Yahyâ b. Maîn “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁵⁸³ Muaz b. Muaz, Şu’be’den şöyle bir nakilde bulunmuştur: “Abdullâh b. Avn ve Amr b. Mürra dışında müdelles olmayan hiç kimseyi görmedim.”⁵⁸⁴ İbn Hacer, “sika ve âbid” demiştir.⁵⁸⁵ Hicri 116 senesinde vefat etmiştir.⁵⁸⁶

Şu’be b. Haccac: Şu’be b. Haccac b. el-Verd el-Ateki Ebû Bistam el-Vasîfî için İbn Hacer “sika, hafız ve mutkindir” demiştir. Abdurrahmân b. Mehdî⁵⁸⁷ ve Sevrî, onun için “hadiste müminlerin emiri”⁵⁸⁸ Muhammed b. Sa’d O’nun için, “sika, sebt, mutkin ve hüccet” değerlendirmesini yapmıştır.⁵⁸⁹ Buhârî, Ali b. Medîn’den nakille bin kadar hadisi olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁰

A’meş: Süleymân b. Mihrân el-Kûfî, tâbiîn nesline mensup âlim olup hafızlığını tamamladıktan sonra öğrenimine kıraat ilmiyle başladı. Künyesi Ebû Muhammed’dir. Rivâyette bulunduğu meşhur muhaddisler arasında Saîd b. Cübeyr, Kays b. Ebû Hâzim, Ebû Vâil Şakık b. Seleme ve Şa’bî zikredilebilir. Kendisinden de Ebû Hanîfe, Şu’be, Süfyan es-Sevrî, Süfyan b. Uyeyne, Abdullâh b. Mübârek gibi hicrî II. yüzyılın meşhur âlimleri hadis rivâyet etmişlerdir.⁵⁹¹ Hicri 148 yılında vefat etti.⁵⁹² İbn Maîn “sika”, Ebû Zür’a “imam”, Ebû Hâtim “sika, hadisleri delil olarak kullanılabilir(hüccet)”,⁵⁹³ İclî “sika, sebt”,⁵⁹⁴ Nesâî “sika, sebt”⁵⁹⁵ demişlerdir.

İbn Ebî Leylâ: Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ el-Ensârî el-Kûfî,⁵⁹⁶ İbn Hacer “sadûk ama hafızasının cidden kötü” olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁷

⁵⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 52.

⁵⁸¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 53.

⁵⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 232-234.

⁵⁸³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 234.

⁵⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 235.

⁵⁸⁵ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 363.

⁵⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 237.

⁵⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 491.

⁵⁸⁸ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 208.

⁵⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 494.

⁵⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 489.

⁵⁹¹ Ebû Hâtim er-Râzî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 139.

⁵⁹² İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 414.

⁵⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 489.

⁵⁹⁴ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 432-434.

⁵⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 58-59.

⁵⁹⁶ Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i-Tirmizî*, haz. Abdu'r-Rahmân Muhammed Osman, (Mısır: Dâru'l-Fikr 1968), I, 453.

⁵⁹⁷ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 427.

Hız. Peygamber'den sonra üç tabakada birer râvi tarafından rivâyet edildiği için hadis ferd/gariptir. Abdullâh b. Selime ihtilatı sebebiyle cerh edilmiştir. Kendisinden sonra gelen râviler sika olsa bile Abdullâh b. Selime, ömrünün sonlarına doğru bunamıştır. Ondan hadis rivâyet edenlerin rivâyetlerine galat, ızdırab, telkin ve ref gibi çeşitli hadis kusurları karışmış olma ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple söz konusu rivâyetlerin zayıf sayılması gerekmektedir.

Tirmîzî, bu rivâyet hakkında şöyle demiştir: “Ali b. Ebî Tâlib'in hadisi, hasen sahih⁵⁹⁸ bir hadistir. Peygamber (s.a.v.)'in ashabından ve tabiinden pek çok kimse bu görüşte olup şöyle demektedirler: “Abdestsiz olarak Kur'ân okunur fakat Mus-haf'a temiz olanlar el sürerek okumalıdır.” Sûfyân es-Sevrî, Şâfî, Ahmed ve İshâk bu görüştedir.⁵⁹⁹ İbn Hibban da bu rivâyeti kaydettikten sonra sahih bir hadis olduğunu söylemiştir.⁶⁰⁰ Yine Ebû İshâ, hasen sahihtir demiştir.⁶⁰¹ Öte yandan İmam Şâfî, bu rivâyetin sübutunun kat'i olmadığını belirtmiştir. Beyhâkî, söz konusu rivâyetin sadece Kûfeli Abdullâh b. Selime kanalıyla geldiğini ve yaşlandıktan sonra rivâyet ettiğini söylemiştir.⁶⁰² Ancak bu rivâyetin illetli olduğunu söyleyen âlimler de vardır. Onlar, Abdullâh b. Selime'nin yaşlandıktan sonra hıfzının bozulduğunu ve bu hadisi de yaşlılık döneminde nakletmiş olabileceğini ifade ederek, onun hadislerinin delil alınmasının doğru olmayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁰³ Beyhâkî, Abdullâh b. Selime, sebebiyle bu rivâyette tevakkuf ettiğini söylemiştir.⁶⁰⁴ Hattabî, Ahmed b. Hanbel hadisi, Abdullâh b. Selime sebebiyle vehmettiğini söylemiştir.⁶⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, Abdullâh b. Selime için Amr b. Mürre ve Ebû İshâ el-Hamedâni'den başka kimseden rivâyetini bilmiyorum demiştir.⁶⁰⁶ İbn Mâce Sünen'inin tahkikinde bu rivâyete zayıf olarak not düşülmüştür.⁶⁰⁷ Şeyhan, Abdullâh b. Selime'nin tan edilmemiş olması sebebiyle bu hadisle ihticac etmemişlerdir.⁶⁰⁸ İbn Hacer, ihtilatından önce makbul sayıldığını söylemiştir.⁶⁰⁹

Sünen-i Erbaa' ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde hadisleri bulunan ve Hz. Ali başta olmak üzere birçok sahabeden hadis nakleden Abdullâh b. Selime, muhaddislerin ekserisi tarafından muteber görülen bir râvidir. İbn Hacer, “bazı muhaddislerin onun yaşlandıktan sonra hıfzının bozulduğunu ifade ederek, hadislerine

⁵⁹⁸ Tirmîzî'nin hasen sahih tabiriyle vasıflandırdığı hadisler hakkındaki değerlendirmelerden en uygunu, böyle bir hadisin derece bakımından hasenden üstün, ama sahihten aşağı mertebede olması demektir. İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, (Ürdün: Mektebetu'l-Menar 1987), II, 609-611.

⁵⁹⁹ Tirmîzî, Tahâret 111.

⁶⁰⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, I, 408.

⁶⁰¹ Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 752.

⁶⁰² Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, I, 408; Azimâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd Şerh-i Sünen-i Ebi Dâvûd*, I, 381

⁶⁰³ Hattabî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 76.

⁶⁰⁴ Azimâbâdî, *Avnu'l-Mabûd*, I, 382; Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 753.

⁶⁰⁵ Azimâbâdî, *Avnu'l-Mabud*, I, 383.

⁶⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Kitabu'l-İlel ve Marifeti'r-Rical*, haz. İsmail Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit, (Ankara: Ankara İlahiyat Yayınları 1963), s. 1963.

⁶⁰⁷ İbn Mâce, *Sünen*, haz. Muhammed Nasuruddin Elbâni, I, 114.

⁶⁰⁸ Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 752.

⁶⁰⁹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 512.

itibar etmemişlerdir” demiştir. Buhârî, onun yaşlandıktan sonra hıfzının bozulmasını gerekçe göstermek suretiyle hadislerini kitabına almamıştır.⁶¹⁰

Süfyan es-Sevrî, Şu’be b. Haccâc’ın bu rivâyetin muteber olduğunu şu sözleriyle dile getirdiğini nakletmiştir: “Ben, Amr b. Mürra’nın, Abdullâh b. Selime’den rivâyet ettiği hadisler içinde bundan daha güzelini nakletmiş değilim. Bu hadis, sermayemin üçte birine denktir.”⁶¹¹ Fakat Şu’be, “bu hadisi Abdullâh b. Selime yaşlandıktan sonra rivâyet etti” demiştir.⁶¹²

Amr b. Murra el-Kûfi, Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup “sika, imam ve hüccetir” denilmiştir. İbn Maîn, Ebû Hâtım, Şu’be gibi hadis nakkadları, onun “güvenilir” olduğunu söylemiştir. İmam Şu’be onun “sika ve güvenilir kimse” olduğunu beyan ederek hadislerini nakletmede özen göstermiş ve hakkında şunları söylemiştir: “Pek çok sadık râviye rastladım. Ama onlardan sadece Amr b. Murra müdellis değildir.”⁶¹³

Hz. Ali hadisi, Abdullâh b. Selime dışında sahih hadis râvileri tarafından nakledilmiştir. Abdullâh b. Selime ise, adalet ve zabt-hıfz yönünden güvenilir kimse olmakla birlikte, sadece yaşlandıktan sonraki rivâyetlerinde karışıklık bulunduğu gerekçesiyle zabt-hıfz yönünden cerh edilmektedir. Adalet yönünden sağlam olup da zabt-hıfz yönünden sika râviler derecesine ulaşamayan kimselerin hadislerine hasen denildiği bilinmektedir. Abdullâh b. Selime’nin bu rivâyeti, böyle bir kaideye göre değerlendirilse bile, söz konusu hadisin hasen mertebesinde olması gerekir.⁶¹⁴

Hz. Ali’den gelen bu haberi destekleyen başka rivâyetler de vardır. Bunlardan bazılarını kaydedelim:

1- İbn Ebî Şeybe (ö. 235/850), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Dârekutnî (ö. 385/995), Ebû Gârif el-Hemedanî’den mevkuf olarak şu haberi nakletmişlerdir: “Ali b. Ebû Tâlib abdest aldıktan sonra bize hitaben dedi ki: “Cünüp değilseniz Kur’ân okuyun. Ama cünüpseniz bir kelime dahi okumayın.”⁶¹⁵

Dârekutnî, Hz. Ali’den mevkuf olarak sahihtir demiştir. Malumdur ki; mevkuf şahit olarak merfuyu düzeltmez. Merfudaki illet doğru söze engeldir.

2- Ali (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v.), cünüp olmadığımız sürece her durumda bize Kur’ân okuttururdu.”⁶¹⁶

كان رسول الله يقرئنا القرآن على كل حال ما لم يكن جنب

3- Ali (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v) cünüplük dışındaki tüm durumlarında Kur’ân okurdu.”⁶¹⁷

⁶¹⁰ İbn Adiy Cürcânî, *el-Kâmilü fi Duâfâi’r-Ricâl*, (Lübnan: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye 2011), V, 280; Zeylaî, *Nasbu’r-Râye*, I, 258.

⁶¹¹ İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, V, 281.

⁶¹² İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, V, 281.

⁶¹³ İbn Hacer, *Tehzibu’l-Tehzib*, V, 92.

⁶¹⁴ İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*, I, 233; Aynî, *Umdetü’l-Kâri*, III, 274, el-Mübârekpûrî, *Tuhfetu’l-Ahvezî*, I, 409.

⁶¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 110; Dârekutnî, *Sünen*, I, 118.

⁶¹⁶ Tirmizî, *Tahâret* 111.

⁶¹⁷ Nesâî, *Tahâret* 171.

أخبرنا علي بن حجر قال أنبأنا إسماعيل بن إبراهيم عن شعبة عن عمرو بن مرة عن عبد الله بن سلمة قال أتيت علياً أنا ورجلان فقال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يخرج من الخلاء فيقرأ القرآن ويأكل معنا اللحم ولم يكن يحجبه عن القرآن شيء ليس الجنابة

4- Hz. Ali şöyle dedi: “Muhakkak, Rasûlullah (s.a.v); helâdan çıkar, bize Kur’ân-ı Kerîm okutur ve bizimle beraber et yedi. Cünüplükten başka hiçbir şey onu Kur’ân (okumak) dan alıkoymazdı.”⁶¹⁸

حدثنا محمد بن بشار. حدثنا محمد بن جعفر. حدثنا شعبة عن عمرو بن مرة عن عبد الله بن سلمة قال دخلت على علي بن أبي طالب: - فقال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يأتي الخلاء. فيقضي الحاجة. ثم يخرج فيأكل معنا الخبز واللحم ويقرأ القرآن. ولا يحجبه وربما قال ولا يحجزه عن القرآن شيء إلا الجنابة

Ebû Muhammed el-Fârîsî Hz. Ali rivâyeti ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “Bu hadis, Kur’ân kıratının, secdenin, Mushaf’a dokunmanın, Allah’ı zikretmenin abdestli-abdestsiz, cünüplü ve hayızlı olan herkese caiz olduğuna işaret eder. Eğer birtakım yasakları ortaya koyduğu söylenirse, bunu söyleyenin delil getirmesi gerekir. Ebû Rebia, İbn Müseyyeb, İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr, Dâvud gibi arkadaşlarımızda bunun böyle olduğunu söylemiştir.”⁶¹⁹

Kimi âlimler, cünüp kimselerin Kur’ân okumasını yasaklayan bazı rivâyetler hakkında tenkit olsa da zayıf olanların Hz. Ali hadisiyle takviye gördüğünü ifade ederek, bu rivâyetlerin bazısının diğerlerini takviye etmesiyle tamamının delil sayılmaya uygun hale geldiğini söylemişlerdir. Buna ilave olarak, her ne kadar İbn Ömer,⁶²⁰ Cabir⁶²¹ ve Abdullah b. Revaha’dan⁶²² nakledilen rivâyetler, zayıf olsa da metin yönünden Hz. Ali hadisiyle mutabık olduğu için birbirini takviye ettiğini, dolayısıyla zayıf rivâyetlerin asılsız olmaktan çıkarak delil alınabilecek mertebeye ulaştığını söylemişlerdir.⁶²³

Fakat burada şu hususu hatırlatmakta fayda vardır: Fukaha ve muhaddislerin başvurdukları prensiplerinden birisi de eğer bir babda hasen ya da sahih hadis mertebesinde bir rivâyet varsa, zayıf derecedeki diğer rivâyetlerin bununla takviye görmesi ve zayıf olanların bu sayede hasen liğayrihi yahut sahih liğayrihi mertebesine çıkmaları bilinen bir husustur. Konumuza ilişkin rivâyetlerden Hz. Ali hadisinin muhaddislere göre en azından hasen mertebede bulunması sebebiyle, metin yönünden bu hadisle örtüşen ve fakat zayıf isnadlarla gelen diğer rivâyetlerin de hasen liğayrihi mertebesine ulaştıkları ifade edilmektedir.

Böyle bir kaide, fakihler ve muhaddisler tarafından yer yer uygulanmakta ise de bunu pek çok hususta delilleri güçlendirmek için tatbiki çalışmak, birçok problemi de beraberinde getirecektir. Dolayısıyla bu kaideyi her konuya teşmil etmek, uygun bir yol/metod olmasa gerektir. Üstelik bütün rivâyetlerin durumları çok iyi tetkik edilmeden bu kaideyi gelişigüzel uygulamaya çalışmak, o konudaki delillerin bütü-

⁶¹⁸ Ebû Dâvûd, Tahâret 92.

⁶¹⁹ Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763.

⁶²⁰ Tirmizî, Tahâret 98

⁶²¹ Dârekutni, *Sünen*, I, 121, II, 87.

⁶²² Dârekutni, *Sünen*, I- 120.

⁶²³ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhâki, *Sünenü'l-Kübrâ*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr 2010), I, 155; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 153-157.

niyle reddedilmesine veya bazı muteber rivâyetlerin muteber olmayanlarla birlikte za'fiyete uğramasına yol açabilecektir.⁶²⁴

Hadislerden şu hükümler çıkarılmıştır: Cumhura göre bu hadis cünüp bir kim-
senin Kur'ân okumanın caiz olmadığına delâlet etmektedir. Cumhur her ne kadar
cünübün Kur'ân okuyamayacağına hem fikir ise de bazı durumlarda aralarında
görüş ayrılıkları vardır.⁶²⁵ Şöyle ki; Şâfiilere göre, zikir maksadıyla okunabilir.
İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, "Cünübün bir âyet kadarını okumasına ruhsat
verilir" demiştir. Hanefilere göre: Duâ ve senaya dâir olan âyetleri, duâ ve sena
maksadıyla okumak caizdir. Süfyân-ı Sevri, İbn-ü'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve
İshak'ın dâhil oldukları bu âlimlere göre cünüp ve hayız hâlindeki kadın
Kur'ân'dan bir âyet dahi okuyamaz.⁶²⁶

Hattâbî şöyle der: "Cünübün Kur'ân okuyamayacağı hükmü, hadisten çıkarılı-
yor. Hayız olan kadında okuyamaz. Çünkü onun abdestsizliği, cünübün abdestsizli-
ğinden daha ağırdır." İmam Mâlik, cünübün bir âyet miktarını okuyabileceğini
söylerken bu görüşünü, şu gerekçeye bağlamıştır: "Hayız olan kadın Kur'ân okuya-
bilir. Fakat cünüp okuyamaz. Hayız süresi uzayabildiği için kadın okumadığı tak-
dirde, Kur'ân'ı unutulabilir. Fakat cünüplük süresi uzun değildir, bu kişinin kendi
elindedir."⁶²⁷

Cünüpken Kur'ân okumanın haram olduğunu söyleyen Cumhura göre, "zi-
kir"den maksat, Kur'ân-ı Kerîm'in dışında olan tesbih, tehlil, tekbir ve tahmiddir.⁶²⁸

Hanefiler, Şâfiiler ve Hanbelîler; "Kur'ân-ı öğreten ve öğrenen dâhil hiç kimse
abdestsiz olarak Kur'ân'ı elleyemez. Ancak çocuğun, âyetlerin yazılı olduğu levha-
ları ellemesi zaruret icâbı caizdir." derler.

Cünüp iken, bir örtü veya çubuk ile de olsa Kur'ân'a dokunmak, imamların ço-
ğunluğuna göre haramdır. Hanefilere göre; Kur'ân'a bitişik olmayan bir kılıf, bir
mahfaza, bir torba veya sandık içinde bulunan bir Mushaf'ı tutmak caizdir. Bunla-
rın haricinde haramdır. Kur'ân Kerîme cünüp iken el sürmenin haram olduğu görü-
şünde olan Âlimler; "Ona (Kur'ân'a) tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası
el süremez, (O) âlemlerin Rabbinden indirilmedir"⁶²⁹ âyetine dayanmışlardır. Se-
merkandî, cünüp ve hayızlının ayet yazmasını mekruh görür ve "çünkü yazma işi
de dokunmadır" der.⁶³⁰

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre, abdestsiz olan kişinin de Kur'ân-ı Kerîm'e
dokunması da haramdır. Kur'ân'a bitişik olan cildi, kenarındaki beyaz kısım ve

⁶²⁴ Kadir Paksoy, "Kur'an'a Abdestli Dokunmakla İlgili Rivayetlerin Tahlili", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Şanlıurfa: 1999), 372.

⁶²⁵ Subkî, *Menhelü Azbu'l-Mevrûd*, I, 303; *Meâlimü's-Sünen*, I, 76; *Azîmâbâdi*, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 385.

⁶²⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, II, 48; Subkî, *Menhelü Azbu'l-Mevrûd*, I, 303.

⁶²⁷ Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763; Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 76; Mübârekfûri, *Tuhfetül-Ahvezî*, I, 408, Kandehevî, *Kevkebü'd-Düreri*, I, 212; Subkî, *Menhelü Azbu'l-Mevrûd*, I, 303.

⁶²⁸ Nevevî, *Minhâc*, IV, 68; Subkî, *Menhelü Azbu'l-Mevrûd*, I, 73.

⁶²⁹ Vâkıa 56/79.

⁶³⁰ Abdullâh el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763; Subkî, *Menhelü Azbu'l-Mevrûd*, I, 304.

satırlarının arası için de hüküm aynıdır. Yalnız, Hanefî ve Hanbelîlere göre, abdestsiz, Kur’ân-ı Kerîm ona bitişik olmayan kılıfı ile veya elbisesinin yeni ile dokunması caizdir.⁶³¹

Cünüp veya hayız olan kimse, yanması, suya batması, kâfirin eline geçmesi veya necasete düşmesinden korktuğu takdirde, Mushaf’ı eline alabilir. Eğer eline almaz ve kurtarma imkânı varken yanmasına, suya batmasına veya kâfirin eline geçmesine göz yumarsa günahkâr olur.⁶³²

İbn Münzîr, Taberî, İbn Abbâs, Dâvûd ez-Zâhirî, İkrime ve İbn Müseyyeb göre, cünüp iken Kur’ân okumak caizdir, derler. Bunlar Hz. Âişe’ den rivâyet edilen, “Rasûlullah (s.a.v.) her halinde Allah’ı zikrederdi” hadisine dayanmışlardır. Kur’ân zikir olduğuna göre, okumak haram değildir.⁶³³

Dâvud ez-Zahirî, cünüp kimsenin Kur’ân Kerîme dokunmasını caiz görür. Delili, Rasûlullah’ın Herakliyus’a yazdığı mektupta Kur’ân-ı Kerîm’den âyet bulunduğudur. Gerek Herakliyus gerekse adamları pis (cünüp) oldukları ve Efendimizin onların dokunacağını bildiği halde mektubuna âyet yazdığını söyleyerek, görüşünü takviye eder.⁶³⁴

İbn Hazm, “Hz. Ali rivâyetinin Kur’ân okumamaya delil olamayacağını, çünkü burada yasaklama olmayıp Hz. Peygamberin bir halinin haber verildiğini söyler. Üstelik cünüplükten dolayı okumadığına dair bir açıklama yoktur. Hz. Peygamber, ramazan dışında tam bir ay oruç tutmamış, bir vakitte on üç rekâtta fazla namaz kılmamış, ayakta ve yatarken yemek yememiştir. Şimdi biz bunları yaptığımızda haram mı işlemiş oluruz? Cünüplü iken okumanın yasak olduğuna dair rivâyetler sahih olmayıp, senetlerinin zayıf olduğunu söylemiştik. Şayet bu konuda tam bir ayeti veya ayetin birazını okumaya dair açık bir yasaklama, şüphesiz bunları hepsi cünüplüyü toptan okumaktan menederdi.” demiştir.⁶³⁵

Sonuç olarak Şevkânî şunları söyler: Hadisler Mushaf’a ancak tâhir olanların dokunabileceğine delalet etmektedir. Fakat tâhir kelimesi müşterek bir lafız olup mümin olmaya, büyük ve küçük abdestsizlikten arınmışlığa ve beden temizliğine delalet edebilmektedir. Nitekim “Müşrikler ancak pisliklerdir” ayeti tâhirden maksadın mü’min olmak olduğuna, “Eğer cünüpseniz yıkanın” ayeti abdestsizlikten arınmışlığa, yine maddî ve manevî pislikten arınmışlığa ‘tâhir’ denilmiş olmasına işaret etmektedir. Hukukçuların tercih ettiği görüşe göre ise müşterek bir lafız, mücmel olup, mübeyyen edilmedikçe kendisiyle amel olunmaz.⁶³⁶

⁶³¹ Abdullâh el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 763.

⁶³² Es-Subkî, *Menhelü Azbu’l-Mevrûd*, I, 304.

⁶³³ Hattâbî, *Meâlimü’s-Sünen*, I, 77; Abdullah el-Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 755; Subkî, *Menhelü Azbu’l-Mevrûd*, I, 303; Azîmâbâdi, *Avnu’l-Ma’bûd*, I, 381; Aynî, *Umdetü’l-Kâri*, III, 406; Mübârekfûrî, *Tuhfetül-Ahvezî*, I, 408.

⁶³⁴ Subkî, *Menhelü Azbu’l-Mevrûd*, I, 304.

⁶³⁵ İbn Hazm el-Endelüsî, *el-Muhallâ bi’l-Âsâr*, I, 95.

⁶³⁶ Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, haz. Enver el-Baz, (Mısır: Dâru’l-Vefa 2008), I, 294.

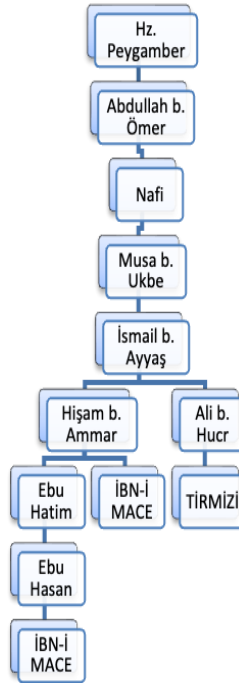
5.2. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

Hayızlı kimsenin Kur'ân okuyamayacağına dair ileri sürülen rivâyetlerden birisi de Abdullâh b. Ömer'den nakledilmiştir:

حدثنا علي بن حجر والحسن بن عرفة قالا حدثنا إسماعيل بن عياش عن موسى بن عقبة عن نافع عن ابن عمر:
عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا تقرأ الحائض ولا الجنب شيئا من القرآن

Bize Alî b. Hucr ve Hasân b. Arafe, İsmâîl b. Ayyâş'tan, o da Mûsâ b. Ukbe'den, o da Nâfî'den, o da İbn Ömer (r.a.)'den rivâyet şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Cünüp ve hayızlı olan kimse Kur'ân'dan bir şey okumasın.”⁶³⁷ Bu rivâyeti ayrıca İbn Mâce ve Beyhâkî de eserlerine almışlardır.⁶³⁸

Rivâyeti eserlerinde nakleden müelliflerle birlikte şema üzerinde şu şekilde göstermek mümkündür:

Senet, Hz. Peygamber → Abdullâh b. Ömer → Nâfî → İsmâîl b. Ayyâş'a kadar dört tabakada birer râviden nakledilmiş olup İsmâîl b. Ayyâş'tan üç râvi ile nakledilmiştir. Senette yer alan râvilerin güvenilirlik durumu şöyledir:

Abdullâh b. Ömer: Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî,⁶³⁹ Hz. Ömer'in oğlu Abdullâh, nübüvvetin üçüncü yılında Mekke'de doğdu. Babasıyla birlikte müslüman oldu, yine onunla birlikte Medine'ye hicret etti. On üç yaşında iken Uhud Savaşı'na katılmak istedi; fakat Hz. Peygamber (s.a.v.)

⁶³⁷ Tirmizî, Tahâret 98.

⁶³⁸ İbn Mâce, Tahâret 105; Beyhaki, Hayız 5 (h.n.1522).

⁶³⁹ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XV, 328.

henüz çok genç olduğunu söyleyerek izin vermedi. Bedir Savaşı'na da aynı sebeple kabul edilmediği rivâyet edilir. On beş yaşına girince Peygamber'in izniyle Hendek Savaşı'na katıldı. Bey'atü'r-Rıdvân'da, Hayber ve Mekke fethi ile Huneyn Gazvesi'nde bulundu.⁶⁴⁰ Hadisleri, başta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmak üzere, babası Ömer, ablası Hafsa, ayrıca Hz. Ebû Bekir, Osman, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Bilâl ve Abdullâh b. Mes'ûd gibi ileri gelen sahâbîlerden dinleyip öğrendi. Onun önde gelen hadis talebeleri Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah gibi sahâbîlerle Enes b. Sîrîn, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Müseyyeb, Nâfi, Mücâhid, Tâvus gibi meşhur tâbiîlerdir.⁶⁴¹ Kütüb-ü Sitte râvîlerinden olup, 2630 hadis ile Ebû Hüreyre'den sonra en çok hadis rivâyet eden yedi sahâbînin (el-müksirün) ikincisi olmuştur.

Nâfi: Ebû Abdillâh Nâfi b. Hüzmüz (Sercis, Kâvus) el-Kureşî el-Adevî el-Medenî, Abdullâh b. Ömer'in âzatlî kölesi, tâbiundandır.⁶⁴² Nâfi, başta İbn Ömer olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbîlerden; Hz. Ebû Bekir'in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullâh b. Muhammed, İbn Ömer'in oğulları Abdullâh, Ubeydullâh, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebî, Humeyd et-Tavîl, İbn Cüreyc, Abdullâh b. Avn, İbn Ebû Leylâ gibi tâbiîler hadis rivâyet etti. Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa'd, Evzâi, İbn İshak, İbn Şübrüme, Nâfi b. Abdurrahmân gibi âlimler onun en tanınmış talebeleridir. Öğrencileri arasında rivâyetleri Kütüb-ü Sitte'de yer alan üç oğlu Abdullâh, Ömer ve Ebû Bekir de vardır.⁶⁴³ Nâfi 117 (735) yılında vefat etmiş. Nâfi'in rivâyetlerine Kütüb-ü Sitte başta olmak üzere bütün hadis kitaplarında yer verilmiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Hasan el-İclî, Nesâî, İbn Sa'd, Onu "sika" olarak değerlendirmiş, "tâbiînin Medine'deki imamlarından biri" kabul edilmiştir. Nevevî de onun "güvenilir bir kişi" olduğunda ulemânın icmâi bulunduğunu kaydetmiştir. İmam Mâlik, "Nâfi'in bir rivâyetini duyduğum zaman artık onu bir başkasından duyup duymadığıma önem vermem" demiştir. Buhârî'ye göre en sahih sened Mâlik - Nâfi - İbn Ömer şeklinde olanıdır. İbn Sa'd üçüncü tabakadan sayarak, "sika" olduğunu söylemiştir.⁶⁴⁴

Mûsâ b. Ukbe: Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyâş el-Esedî, Nâfi, Zübeyr, Yahyâ b. Hibbân, Abdullâh b. Dinâr, Zührî gibi âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden İsmâil b. İbrâhîm b. Ukbe, Yahyâ b. Saîd, Mâlik, İbn Cüreyc, İbn Mübârek gibi zatlar rivâyet almıştır. İbn Sa'd, O'nu, sika, sebt ve çok hadis rivâyet eden kimse olarak tanıtmıştır. Mâlik, Ebû Bekir b. Heyseme, İclî, Nesâî de "sika" olduğunu söylemişlerdir.⁶⁴⁵ İbn Hibban *Sikat*'ında O'nu zikretmiştir.⁶⁴⁶ İbn Hacer, "sika,

⁶⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 389.

⁶⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 389.

⁶⁴² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 298; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 210.

⁶⁴³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 210; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 299-303.

⁶⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 211; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 303.

⁶⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 183-184.

⁶⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 184.

fakih olduğunu ve meğazi de imam” olduğunu söylemiştir. Kütüb-ü Sitte râvilerinden olup, hicri 141 senesinde vefat etmiştir.⁶⁴⁷

İsmâil b. Ayyâs: İsmâil b. Ayyâş b. Süleym b. El-Ansî el-Humusî, Şurahbil b. Müslim el-Havlânî, Muhammed b. Ziyad, Sevr b. Yezîd’den rivâyet etmiştir. Ondan İbn Mübârek, Mûsâ b. Uyeyne rivâyette bulunmuştur.⁶⁴⁸ İbn Hacer “kendi beldesindekilerden yaptığı rivâyetlerde sadûk, diğer beldelerden yaptığı rivâyetlerde muhallıtdır” demiştir.⁶⁴⁹ Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür’a da benzeri bir açıklama yapmıştır.⁶⁵⁰ Yahyâ b. Maîn, “bir sakıncası yoktur” demiştir. İbn Mübârek, “İsmâil b. Ayyâş ve diğerleri arasında bir tercih yapsam diğerlerini tercih ederim” demiştir.⁶⁵¹ Hicri 181 senesinde vefat etmiştir.⁶⁵²

Hasan b. Arafe: Hasan b. Arafe b. Yezid el-Abdî el-Bağdâdî el-Müezzib. Yahyâ b. Maîn “sika” olduğunu söylemiş, İbn Hibban *Sikat*’ta onu zikretmiştir. İbn Ebî Hatim “sadûk”, Nesâî, Dârekutnî, Abdullah b. Devragî “bir sakınca yoktur” demişlerdir. Hicri 257 yılında vefat etmiştir.⁶⁵³

Ali b. Hucr: Ebû'l-Hasan el-Mervezî es-Sâdî, Şüreyk, İtab b. Beşir, İsmâil b. Ayyâş’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden Müslim b. Haccâc en-Neysâbüri rivâyet etmiştir.⁶⁵⁴ İbn Hacer “sika ve hafız” olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁵ Hicri 144 senesinde vefat etmiştir.⁶⁵⁶ Buhârî, Müslim, Nesâî ve Tirmîzî rivâyetlerini almıştır.⁶⁵⁷

Hişâm b. Ammâr: b. Nusayr es-Sülemî ed-Dimeşkî. İbn Hacer “hatim sadûk ve mugri” olduğunu söylemiş “fakat maruf olup, sika olmadığını” da eklemiştir.⁶⁵⁸ İbrâhîm b. Cüneyd ve Iclî “sika”, Merrâ ve Dârekutnî “sadûk olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁹ Merruziyyu, Ahmed b. Hanbel’in “hafif” dediğini nakletmiştir.⁶⁶⁰ Yahyâ b. Maîn, “zeki” olduğunu söylemiştir. “Yaşlandığında hafızasının değiştiği” belirtilmiştir.⁶⁶¹

Tirmîzî, “Bu hadisi, İsmâil b. Ayyâş ve Mûsâ b. Ukbe haricinde bir senetle bilmiyoruz.” demiştir.⁶⁶² Senette İsmâil b. Ayyâş’ın bulunmasından dolayı rivâyetin zayıf olduğu bildirilmiştir.⁶⁶³

⁶⁴⁷ İbn Hacer, *Et-Takrib*, s. 484.

⁶⁴⁸ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 191; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 370.

⁶⁴⁹ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 48.

⁶⁵⁰ Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 192.

⁶⁵¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 370.

⁶⁵² İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 48.

⁶⁵³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 402; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 201-205.

⁶⁵⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 272.

⁶⁵⁵ İbn Hacer, *Et-Takrib*, s. 338.

⁶⁵⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 272.

⁶⁵⁷ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 338.

⁶⁵⁸ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 504.

⁶⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 276.

⁶⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 277.

⁶⁶¹ Razi, *Cerh Tadil*, IX, 66; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 277.

⁶⁶² Abdullah b. Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 756; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483; İbn Hacer, *Bulûğu'l-Merâm*, II, 877.

⁶⁶³ Abdullah b. Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 753.

Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Maîn, İsmâîl b. Ayyâş'ın Hicaz ve Irak ehlin-den yaptığı nakillerde zayıf olduğunu ve bu hadisi de onlardan aldığını söylemişlerdir.⁶⁶⁴ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, bu hadisi babasına sorduğunu onun ise bu hadisin bâtil olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁵ Aynı şekilde Ebû Hâtim babasının, bu hadis için; “Bu söz İbn Ömer’e ait olduğu için hatalıdır.” demiştir.⁶⁶⁶

Dârekutnî’den gelen senette bulunan Abdü’l-Melik b. Mesleme’nin zayıf bir râvi olduğu, diğer senetteki Ebû Ma’ser’in de zayıf olduğu belirtilmiştir.⁶⁶⁷

Beyhâkî, İsmâîl “münkerü’l-hadis olduğu için hadis sahih değildir” açıklamasını yapmıştır.⁶⁶⁸

İbn Hacer; “merfu olarak İbn Ömer’den nakledilen hadis, rivâyet edildiği bütün senetlere göre zayıftır, şayet sahih olsaydı bu konuda delil olurdu” demiştir.⁶⁶⁹

Taberânî *Evsat*’ta, bu rivâyeti zikreder, Ebû Hâtim sebebiyle zayıf olduğunu, Hasan Hâzîmî’nin fert kaldığını söylemiştir.⁶⁷⁰ Nevevi ve İbn Kesir, Hâkim b. Hizâmı göstererek zayıf bulurlar.⁶⁷¹

Dârekutnî bu hadisin “zayıf” olduğunu söyler. Metruk olan Muhammed b. Fadl’n bulunduğu bir senetle merfu olarak, Kezzâb olan Yahyâ b. Enise’nin bulunduğu bir senetle mevkuf olarak rivâyet etmiştir.⁶⁷² İbn Hatim *İlel* adlı eserinde babasından hadisin hatalı olduğunu: “Bu, İbn Ömer’in sözüdür” şeklinde aktarır. Beyhâkî de kuvvetli değil demiştir.⁶⁷³

Tirmîzî şârihi, Mübârekfûrî şöyle der: “İbn Mâce de İbn Ömer’in hadisini bu yoldan rivâyet etmiştir. Hadis zayıftır. Çünkü hadis imamları, İsmâîl bin Ayyâş’ı Şam halkından yaptığı rivâyetlerde sika saymışlar. Fakat Hicâzlılardan yaptığı rivâyetleri zayıf görmüşlerdir. Kendisi bu hadisi Hicaz halkından olan Mûsâ bin Ukbe’den rivâyet etmiştir.”⁶⁷⁴ Beyhâkî de kuvvetli değil demiştir.⁶⁷⁵

Rivâyeti zayıf bulanlar olduğu gibi aksini söyleyenlerde olmuştur. “Bu hadisin senedi zayıf da sayılsa metni sahihtir. Çünkü bu hususta farklı hadisler bulunur. Bunlar birbirini takviye ettiği için Cumhur, cünüp ve hayız hâlindekilerin Kur’ân okumalarını haram saymıştır.” denilmiştir.⁶⁷⁶

⁶⁶⁴ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 408; Zeylâi, *Nasbu'r-Râye*, I, 257.

⁶⁶⁵ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483.

⁶⁶⁶ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 887.

⁶⁶⁷ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 888.

⁶⁶⁸ Zeylâi, *Nasbu'r-Râye*, I, 256.

⁶⁶⁹ İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 888.

⁶⁷⁰ Azîmâbâdi, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 384; Şevkânî, *Neylü'l-Evtar*, I, 293.

⁶⁷¹ Azîmâbâdi, *Avnu'l-Ma'bûd*, I, 383.

⁶⁷² Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 408; Zeylâi, *Nasbu'r-Râye*, I, 257.

⁶⁷³ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483; Zeylâi, *Nasbu'r-Râye*, I, 257.

⁶⁷⁴ İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 472

⁶⁷⁵ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412; İbn Adiy, *el-Kâmilü fi Duâfâ*, I, 483

⁶⁷⁶ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 410

Ahmed b. Hanbel diyor ki: İsmâîl b. Ayyâş “Bakıyye” denilen kimseden daha sağlamdır çünkü “Bakıyye'nin” güvenilir kimselerden hoş olmayan (münker) rivâyetleri vardır.⁶⁷⁷

Bezzâr, bu hadis Mûsâ b. Ukbe'den değil, İbn Abbas'tan biliniyor. Nebi'den hayız konusunda sadece bu senetle gelmiştir. Râzî, babasından İbn Ömer'in sözü olduğunu söylemiş ve *Kitabü'l-Ma'rife*'de İsmâîl b. Ayyâş'ın fert kaldığı söylenmiştir.⁶⁷⁸

Beyhâkî de İsmâîl b. Ayyâş'ın bu durumu ve teferrüdü sebebiyle İbn Ömer hadisinin muteber olmadığı kanaatindedir.⁶⁷⁹

Neticede İbn Ömer hadisi, illet ve zayıflıktan uzak değildir. Bu hadis, ahkâm konusunda delil olarak muteber görülmemektedir.

⁶⁷⁷ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412

⁶⁷⁸ Abdullah b. Hanefî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, III, 756.

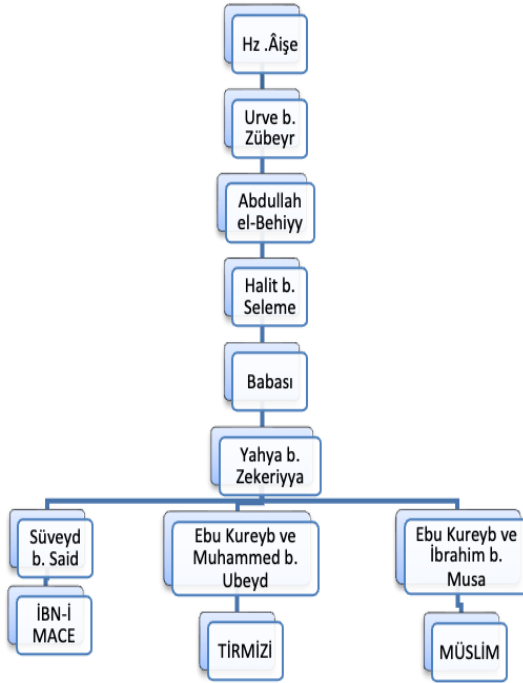
⁶⁷⁹ Beyhâkî, *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 155; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 412.

5.3. Hz. Âişe Rivâyeti

Müslim, İbn Mâce, Tirmizî, Ebû Dâvud, Beyhâkî ve Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den “Rasûlullâh (s.a.v.), her zaman Allah 'ı zikrederdi.” haberini talikan rivâyet etmişlerdir.⁶⁸⁰

حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء وإبراهيم بن موسى قالوا حدثنا ابن أبي زائدة عن أبيه عن خالد بن سلمة عن البهي عن عرو عن عائشة قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم يذكر الله على كل أحيانه

“Bize Ebû Kureyb Muhammed b. A'lâ ve İbrahim b. Mûsâ, İbn Ebî Zâide'den, o da babasından, o da Hâlid b. Selime'den, o da Behiy'den, o da Urve'den şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Âişe dedi ki: Bu hadisin isnad şeması şöyledir: “Rasûlullâh (s.a.v.), her zaman Allah 'ı zikrederdi.”⁶⁸¹

Râviler, Halit b. Seleme'den Hz. Âişe'ye kadar teferrüd etmişlerdir. Hadisin râvilerinin durumu ise şöyledir:

Urve b. Zübeyr: Urve b. Zübeyr b. Avvâm b. Hüveylid el-Esedî, Hz. Osman'ın hilafetinin başlarında doğdu. Kütüb-ü Sitte âlimlerindendir. Abdullâh b. Ömer b. Hattâb, Abdullâh b. Abbâs, Abdullâh b. Amr b. As gibi pek çok kimseden rivâyet almış; kendisinden de Temîm b. Seleme es-Sülemî, oğlu Abdullâh b. Zübeyr gibi pek çok kişi rivâyette bulunmuştur.⁶⁸² İbn Sa'd, “Medine ehlinin ikinci tabakasından saymış ve çok rivâyeti olan sika, fakih, me'mun ve sebt” olduğunu söylemiş-

⁶⁸⁰ Müslim, Hayız 30; Ebû Dâvud, Tahâret 10; Tirmizî, Dualar 9; İbn Mâce, Tahâret 111; Beyhaki, Tahâret h.n.427; Ahmed b. Hanbel, h.n. 26376.

⁶⁸¹ Müslim, Hayız 30

⁶⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 154; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 520; Buhârî, *Et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 340.

tir.⁶⁸³ İclî, tabiundan “sika bir kimsedir” ve “fitnelere girmemiştir” demiştir.⁶⁸⁴ İbn Uyeyne “Hz. Âişe’ni hadisini bilen üç kişi arasında”, Ebû Zinâd “Medine ehlinin dört fakihî” arasında saymıştır.⁶⁸⁵ İbn Hacer “sika, fakih ve meşhur” demiştir. Hicri 94 yılında vefat etmiştir.⁶⁸⁶

Behiy: Abdullah el-Behiy, Mus’ab b. Zübeyr’in kölesi, Künyesi Ebû Muhammed’dir.⁶⁸⁷ Abdullâh b. Ömer b. Hattâb, Abdullâh b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, Urve b. Zübeyr’den rivâyetleri vardır.⁶⁸⁸ İbn Hacer, sika demiştir.⁶⁸⁹ İbn Hibban *Sikat*’ta zikretmiş, Buhârî *Edeb*’de ondan rivâyette bulunmuştur.⁶⁹⁰

Halid b. Seleme: Halid b. Seleme b. As b. Hişâm b. el-Muğîre el-Kureyşî el-Mahzûmî⁶⁹¹ için, İbn Hacer “sika” demiştir. Buhârî ve Müslim rivâyetlerini almıştır.⁶⁹² Saîd b. Müseyyeb, Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eşârî gibi kimselerden rivâyet almış, kendisinden Süfyan-ı Sevrî, Şu’be b. Haccâc gibi kimseler rivâyette bulunmuştur.⁶⁹³ Buhârî Ali İbn el-Medenî’den rivâyette on kadar hadisi olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel,⁶⁹⁴ Yahyâ b. Maîn, Ali İbn el-Medînî, Mevsîlî ve Nesâî “sika” olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibban “hadisi yazılan bir şeyh” olduğunu bildirmiş, İbn Hatim *Sikat*’ında zikretmiştir.⁶⁹⁵

Yahyâ b. Zekerriyya: Yahyâ b. Zekerriyya b. Ebî Zaide el-Hemdanî Ebû Saîd el-Kûfî, Kütüb-ü Sitte râvilerindedir.⁶⁹⁶ Ebû Yakup İshâk b. İbrâhîm es-Sekafî, Mûsâ el-Cüheni, Nâfî b. Ömer gibi pek çok kimseden rivâyet almıştır. Yine Ahmed b. Hanbel, Ferrâ, Ali b. Medînî gibi çok kimsede ondan rivâyet etmiştir.⁶⁹⁷ İbn Hacer “sika ve mutkîn” demiştir.⁶⁹⁸ Ebû Hâtîm “müstegimü’l-hadis, sika ve sadûk”; Nesâî “sika ve sebt”; İclî, “sika diyerek hadis ve fıkıh ilminin onda birleştiğini”, Ali b. Medînî “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁶⁹⁹

Süveyd b. Saîd: Süveyd b. Saîd b. Sehl b. Şehriyar el-Herevî,⁷⁰⁰ pek çok kimseden rivâyette bulunmuş, ondan da çok kişi rivâyet almıştır.⁷⁰¹ Ebû’l-Kâsım Bağâvî “hafız”, Yakub b. Şeybe “sadûk” olduğunu söylemiştir. “Yakub b. Şeybe özellikle a’ma olduktan sonraki rivâyetlerde hafızasının muzdarib olduğunu” da belirtmiştir.

683 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 155.

684 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, V, 155.

685 Ebû Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VI, 520.

686 İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 329.

687 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 332; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 272.

688 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 332.

689 İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 272.

690 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, IV, 332.

691 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 348; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 168.

692 İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 168.

693 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 348; Ebû Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, III, 331.

694 Ebû Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, III, 331.

695 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, II, 348.

696 İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 520; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 33.

697 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 33; Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, VIII, 154; Ebû Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, IX, 178.

698 İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 520.

699 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 34.

700 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 337; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 423.

701 Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 337.

Ebû Hâtim, “sadûk ve müdellis” demiştir. Bağdâdî de, “sadûk ama a’ma olduktan sonra telkine açık” olduğunu söylemiştir.⁷⁰²

İbn Mâce rivâyetinin senedi, Süveyd b. Saîd’in müdelles ve telkine açık olmasından dolayı zayıftır. Tirmizî ve Müslim’de yer alan rivâyette bulunan Kureyb’in güvenilirlik durumu şöyledir:

Ebû Kureyb: Muhammed b. el-A’lâ b. Kureyb el-Hemdânî, künyesi Ebû Kureyb el-Kûfî’dir.⁷⁰³ Binin üzerinde rivâyeti olduğu söylenmiştir.⁷⁰⁴ İbn Hacer “sika ve hafız” demiştir.⁷⁰⁵ İbn Hibban *Sikat*’ında zikretmiş, İbn Ebî Hatim “sadûk”, Nesâî “sika” demişlerdir.⁷⁰⁶ Hicri 148 yılında vefat etmiştir.⁷⁰⁷

Rivâyet, bu zincirde bulunan râvilerin cerh edilmemiş olması sebebiyle sahihtir.

Şevkânî, bu rivâyetten geneli sınırlandıran bir durum söz konusu olmadıkça, eşyada asıl olanın ibaha olduğu anlaşılır demiştir.⁷⁰⁸

5.4. Kur’ân Okumak Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi

Yapılan senet tenkidi neticesinde, hayızlı kadının Kur’ân okuyamayacağı konusunda tek delil olarak bulunan “Abdullâh b. Ömer Rivâyetinin”, zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ahkâm konusunda sahih hadislerin gösterilmesi gerekir. “Ali b. Ebî Tâlib Rivâyeti” ise hasen olup, cünüp kimsenin okuyamayacağı konusunda delildir. Hayızlı kadın ile cünübün kıyas edilmesi konusunun gözden geçirilmesi gerekir. “Hz. Âişe Rivâyeti” de sahih olup, Rasulullah’ın her halde Allah’ı zikrettiğini bizlere haber vermektedir. Buradaki zikir kelimesinin manasının herhangi bir karine olmadan daraltılması da yine üzerinde durulması gereken bir konudur.⁷⁰⁹

6. Mushafa Dokunmakla İlgili Rivâyetin Tahlili Ve Değerlendirilmesi

Hayızlı kadınların mushafa dokunamayacaklarına delil olarak gösterilen tek rivâyet Amr b. Hazm’a aittir.

6.1. Amr b. Hazm’ın Mektubu

Dârimî, Nesâî, İbn Hibban, Dârekutnî ve Beyhâkî tarafından tahrîç edilen rivâyette,⁷¹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) Ensar’dan Amr b. Hazm’ı (ö.50/670) Necran halkına niualim ve zekât memuru olarak göndermiş ve ona zekât, diyet ve diğer bazı hükümleri ihtiva eden bir de mektup vermişti. Bu mektuptaki hükümlerden birisi de şuydu: “Kur’ân’a ancak temiz olan (tâhir) dokunur.”

⁷⁰² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 337-338; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 423

⁷⁰³ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 885; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 466.

⁷⁰⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 467.

⁷⁰⁵ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 885.

⁷⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 467.

⁷⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, VI, 468.

⁷⁰⁸ Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, I, 322.

⁷⁰⁹ Bk. Mustafa Hocaoğlu, “Hayızlı-Cünüp Kimseler ve Kur’an Tilaveti”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (İzmir 2008), 11-30.

⁷¹⁰ Beyhâkî, *Sünenü’l-Kübrâ*, II, 6; Dârimî, *Talak* 3; Nesâî, *Kasame* 46, 47; Hâkim, *Müstedrek*, I, 395-397

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُؤَمَّلِ حَدَّثَنَا فَضْلُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى ح أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيُّ وَأَبُو نَصْرٍ : عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنُ عَمْرِو بْنِ قَتَادَةَ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرٍو : مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَطَرٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ : أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ الصُّوفِيُّ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ بِكِتَابٍ فِيهِ الْفَرَائِضُ وَالسُّنَنُ وَالنَّبَاتُ وَبَعَثَ بِهِ مَعَ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ وَقُرْنَتَ عَلَى أَهْلِ الْيَمَنِ وَهَذِهِ نَسَخَتُهَا: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدِ النَّبِيِّ إِلَى شُرَحْبِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ، وَنُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ، وَالْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ- قَبِيلَ ذِي رُعَيْنٍ وَمُعَافِرٍ وَهَمْدَانَ- أَمَا بَعْدُ : فَقَدْ رَفَعَ رَسُولُكُمْ وَأَعْطَيْتُمْ مِنَ الْمَغَانِمِ خُمْسَ اللَّهِ وَمَا كَتَبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الْعُسْرِ فِي الْعَقَارِ مَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَكَانَ سَبْحًا أَوْ كَانَ بَعْلًا فَفِيهِ الْعُسْرُ إِذَا بَلَغَ خُمْسَهُ أَوْسُقٌ، وَمَا سَقِيَ بِالرِّسَاءِ وَالذَّالِيَةِ فِيهِ يَصْفُ الْعُسْرُ إِذَا بَلَغَ خُمْسَهُ أَوْسُقٌ، وَفِي كُلِّ خُمْسٍ مِنَ الْإِبِلِ سِتِّينَ مِائَةً شَاءَ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ، فَإِذَا زَانَتْ وَاحِدَةً عَلَى أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ فَبِهَا ابْنَةٌ مَخَاضٌ، فَإِنْ لَمْ تُوجَدْ ابْنَةٌ مَخَاضٌ فَابْنٌ لِيُونٍ ذَكَرٌ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ خُمْسًا وَثَلَاثِينَ، فَإِنْ زَانَتْ عَلَى خُمْسٍ وَثَلَاثِينَ وَاحِدَةً فَبِهَا ابْنَةٌ لِيُونٍ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ خُمْسًا وَأَرْبَعِينَ، فَإِنْ زَانَتْ وَاحِدَةً عَلَى خُمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَبِهَا حِقَّةٌ طُرُوقَةٌ الْجَمَلِ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ سِتِّينَ، فَإِنْ زَانَتْ عَلَى سِتِّينَ وَاحِدَةً فَبِهَا جَذَعَةٌ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ خُمْسًا وَسِتِّينَ، فَإِنْ زَانَتْ وَاحِدَةً عَلَى خُمْسٍ وَسِتِّينَ فَبِهَا ابْنَتَا لِيُونٍ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ عِشْرِينَ وَمِائَةً، فَمَا زَادَ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةً فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لِيُونٍ، وَفِي كُلِّ خُمْسِينَ حِقَّةٌ طُرُوقَةٌ الْجَمَلِ، وَفِي كُلِّ ثَلَاثِينَ بَاقُورَةٌ تَبِيعَ جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ، وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بَاقُورَةٌ بَقْرَةٌ، وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ شَاةٌ سَلَمَةٌ شَاءَ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ عِشْرِينَ وَمِائَةً، فَإِنْ زَانَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةً وَاحِدَةً فَبِهَا شَاتَانِ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ مِائَتَيْنِ، فَإِنْ زَانَتْ وَاحِدَةً فَبِهَا ثَلَاثٌ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ ثَلَاثِمِائَةً، فَإِنْ زَانَتْ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ شَاءَ، وَلَا تُؤَخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ، وَلَا جَعْفَاءٌ، وَلَا ذَاتُ عَوَارٍ، وَلَا تَيْسُ الْعَنَمِ، وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مَتَّقَرٍ، وَلَا يُفْرَقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشِيَةِ الصَّدَقَةِ، وَمَا أُخِذَ مِنَ الْخَالِيطَيْنِ فَإِبَهُمَا يَبْرَأُجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسُّوِيَّةِ، وَفِي كُلِّ خُمْسٍ أَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ خُمْسُهُ ذَرَاهِمٌ، وَمَا زَادَ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ ذِرْهَمًا ذِرْهَمٌ، وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خُمْسٍ أَوَاقٍ شَيْءٌ، وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ دِينَارًا دِينَارًا وَأَنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَحُلُّ لِمُحَمَّدٍ وَلَا لِأَهْلِ بَيْتِهِ إِنَّمَا هِيَ الزَّكَاةُ تَزَكَّى بِهَا أَنْفُسُهُمْ، وَلِقُفْرَاءِ الْمُؤْمِنِينَ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَلَيْسَ فِي رَقِيقٍ وَلَا مَزْرَعَةٍ وَلَا عُمَالِهَا شَيْءٌ إِذَا كَانَتْ تُؤَدَّى صَدَقَتِهَا مِنَ الْعُسْرِ، وَإِنَّهُ لَيْسَ فِي عَبْدِ مُسْلِمٍ، وَلَا فِي فَرَسِهِ شَيْءٌ.» قَالَ يَحْيَى أَفْضَلُ. ثُمَّ قَالَ : كَانَ فِي الْكِتَابِ : «إِنَّ أَكْبَرَ الْكِبَائِرِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِشْرَاكَ بِاللَّهِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ بِغَيْرِ حَقٍّ، وَالْفِرَارُ [يَوْمَ الرَّحْمَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ]، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَرَمَى الْمُحْصَنَةِ، وَتَعَلُّمُ السَّحْرِ، وَأَكْلُ الرَّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَإِنَّ الْعُمْرَةَ الْحُجَّ الْأَصْغَرَ، وَلَا يَمَسُّ الْقُرْآنُ إِلَّا طَاهِرٌ، وَلَا طَلَّاقٌ قَبْلَ إِمْلَاكِ، وَلَا عِتَاقٌ حَتَّى يَبْتَاعَ، وَلَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُكُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ عَلَى مَنْكِبِهِ شَيْءٌ، وَلَا يَحْتَلِبِينَ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ بَيْنَ فَرْجِهِ وَبَيْنَ السَّمَاءِ شَيْءٌ، وَلَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُكُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ وَسَعْفُهُ بَادِي، وَلَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ عَاقِصٌ شَعْرَهُ.» وَكَانَ فِي الْكِتَابِ : «أَنْ مَنْ اعْتَبَطَ مُؤْمِنًا قَتَلًا عَنْ بَيْتَةٍ فَإِنَّهُ قَوْدٌ إِلَّا أَنْ يَرْضَى أَوْلِيَاءَهُ الْمُقْتُولِ، وَإِنْ فِي النَّفْسِ الدِّيَّةَ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَفِي الْأَنْفِ إِذَا أُوْعِبَ جَذَعُهُ الدِّيَّةُ، وَفِي اللِّسَانِ الدِّيَّةُ، وَفِي السِّنِّينِ الدِّيَّةُ، وَفِي الْبَيْضَتَيْنِ الدِّيَّةُ، وَفِي الذَّكْرِ الدِّيَّةُ، وَفِي الصُّلْبِ الدِّيَّةُ، وَفِي الْعَيْنَيْنِ الدِّيَّةُ، وَفِي الرَّجْلِ الْوَاحِدَةِ نِصْفُ الدِّيَّةِ، وَفِي الْمَأْمُومَةِ ثَلَاثُ الدِّيَّةِ، وَفِي الْجَافَةِ ثَلَاثُ الدِّيَّةِ، وَفِي الْمَنْتَلَةِ خُمْسُ عَشْرَةٍ مِنَ الْإِبِلِ، وَفِي كُلِّ أَصْبَعٍ مِنَ الْأَصَابِعِ مِنَ الْبَيْدِ وَالرَّجْلِ عَشْرٌ مِنَ الْإِبِلِ، وَفِي السِّنِّ خُمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ، وَفِي الْمَوْصِحَةِ خُمْسٌ مِنَ الْإِبِلِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرْأَةِ وَعَلَى أَهْلِ الدَّهْبِ أَلْفُ دِينَارٍ

“Bize Ebû Abdi'r-Rahmân Muhammed b. el-Hüseyni es-Sülemî, o da Muhammed b. Müemmel'den, o da Fadl b. Muhammed b. Müseyyeb'den, o da Hakem b. Mûsâ'dan rivayet etti: Bize Ebu Abdi'r-Rahmân es-Sülemî ve Ebû Nasr (Ömer b. Abdi'l-Aziz b. Ömer b. Katâde) şöyle haber verdiler: Bize Ebû Amr'dan (Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Matar), o da Ahmed b. el-Hüseyn b. Abdi'l-Cebbâr es-Sûfî'den, o da Hakem b. Mûsâ'dan, o da Yahyâ b. Hamza'dan, o da Süleymân b. Dâvud'dan, o da Zührî'den, o da Ebû Bekr b. Muhammed b. Hazm'dan, o da babasından, o da dedesinden şöyle rivayet etti: Rasûlullah (s.a.v.) Yemen'e içerisinde farzlar, sünnetler ve diyetler olan bir mektup yazdı ve onu Amr

b. Hazm ile gönderdi.Yemenlilere şu nüsha okundu: “Nebi Muhammeden’den Rahmân Rahîm Allah’ın adıyla Şurahbîl b. Abdi Külalın, Nuaym b. Abdi Külalın ve Haris b. Abdi Külalın’e – Kayl zî Ruaynin, Muâfir ve Hemdânlılara- Bundan sonra: Rasûlullah, ganimetlerden Allah’ın beşte bir hakkını almayı ve zekâtta müminlerin üzerine akardan farz kılınan; akar suyun ve yağmur suyunun suladığı yerden onda bir, kova ile sulanan yerden yirmide bir, her on deve de iki koyun, her yirmi deve de dört koyun ve her kırk sığırdan bir sığır ve her otuz sığırdan iki yaşına girmiş erkek veya dişi bir buzağı ve saime her kırk davardan bir davarı zekât olarak almayı emretti. Bunlar, Allah’ın müminlere farz kıldığı zorunlu miktarlardır ve kim bir hayır ziyade ederse o onun için daha hayırlı olacaktır. Her kırk dinarda bir dinar zekât vardır. Sadaka Muhammed (s.a.v.) ve Ehl-i Beyt’ine helal değildir. Şüphesiz zekât onların nefislerini temizler.” Yahyâ Efdal bunları söyledi ve şöyle devam etti: Nüşhada şunlar vardır: “Allah’a ortak koşmak, haksız yere birini öldürmek, (Allah yolunda savaşırken) kaçmak, anne-babaya karşı gelmek, evli kadınlara iftira atmak, sihir öğretmek, faiz ve yetim malı yemek büyük günahlardandır. Umre küçük haktır. Kur’ân’a ancak temiz olanlar dokunabilirler. Temlikten önce talâk yoktur. Ödeme yapıncaya kadar hürriyet yoktur. Tek ve küçük örtü içinde namaz kılınmaz. İki ucu omuzlar üzerine atılabilecek genişlikte olan örtü bundan müstesnadır. Secdede avret mahalli yukarı doğru açılacak şekilde tek örtüye sarılıp bürünerek ve başının saçını toplayıp ensede bağlayarak namaz kılınmaz.” Nüşhada şunlar vardı: “Kim bir kimseyi sebepsiz yere öldürür o da delil ile sabit olursa, o kimseye kısas uygulanır ancak öldürülen kimsenin velileri kısastan vazgeçer diyete razı olurlarsa, bir adamın diyeti yüz devedir. Burun tamamen kesilirse tam diyet ödenir. Dil kesmekte tam diyet gerektirir, iki dudağın kesilmesi de tam diyettir. İki yumurtanın tahrip edilmesi de tam diyet gerektirir. Tenasül organı kesilirse tam diyet gerekir, bilek kemiği kırılırsa tam diyettir. İki göz kör edilirse tam diyettir. Bir ayak için yarım diyet gerekir. Beyin zarına varan yaralamalarda üçte bir diyet, kafayı ve karnı delecek yaralamalarda üçte bir diyet vardır. Kemikleri yerlerinden oynatan yaralamalarda on beş deve diyet vardır. Elin ve ayağın her bir parmağında onar deve diyet vardır. Dişin diyeti beş devedir. Kemiğe ulaşan yaralamalarda diyet beş devedir. Kadını öldüren erkek kısas yapılarak öldürülür. Diyeti altın olarak vermek isteyenler bin dinar altını verirler.”

Mektubun tam metninin bulunduğu Beyhâkî’nin *Sünen*’inde,⁷¹¹ rivâyetin pek çok konuda muhtasar olarak bablarda tekrar edildiğini görüyoruz. Yine İbn Hibban, Hâkim, Dârekutnî, Nesâî de muhtasar olarak kitaplarına almışlardır.⁷¹²

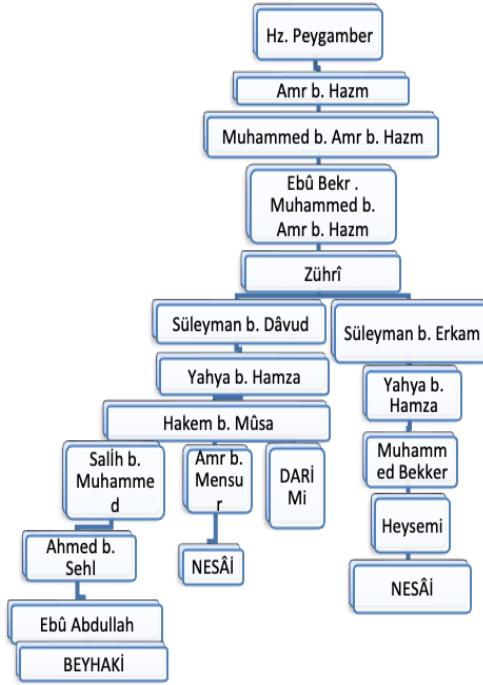
Nesâî, Amr b. Hazm mektubunun diyet ve zekâtla ilgili kısımlarını tahric etmekle birlikte, “Kur’ân’a ancak temiz olan (tâhir) dokunur” ibaresine yer vermemiştir.⁷¹³

Hadisin tam metninin bulunduğu Beyhâkî’deki senetle beraber, hadisin isnâd şeması şöyledir:

⁷¹¹ Beyhâkî, *Sünenü'l-Kübrâ*, 7357 nolu hadis, (Beyrût: Dâru'l-Fikr 2010), V, 484

⁷¹² İbn Hacer, *Bulûğu'l-Meram*, II, 788

⁷¹³ Nesâî, Kasame 46.

Hz. Peygamber'den sonra, dört tabakada birer râvi tarafından nakledilip, Zührî'den sonra iki râviyle nakli devam eden rivâyet ferid/garibtir.

Amr b. Hazm: Amr b. Hazm b. Zeyd b. Levzân el-Ensârî el- Medîni,⁷¹⁴ Ebû Muammer el Hazreci⁷¹⁵ “meşhur bir sahâbi” idi. Onun Hendek harbinden itibaren savaflara katılmasına izin verildiği⁷¹⁶ ve on yedi yaşlarında iken Necran halkına muallim ve zekât memuru olarak gönderildiği nakledilir.⁷¹⁷ Bazı kaynaklar, Amr b. Hazm'ın Hz. Ömer'in hilafeti döneminde takriben 50/670 senesinde vefat ettiğini bildirmişlerdir.⁷¹⁸ Ebû Dâvud, *Merâsil*'de Nesâî ve İbn Mâce, *Sünen* kitaplarında rivâyetine yer vermişlerdir.⁷¹⁹

Muhammed b. Amr b. Hazm: Amr b. Hazm'ın oğlu Muhammed el-Ensârî, künyesi Ebû Abdülmelik el- Medeni⁷²⁰ tabiidir. Ömer b. Hattâb, Amr b. As ve babası Amr b. Hazm'dan rivâyette bulunmuştur. Nesâî “sika”, Vakidî “rivâyeti az, sika bir kimsedir” demiştir.⁷²¹ İbn Sa'd “onun az hadis nakleden güvenilir râvilerden” olduğunu söylemiştir. İbn Hibban da onu “sika râviler” arasında tanıtmıştır.⁷²²

⁷¹⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 305.

⁷¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 585.

⁷¹⁶ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 357.

⁷¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 585.

⁷¹⁸ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 357; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 305.

⁷¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 585; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 357.

⁷²⁰ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 433; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 202.

⁷²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 203.

⁷²² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 203.

Onun Kütüb-ü Sitte’de sadece Nesâî’de biricik hadisi bulunmaktadır ki, bu da konumuzla ilgili rivâyettir. Hicri 63 yılında vefat etmiştir.⁷²³

Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm: Amr b. Hazm’ın torunu Ebû Bekr, tabiinden olup Kütüb-ü Sitte’de hadisleri bulunan bir râvidir. İbn Hacer, İbn Maîn ve İbn Hiraş; Ebû Bekr için “sika ve âbid” demişlerdir. İbn Hibban *Sikât*’ında zikretmiştir.⁷²⁴ Hicri 120 yılında vefat etmiştir.⁷²⁵

Zührî: Muhammed b. Müslim b. Ubeydullâh b. Abdillâh b. Şihâb, âlimlerin önde gelenlerinden Hicaz ve Şam âlimidir.⁷²⁶ Pek çok kimseden rivâyet almış, ondan da çok kime rivâyet etmiştir. Buhârî, bin kadar rivâyetinin olduğunu söylemiştir.⁷²⁷ İbn Sa’d “sika, hadisleri çok, rivâyetlerde cami ve fakihdir” demiştir.⁷²⁸ Ebû Zinâd şöyle der: “Biz helalleri ve haramları yazardık. Zührî ise duyduğu her şeyi yazardı. İhtiyaç olduğunda bunları insanlara bildirirdi.”⁷²⁹ Hicri 120 yılında vefat etmiştir.⁷³⁰

Halife Ömer b. Abdilaziz tarafından Medine kadısı ve idarecisi (vali) olarak görevlendirilmiştir.⁷³¹ Bu arada halife Ömer b. Abdilaziz’in ondan sahabe ya da tabiinden duyduğu hadis ya da hükümleri yazıya geçirmesini istediği nakledilir. İşte dedesi Amr b. Hazm’ın mektubunun gündeme gelmesi de bu tarihlere rastlar. Nitekim Ömer b. Abdilaziz’in teşviki üzerine İmam Zührî Medine’ye gelerek Ebû Bekr’den dedesine ait olan bu mektubu kendisine nakletmesini ister. Ebû Bekr de ona bu mektubu ve Amra bint Abdirrahman, Kâsım b. Muhammed gibi râvilerden işittiği hadisleri aktarır.⁷³² Bu faaliyetler, aynı zamanda resmi tedvin döneminin ilk örneklerindedir.

Amr b. Hazm, takriben 50/670 senesinde vefat etmiştir. Oğlu Muhammed ise 63/683’te -elli üç yaşında- vefat etmiştir. Vefat tarihi 120/738 olan Ebû Bekr ise dedesi Amr’la görüşmemiştir. Hatta babası Muhammed’in vefatı esnasında Ebû Bekr’in on yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Mektubun rivâyet sahasına çıkarıldığı tarih ise, Ömer b. Abdilaziz’in (101-720) hilafeti dönemine tekabül etmektedir. Buna göre, Ebû Bekr b. Muhammed’in mektubun aslını tamamen şifahi olarak alması ve nakletmesi, tarihi yönden oldukça uzak bir ihtimaldir. Onun mektubu daha sonraları kayda geçmeye çalıştığı düşünülürse, arada büyük bir zaman aşımının bulunması sebebiyle, dedesi vasıtasıyla Hz. Peygamber’e nisbet ettiği metinlerde şâibeli hususların vukuu kuvvetle muhtemeldir.

Zührî’nin vicade yoluyla naklettiği söylenen bu mektubu Ebû Dâvud, *Merasil*’de müsned olarak rivâyet etmiş ve sahih değildir demiştir.⁷³³

⁷²³ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 433.

⁷²⁴ İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, IV, 495.

⁷²⁵ İbn Hacer, *et-Takrib*, s. 551; İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, IV, 495.

⁷²⁶ İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, III, 696.

⁷²⁷ Bk. İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, III, 696-697; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXVI, 420-431.

⁷²⁸ Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, VI, 432.

⁷²⁹ İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, III, 697; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXVI, 433.

⁷³⁰ İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, III, 698.

⁷³¹ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, IX, 10.

⁷³² İbn Hacer, *Tehzibü’l-Tehzib*, IV, 495.

⁷³³ İbn Hacer, *Bulûğu’l-Meram*, II, 788; Zeylâi, *Nasbu’r-Râye*, I, 258.

Süleymân b. Erkâm: Süleyman b. Erkâm el-Basrî, künyesi Ebû Muâzdir.⁷³⁴ Kendisinden rivâyet aldığı kimseler içinde Zührî, Yahyâ b. Ebî Bekir, Hasan Basrî bulunmaktadır. Kendisinden Sevrî, Haccac el-Havlânî rivâyet etmiştir.⁷³⁵ İbn Hacer “zayıf” demiştir.⁷³⁶ Ahmed b. Hanbel “ondan hadis rivâyet edilmez”, Yahyâ b. Maîn “leyse bişey”, Buhârî “onu terk edin”, Ebû Zür’a “metrûku’l-hadis, daifu’l-hadis”, Cürcani “sâkit” demiştir.⁷³⁷

Nesâî’de yer alan bu rivâyetin senedi, her tabakada birer râvi tarafından nakledildiği için ferd/gariptir. Süleymân b. Erkâm’ın münekkitler tarafından ağır bir şekilde cerh edilmesi sebebiyle bu rivâyetin zayıf olduğu kanaatine ulaşmış bulunmaktayız. Dârimî’de yer alan ve konumuzu ilgilendiren senedin râvilerinin tenkidi ise şöyledir:

Süleymân b. Dâvud: Süleymân b. Dâvud el Havlânî, Ebû Dâvud ed-Dımeşkî. Eyyûb b. Nâfi, Zührî’den rivâyetleri vardır.⁷³⁸ İbn Hacer “sadûk”⁷³⁹ İbn Hibbân “sika”, Ali b. Medîni “münkeru’l-hadis, zayıf”, Yahyâ b. Maîn “zayıf (leyse bişey) demiştir.”⁷⁴⁰

Zührî’den bu hadisi nakleden “Süleymân” hakkında bazı çelişkili haberler bulunmaktadır. Zira Dârimî, Nesâî, İbn Hibban ve Beyhâkî, bu rivâyetin Süleymân b. Dâvud el-Havlânî adındaki güvenilir râvi kanalıyla gelen sahih bir hadis olduğunu savunmuş⁷⁴¹ ve İbn Hibban, Süleymân b. Dâvud’un sika, güvenilir bir râvi olduğunu söylemiştir.⁷⁴² İbn Hazm ve Abdü’l-Hak İşbîlî; Süleymân b. Erkâm’dan nakledilmesi sebebiyle bu rivâyetin zayıf ve illetli olduğuna dikkat çekmişlerdir.⁷⁴³ Kimi âlimler ise bu rivâyetin her iki râvi kanalıyla gelmesinin mümkün olduğunu; bu itibarla vecihlerinden birisinin sahih, diğerinin illetli olduğunu belirtmişlerdir.⁷⁴⁴ İbn Hacer; “Muttasıl senetler illetlidir. Bu konuya musannıflar dikkat çekmişler ve Süleymân b. Erkâm bulunması sebebiyle bu senedin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Süleymân gerçekten zayıf biridir.” demiştir.⁷⁴⁵

Öte yandan bu râvinin adıyla ilgili üçüncü bir isim tartışmasını gündeme getiren İbn Hazm, bu kişinin Süleymân b. Dâvud el-Yemâmî (ya da el-Yemânî) adındaki “metruk bir râvi” olduğunu ve bu sebeple hadisin delil olarak kullanılamayacağını ileri sürmüştür.⁷⁴⁶

⁷³⁴ Buhârî, *et-Târihu l-Kebîr*, IV, 22.

⁷³⁵ Mizzî, *Tehzîbü l-Kemâl*, III, 261; Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 97.

⁷³⁶ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 189.

⁷³⁷ Mizzî, *Tehzîbü l-Kemâl*, III, 262.

⁷³⁸ Mizzî, *Tehzîbü l-Kemâl*, III, 276.

⁷³⁹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 191.

⁷⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü l-Kemâl*, III, 262.

⁷⁴¹ İbn Hacer’in de bu görüşü benimsediği anlaşılmaktadır. İbn Hacer, *Bulûğu l-Meram*, II, 877; Zeylâi, *Nasbu r-Râye*, I, 259.

⁷⁴² İbn Hacer, *Bulûğu l-Meram*, II, 877; Zeylâi, *Nasbu r-Râye*, I, 259.

⁷⁴³ İbn Hacer, *Bulûğu l-Meram*, II, 878; Bk. İbn Adiy Cürcânî, *Kâmilü fi Duâfâ*, IV, 228

⁷⁴⁴ Nesâî’nin bu rivayeti hem Süleyman b. Dâvud, hem de Süleymân b. Erkâm tarihiyle ayrı ayrı tahrîç etmiş bulunduğunu yukarıdaki şemada da görmekteyiz.

⁷⁴⁵ İbn Hacer, *Bulûğu l-Meram*, II, 878.

⁷⁴⁶ Mübarekfûrî, *Tuhfetu l-Ahvezî*, I, 455.

Yahyâ b. Hamza: Yahyâ b. Hamza Vakıd el-Hadramî, künyesi Ebû Abdurrahmân ed-Dimeşk'tir. İbn Hacer "sika, kaderci denilmiştir",⁷⁴⁷ Ebû Dâvud "sika, kaderci", Abdullâh b. Muhammed "zararı yoktur (la be'se bih)", Muhammed b. Sa'd "hadislerinin çoğu sâlih", Ebû Hâtim "sadûk", Yahyâ b. Maîn "sika, kaderci", Yakub b. Şeybe "sika meşhur", Iclî "sika" demiştir.⁷⁴⁸

Hakem b. Mûsâ: Hakem b. Mûsâ b. Ebî Züheyr el-Bağdâdî, künyesi Ebû Salih el-Gantarî'dir. İbn Hacer "sadûk",⁷⁴⁹ Ahmed b. Hanbel "leyse bihi be's", Ebû Heyseme, Yahyâ b. Maîn, Iclî "sika", Ebû Hâtim "sadûk" demiştir.⁷⁵⁰

Dârimî'de yer alan bu rivâyetin senedî, her tabakada birer râvi tarafından nakledildiği için ferd/gariptir. Süleymân b. Dâvud'un "münkeru'l-hadis, zayıf" olarak cerh edilmesi, Yahyâ b. Hamza ve Hakem b. Mûsâ için "sadûk, hadisi sâlih" denilerek sika mertebesine çıkamadıkları ifade edilmiştir. Bu sebeplerle rivâyetin zayıf olduğunu söylemek durumundayız.

Nesâî, Süleymân b. Erkâm İçin "metruk" demiştir. Dârekutnî, bu hadisi "Ğarâibü Mâlik"de rivâyet etmiş ve "Kur'ân'a ancak temiz olanlar dokunabilir" ibaresinin dedesinden değil, Mâlik'ten sahih olduğunu söylemiştir. Abdürrezzak, *Musannef*'te mürsel olarak rivâyet etmiştir. Dârekutnî ve Beyhâkî de mürsel demişlerdir.⁷⁵¹

6.2. Mushafa Dokunmak ile İlgili Rivâyetin Değerlendirilmesi

Netice itibariyle "hayızlıların Kur'ân'a dokunamayacağına" delil olarak gösterilen bu rivâyet sahih değildir. Bu görüşü ispatlamak için sahih hadislerin gösterilmesine ihtiyaç vardır.⁷⁵²

⁷⁴⁷ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s. 1052.

⁷⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 28.

⁷⁴⁹ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 264.

⁷⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 250.

⁷⁵¹ Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, I, 259-260.

⁷⁵² Bk. Hasan Elik, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 6 (Nisan 1998), 48-78; Arif Ulu "Âdet Halindeki Kadının Orucuyla ilgili Hadislerin Tenkidi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (Erzurum 2012), 1-50; Ali Akpınar, "Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Sivas 2001), 81-109.

SONUÇ

İslâm'ın iki ana kaynağı hiç şüphesiz Kur'an ve Sünnet'tir. Dolayısıyla dinin anlaşılması üzerine yapılan çalışma ve gayretler Kur'an ve Sünnet eksenli olma yönünde gelişme kaydetmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünneti ise Kur'an'ın beyânı olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle sünnet, tarih boyunca Kur'an'ı anlama çabalarında en temel unsur olma özelliğini korumuştur. Hadis-i şerifler de Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünnetinin metin halinde günümüze kadar ulaşmış formudur. Dolayısıyla hadisleri anlamak ve yorumlamak, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatını ve sünnetini ve bu münasebetle de Kur'an'ı anlamaktır. Bu düşünceden hareketle hadis araştırmalarında, Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen rivayetlerin anlaşılması konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalar içerisinde, İslam düşünce tarihi boyunca tartışmalı konuları ihtiva eden hadis metinlerinin müstakil olarak incelenmesi de büyük önem arz etmektedir.

Din eğitiminin yaygınlaşmasıyla beraber, kadınların özel halleri ile ilgili farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Hayızlı kadının Kur'ân okuyup okuyamayacağı, mescide girip giremeyeceği gibi konular, günlük hayatı çok yakından ilgilendirmektedir.

Bu çalışmada, önce tarihi süreç içerisinde İslam öncesi toplumlarda kadının durumu ve özel hallerdeki kadına bakış açısı ortaya konulmuştur. Eski Yunan'dan başlayarak İslâm'ın doğuşuna kadar kadının, yaşamış olduğu toplumlarda ve mensubu olduğu dinlerde ikinci sınıf bir varlık konumundadır. Kadınların özel halleriyle ilgili ilk bilgilere rastlanılan Hinduizm'de, hayızlı kadının özel bir odada tecrit edilmekte ve kimseyle temasa geçirilmemektedir. Ancak özel bir çubukla kendisine yiyecek iletilmekte ve kadın hayızın bitişinden sonra murdarlıktan kurtulabilmektedir. Arap toplumunda ve Yahudilikte de hayızlı kadınlarla ilgili benzeri davranışlar bulunmaktadır. Hatta Yahudilik hayızın dinî yönüyle ilgili en ayrıntılı uygulamaları geliştirmiştir. Ardından İslâm'ın gelişiyle beraber kadına bakış açısı değişmeye başlamıştır. Gerek ayetler ile gerekse Hz. Peygamber'in sözleri ile kadının bu durumunun ıslah edildiği görülmektedir. Topluların ve insanların değişmesi ve Hz. Peygamber'in vefatının üzerinden zamanın geçmesiyle beraber, İslam toplumlarında Kur'ân'ın ve Sünnet'in özüyle bağdaşmayan anlayışların da ortaya çıkması inkâr edilemez bir gerçektir.

Çalışmanın devamında kadınların özel hallerini ilgilendiren rivâyetler, hadis tenkidi kriterleri içerisinde incelenmiştir. Hayız, nifas ve istihâze kavramları açıklandıktan sonra, kadınların özel hallerinde ibadetlerini etkileyen rivâyetlerden şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Hayızlı kadının tavaf yapamayacağı hükmüne mesned teşkil eden rivâyetlerin senet incelemesi neticesinde; “Hz. Âişe rivâyetinin (Bu hal, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir)” hasen, “Safiyye bnt. Huyey (O sizinle beraber ifâda tavâfını yapmış değil miydi?)” ve “Esmâ bnt. Umeyys (Esmâ binti Umeyys ağacın altında Muhammed b. Ebî Bekir'i doğurdu) rivâyetlerinin” sahih, “Tavâf namazdır rivâyetinin” hasen olduğu neticesine ulaşılmıştır.

“Hayızlı kadının namaz kılamayacağına” delil olarak gösterilen rivâyetler senet açısından incelendiğinde, hepsinin sahih olduğu tespit edilmiştir.

Oruç rivâyetlerinin senetleri ile ilgili yapılan inceleme neticesinde, “Adiy (İstihâza gören kadın)” rivâyetinin zayıf, “Din Noksanlığı” ve “Hamne Binti Cahş (günümünden fazla hayız görüyorum)” rivâyetlerinin ise hasen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mescide girmek ile ilgili rivâyetler incelendiğinde, “Bayram namazına çıkış” ve “Hz. Âişe’den seccadeyi getirmesini istediği rivâyetlerinin” sahih, “Sahabelere evlerinin kapılarının yönünü değiştirmeleri emrettiği rivâyetinin” ise zayıf olduğu görülmüştür. Bu bilgilerin neticesinde, hayızlı kadının mescide girmemesi konusunda delil olarak gösterilen rivâyetin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Hayızlı kadının Kur’ân okuyamayacağı konusunda tek delil olarak bulunan “Abdullah b. Ömer (Cünüp ve hayızlı olan kimse Kur’ân’dan bir şey okumasın) rivâyetinin” zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İbn Ömer hadisi, illet ve zayıflıktan uzak olmadığı için ahkâm konusunda delil olarak muteber görülmemektedir. “Ali b. Ebî Talib rivâyeti” ise hasen olup, cünüp kimsenin okuyamayacağı konusunda delildir. Cünüplük halinin iradidir. Hayız hali ise irade dışı ve uzun sürmektedir. Bu münasebetle, hayızlı kadın ile cünübün kıyas edilerek aynı hükümlere tâbi tutulmaları konusunun fâkihler tarafından tekrar gözden geçirilmesi gerekir.

“Hayızlıların Kuran’a dokunamayacağına” delil olarak gösterilen, “Amr b. Hazm’ın mektubu rivâyeti”, zayıftır. Bu görüşü ispatlamak için sahih hadislerin gösterilmesine ihtiyaç vardır.

Bu çalışma neticesinde, “kadınlar hayızlı iken Kur’ân okuyamaz”, “Mushaf’a dokunamaz” ve “mescide giremez” şeklinde verilen hükümlerin zayıf rivâyetlere dayandığı tespit edilmiştir.

Âlimler arasında oldukça fazla tartışmalara vesile olan zayıf hadislerle amel edilmesi konusunda; zayıf hadisle hiçbir konuda asla amel edilmez, zayıf hadisle her konuda amel edilebilir ve amellerin faziletleri ile ilgili konularda belli şartlara bağlı olarak amel edilir, şeklinde üç temel görüş ileri sürülmüştür. Dün olduğu gibi bugün de taraftarları mevcut olan bu görüşlerden, birinci ve ikincisinin biraz katı, amellerin faziletleri ile ilgili konularda şartlı kabulü savunanların daha isabetli görüldüğü söylenebilir.⁷⁵³ Fâkihlerin, kadınların ibadet hayatını doğrudan etkileyen bu mühim mevzûlarda zayıf rivâyetler ile hüküm verdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum kadınların özel hallerinde ibadet ile ilgili olan konuların tartışmaya açık olduğu manasına gelebilir.

⁷⁵³ Ahmed Nâim, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: Ravza Yayınları 2009), 323-335; Subhî es-Salih, a.g.e., 246-256; Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 1967), 94-115.

KAYNAKÇA

- ADVE, Selman b. Fahd, *Bulûğu 'l-Merâm Şerhi*, (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd 2006).
- AHMED B. HANBEL, *Kitâbu'l -İlel ve Marifeti'r-Rical*, haz. İsmail Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit, Ankara: Ankara İlahiyat Yayınları 1963.
- AKDEMİR, Salih, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 4/4 (1997): 249-258.
- AKPINAR, Ali, "Mushafa Abdestsiz Dokunma Meselesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Sivas 2001): 81-109.
- AYDIN, Mehmet Akif, "Kadın", *DİA*, XXIV (İstanbul 2001), 82-86.
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2013.
- AYDINLI, Abdullah, "Muallâk", *DİA*, XXX (İstanbul 2005), 309-310.
- AYNÎ, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye 2005.
- AZÎMÂBÂDÎ, Ebû Abdîrrahman Şer'îf, *Avnu'l-Ma'bûd Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd*, Beyrût: Dâru İbn Hazm 2005.
- BAGĀVÎ, Hüseyin bin Mes'ud bin Muhammed el- Ferrâ, *Şerhu's-Sünne*, Beyrût: Dâru'l-Efkâr 2005.
- BERKİ, Himmet ve Keskioglu, Osman, *H. Muhammed ve Hayatı*, Ankara: DİB Yayınları 1982.
- BEYDÂVÎ, Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddîn, *Envâru'l-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Beyrût: Dâru Sadr 2001.
- BEYHÂKÎ, Ahmed b. Hüseyin, *Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrût: Dâru'l-Fikr 2010.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Riyâd: Beytu'l-Efkâr 1998.
- CASSÂS, Ebû Bekir Ahmed b. Cassâs b. Alî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, haz. Muhammed Sâdık Gamhâvi, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2007.
- ÇAKIN, Kamil, "Kadınlar ile İlgili bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar/Dört Aylık Bilimsel Dergi*, Seba Yayınları, 1/1 (Ankara 1998): 5-30.
- DALGIN, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Meseleler*, İstanbul: Ensar Neşriyat 2014
- DÂREKUTNÎ, Ali bin Ömer, *ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, tahkik: Abdullah bin Abdulkâdir, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd 1984.

- DÂRİMÎ, Ebû Abdullâh bin Abdu'r-Rahmân b. Fadl bin Behram, *Sünenü'd-Dârimi*, haz. Hasan Selim Esed, Riyad: Dâru'l-Muğanni 2000.
- DİNÇ, Hasan, *Kutsal Kitaplar "Ortak Konular Farklı Hükümler"*, Ankara: Sinemis Yayınları 2006.
- EBERHARD, Wolfram, *Çin Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1997.
- EBÛ DÂVUD, Süleymân bin Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *Kitabü'-Sünen*, tahkik: Muhammed Avvâme, Beyrût: Müessesetu'r-Rayyân 2004.
- EBÛ HÂTİM, İbn Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs et-Temîmi el-Hanzalî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, tahkik: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2010.
- ED-DAYE, Selman Nasr, "Cünüb ve Hayızlının Kur'an Okumasının Hükümü", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çevirenler: Zühal Dağ-Esra Gülelgül, Mümine Arslan, Ayşe Geze, 13/2 (Elazığ 2008): 413-440.
- ELİK, Hasan, "Mushaf'a Abdestsiz Dokunulup Dokunulamayacağı Problemi", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 6 (Nisan 1998): 48-78.
- ERDEM, Mustafa, *Hazret-i Âdem*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları 1993.
- EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed bin Ahmed, *Tehzibü'l-Luğa*, haz. Abdü's-Selâm Harun, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1975.
- GÜRKAN, Salime Leyla, *Yahudilik*, İstanbul: İsam Yayınları 2008.
- HALİL BİN AHMED, *Kitâbü'l-Ayn*, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2003.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Havvâ", *DİA*, XVI (Ankara 1997), 542-545.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Kadın", *DİA*, XXIV (Ankara 2001), 82-86.
- HASANOV, Eldar, "Zina", *DİA*, XLIV (Ankara 2013), 444-445.
- HATTÂBÎ, Ebû Süleymân Hamed bin Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî el-Büstî, *Medîmü's-Sünen*, haz. Muhammed Râğb et-Tabbâh, Halep: Matbaâtü'l-İlmiyye 1932.
- HOCAOĞLU, Mustafa, "Hayızlı-Cünüb Kimseler ve Kur'an Tilaveti", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (İzmir 2008): s.11-30.
- ICLÎ, Ahmed bin Abdillâh, Ma'rifetü's-Sikât, tahkik: Abdü'l-Âlim el-Bustî, Medine: Mek-tebetü'd-Dâr 1985.
- İBN ABİDÎN, *Reddu'l-Muhtâr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2003.
- İBN ADİY, *el-Kâmilü fi'd-Duafâi'r-Ricâ'l*, tahkik: Abdü'l-Fettâh Ebû Süne, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2011.
- İBN BATTAL, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerh-u Sâhîh-i Buhârî*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd tarih yok.

- İBN HÂCER EL-ASKALÂNÎ, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî bin Muhammed, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahih-İ Buhârî*, Riyâd: Dâru's-Selâm 2000.
- İBN HÂCER EL-ASKALÂNÎ, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî bin Muhammed, *Bulûğu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd 2006.
- İBN HÂCER EL-ASKALÂNÎ, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî bin Muhammed, *Et-Takrîbü't-Tehzîb*, Riyâd: Dâru'l-Âsîme tarih yok.
- İBN HÂCER EL-ASKALÂNÎ, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî bin Muhammed, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2004.
- İBN HAZM EL-ENDELÜSÎ, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- İBN HİBBAN, Ebû Hâtim Muhammed bin Hibbân bin Ahmed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, Hindistan: Müessesetü Kütübi's-Sekafiyye tarih yok.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen-ü İbn Mâce*, Riyâd: Mektebetü'l-Maârif tarih yok.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Muhammed bin Mükerrrem bin Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût: Dâru Sader 1963.
- İBN RECEB el-HANBELÎ, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşki, *Fethu'l-Bâri alâ Sahîhi'l-Buhârî* Medine: Mektebü'l-Ğurebâi'l-Eseriyye 1996.
- İBN RECEB el-HANBELÎ, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşki, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, Ürdün: Mektebetü'l-Menar 1987.
- İBN RÜŞD, Ebû'l-Velîd Muḥammed bin Aḥmed bin Muhammed, *Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l-Muktesîd*, Beyrut: Dâru İbn Hazm 1995.
- İBN SA'D, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Muhammed b. Sa'd b. Münî' ez-Zührî, haz. Alî Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî 2001.
- KAHRAMAN, Hüseyin, "Fıkhî Hadislerin Rivâyet Değeri Bağlamında "Müstehâza Hadisi"nin Tahric ve Tenkidî", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2009): 129-148.
- KANDEHLEVÎ, Muhammed Zekeriyâ, *Kevkebü'd-Düreri alâ Câmi'it-Tirmizî*, Hindistan: Nedvetü'l-Ulemâ 1975.
- KASTALLÂNÎ, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşadü's-Sâri li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Mısır: Matbaâtü'l-Kübrâ, h.1323.
- KELEŞ, Yunus, "Hayız Halinde Olan Kadınların Kur'ân-I Kerim'e Dokunması Ve Okuması İle İlgili Hükümler", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 17(2011): 427-450.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Usûlü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 1967.

KURTÛBÎ, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Bekr bin Ferh Endülüsî, *El-Camiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1993.

KÜÇÜK, Abdurrahman, “İbadet”, *DİA*, XIX (Ankara 1999), 235-240.

MİZZÎ, Ahmed bin Abdullah bin Salih, *Tehzîbü'l-Kemâl*, Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 2010.

Muhammed bin İsmâîl bin İbrâhîm bin Muğîre, *et-Târihu'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2008.

MURSÎ, Ebû Hüseyin Alî bin İsmâîl bin Seyyidihi'l-Mursî, *el-Muhkemu ve'l-Muhîtu'l-A'zâm*, haz. Abdulhamid Hendâvi, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2000.

MÛBÂREKPÛRÎ, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmîzî*, haz. Abdurrahman Muhammed Osman, Mısır: Dâru'l-Fikr 1968.

MÛSLİM, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Riyâd: Beytu Efkârî Düveliyye 1998.

MÛTTEKÎ EL-HİNDÎ, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 2010.

NÂİM, Ahmed, *Hadis Usûlü*, İstanbul: Ravza Yayınları 2009.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünenü'l-Kübrâ*, haz. Abdullah bin Abdu'l-Muhsin, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 2001.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ İbn-i Şeref, *Sahîh-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Mısır: Matbaâtü'l-Mısriyye 1929.

NEYSÂBURÎ, İbrahim bin Münzirî, *el-Evsâtu min Sünen*, tahkik: Süleymân bin Eyyûb, Riyâd: Dâru'l-Felâh 2010.

ORUÇHAN, Osman, *Hadis ve Bilim*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

ÖGE, Bahaeddin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Vakfı Yayınları 1988.

ÖZ, Mustafa, “Muhakkime-i Ülâ”, *DİA*, XXX (Ankara 2005), 398-399.

PAKSOY, Kadir, “Kur'ân'a Abdestli Dokunmakla İlgili Rivâyetlerin Tahlili”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Şanlıurfa 1999): 330-378.

SÂLİH, Suphi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, Çeviri: Yaşar Kandemir, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2012.

SAN'ÂNÎ, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, haz. Habîbu'r-Rahman el-A'zâmî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife tarih yok.

SAVAŞ, Rıza, *H. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları 1992.

SEHARANFÜRÎ, Halil Ahmet, *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvud*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye tarih yok.

SERAHSÎ, Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed bin Ebî Sehlî, *Kitâbü'l-Mebsût*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2009.

SIBÂÎ, Mustafa, *Kadının Yeri*, Çeviri: Abdullah Yalçın- Mehmet Yolcu, İstanbul: Akabe Yayınları 1988.

SÖNMEZ, Mehmet Ali, "İbn Ebû Arûbe", *DİA*, XIX (Ankara 1999), 421-422.

SUBKÎ, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed bin Alî bin Abdilkâfî, *Menhelü Azbu'l-Mevrûd*, haz. Emin Mahmud Hattab, Riyâd: Mektebetü'l-İslamiyye 1974.

SÜYÛTÎ, Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahmân, *Şerhu's-Süyûtî li Süneni'n-Nesâi*, tahkik: Abdu'l-Fettâh Ebû Gudde, Haleb: Mektebû'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.

ŞÂFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfîû, *Kitâbü'l-Ümm*, haz. Ahmed Bedruiddîn Hassun, Beyrût: Dâru Kuteybe 2003.

ŞEFKATLÎ (TUKSAL), Hidayet, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitâbiyât Yayınları 2000.

ŞENER, Mehmet, "Gusül", *DİA*, XIV (Ankara 1996), 213-214.

ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali bin Muhammed el-Havlâni, *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Münteka'l-Ahbâr*, haz. Enver el-Bâz, Mısır: Dâru'l-Vefa, 2008.

ŞEYH NİZAM, *Fetavâ-yı Hindiyeye*, Mısır: Dâru'l-Fikr 2008.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Et-Tefsîru't-Taberî*, haz. Abdu'l-Hasan Türkî, Beyrût: Dâru'l Âlimi'l-Kütübün 2003.

TİRMÎZÎ, Muhammed b. İsâ, *Câmiu'l-Kebîr*, tahkik: Beşşâr Avvâme, Beyrût: Dâru'l-Ğarabi'l-İslamî 1996.

TOPALOĞLU, Bekir, *İslam'da Kadın*, İstanbul: Ensar Neşriyat 2008.

TÜMER, Günay, "Asli Günah", *DİA*, III (Ankara, 1991), 496-497

UĞUR, Mücteba, "Hasen", *DİA*, XVI (Ankara 1997), 374-375.

ULU, Arif, "Âdet Halindeki Kadının Orucuyla ilgili Hadislerin Tenkidi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (Erzurum 2012): 1-50.

URALER, Aynur, "Muâze el-Adeviyye", *DİA*, XXX (Ankara 2005), 340-341.

YAVUZ, Yunus Vehbi, "Hayız", *DİA*, XVII (Ankara, 1998), 51-53.

ZEMAŞERÎ, Cârullah Ebî'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, haz. Adil Ahmed Abdi'l-Mevcûd, Riyâd: Mektebetü'l-Abîkân 1998.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtazâ el-Hüseyn, *Tâcu'l-Arûs*, haz. Nevâfû'l-Cerrâh, Beyrût: Dâru Sadr 2011.

ZERKEŞÎ, Bedruddîn, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Çeviri: Bünyamin Erul, Ankara: Kitabiyat Yayınları 2002.

ZEYLAÎ, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, haz. Muhammed Avvâme, Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye 1997.

ZÜRKÂNÎ, Abdülbâkî bin Yûsuf, *Şerhu Zürcâni alâ Muvattâ İmam Mâlik*, tahkik: Muhammed Fuât Abdü'l-Bâkî, Medine: Dâru'l-Hadis tarih yok.

WENSİNK, A. J., *Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Leiden: Mektebetü Berlin, 1936.